

Національна академія управління

Т. М. Лященко

**ПРАВОВИЙ СТАТУС
ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ**

Монографія

Київ 2007

УДК 341.71

ББК 66.49

Лященко Т. М.

Правовий статус дипломатичних представництв. – К.: 2008. – с.

ISBN 978-966-8406-24-9

У монографії розповідається про становлення інституту дипломатичного права у світовій практиці, зокрема його розвиток в Україні. Досліджується юридична природа дипломатичних привілеїв і імунітетів, розглядаються правові аспекти організації охорони дипломатичного представництва, правова регламентація дипломатичного притулку, забезпечення функціонування дипломатичної пошти, особливості правового статусу дипломатичного кур'єра. Значну увагу приділено процесу імплементації норм міжнародного права про дипломатичне представництво в національне законодавство. Дослідження ґрунтується на досягненнях міжнародно-правової науки, різних галузей знань, матеріалах Комісії міжнародного права ООН та оновленого законодавства. Вносяться пропозиції щодо імплементації норм міжнародного права про дипломатичне представництво в національне законодавство.

Розрахована на законодавців, науковців, фахівців у галузі міжнародного права, студентів вищих юридичних навчальних закладів і факультетів, які вивчають та застосовують міжнародно-правові норми, широкий читацький загал.

Рецензенти:

Романчук Юрій Васильович, Другий Секретар Департаменту НАТО, Міністерства закордонних справ України.

Нагребельний Володимир Петрович, заступник директора Інституту держави та права ім. В.М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук член-кореспондент АПрН України.

Подоляк Володимир Іванович, професор кафедри «Теорії та історії держави та права» Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Під загальною редакцією Нікітіна Ю.В.

ББК 66.49

ISBN 978-966-8406-24-9

С Т. М. Лященко, 2008

ЗМІСТ

Передмова.....	
I. Становлення інституту дипломатичного права	
1.1. Становлення інституту дипломатичного права у світовій практиці.....	
1.2. Розвиток дипломатичного права в Україні.....	
II. Дипломатичні привілеї та імунітети.....	
2.1. Юридична природа дипломатичних привілеїв та імунітетів.....	
2.2. Правові аспекти організації охорони дипломатичного представництва.....	
2.3. Правова регламентація дипломатичного притулку.....	
2.4. Міжнародно-правове забезпечення функціонування дипломатичної пошти.....	
2.5. Особливості правового статусу дипломатичного кур'єра.....	
2.6. Правове регулювання недоторканності дипломатичних засобів пересування.....	
III. Імплементация норм міжнародного права про дипломатичне представництво в національне законодавство.....	
Післямова.....	
Список використаних джерел.....	
Додатки.....	

ПЕРЕДМОВА

Дипломатичне представництво є складовою офіційної діяльності глав держав, урядів та державних органів зовнішніх зносин у особі їхніх постійних представників. Діяльність цих представників у складі дипломатичних місій представництв спрямована на здійснення репрезентативної політики акредитуючої держави та захисту прав її громадян за кордоном. Правову основу здійснення представництва складають нормативно-правові акти внутрішнього законодавства держав та міжнародно-правові документи, базовим серед яких є Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року (далі – Конвенція). Ця багатостороння угода закріпила основоположні принципи дипломатичного представництва та гарантії безперешкодної діяльності дипломатичних агентів.

Після ратифікації Конвенції державами-учасницями, статус дипломата істотно змінився, він вже не виконує суто представницьких функцій, а є насамперед радником, місце якого – поруч з політичним керівництвом держави. В цей час, ефективність представництва стабільно знижується через ускладнення його здійснення у зв'язку з правовою неврегульованістю Конвенцією ряду ключових питань дипломатичного представництва. Тому, в пропонованій монографії містяться аналітичні висновки, які ґрунтуються на чинній міжнародній, національній законодавчій базі, а також дипломатичній практиці та її застосуванню щодо конкретних правовідносин.

Розширення масштабів терористичної діяльності, спалахи расизму та інші вкрай негативні явища сучасності, які супроводжують світову глобалізацію, зумовлюють необхідність посилення охорони дипломатичних представництв, зокрема внутрішньої. Такий вид самозахисту від зовнішньої загрози формально не закріплений на рівні міжнародних угод, хоча дипломатичними представництвами практикується не перше десятиріччя. Більшість держав-учасниць Конвенції, вирішують питання організації внутрішньої охорони дипломатичних представництв одно- та двосторонніми угодами, ігноруючи як інших учасників цієї міжнародної угоди, так і основні принципи

міжнародного права. З огляду на це, на нашу думку, є потреба врегулювати базові питання статусу внутрішньої охорони: її кількісний склад; межі компетенції співробітників; ввезення, вивезення, носіння та зберігання ними вогнепальної зброї.

Також важливим є питання дипломатичного притулку та правомірності його надання громадянам приймаючої держави. Складність полягає в тому, що цей інститут визнають не всі держави світу, а можливість його надання детально регламентована лише латиноамериканськими країнами (Гаванська конвенція 1928 року). Вивчення даного аспекту показало, що без удосконалення чинної правової регламентації статусу дипломатичних представництв, навіть, якщо всіми державами–учасницями Конвенції інститут дипломатичного притулку буде визнано, його функціонування буде загальмовано суперечністю ряду норм та принципів міжнародного права. Тому, легалізацію цього інституту слід розпочати з розробки програми уніфікації діючого міжнародного та національного законодавства держав, які ратифікували Конвенцію. Практична та теоретична цінність дослідження питання дипломатичного притулку в рамках даної монографії полягає в його результатах, згідно з якими було виявлено та обґрунтовано розмежування двох різних за своєю юридичною природою, але єдиних за об'єктом впливу правових категорій: «дипломатичного притулку» та «дипломатичного укриття», а також проаналізовано унікальну форму дипломатичного притулку відому як «бест».

На практиці, широкого розповсюдження набуло використання для обміну дипломатичною поштою між представництвами та органами державної влади акредитованої держави, дипломатичних кур'єрів. Норм регламентуючих статус яких, Конвенція не містила ще з моменту її підписання. Враховуючи обсяг обов'язків та відповідальності, які покладаються на цю категорію осіб, в монографічному дослідженні обґрунтовано необхідність розширення привілеїв та імунітетів дипломатичних кур'єрів до рівня та об'єму гарантованих членам адміністративного персоналу дипломатичних представництв.

Нові способи пересилання дипломатичної пошти та її охорона, навіть, не зазначені в Конвенції. Чинні нормативні акти міжнародного права не встановлюють ні граничних розмірів дипломатичної пошти (валізи), ні її припустимої (максимальної) ваги, ні ряду інших принципово важливих з точки зору безперешкодності та ефективності здійснення репрезентативної політики вимог. Одним із аспектів дослідження є правомірність та обґрунтованість застосування заходів прихованого огляду дипломатичної пошти (за допомогою рентгенівських променів, сканування тощо) враховуючи те, що згідно Конвенції пошта не може бути затримана чи відкрита третіми особами, зокрема співробітниками митних органів транзитних держав чи приймаючої держави (п.3 ст.27 Конвенції).

Потенційним джерелом конфліктів між дипломатичним представництвом та владою держави перебування є зловживання дипломатичними агентами імунітетом такого засобу їх пересування як автомобіль. Зокрема, порушення правил дорожнього руху, що є не лише загрозою громадському правопорядку, життю та здоров'ю громадян, а й демонстрацією відкритої зневаги до законів приймаючої держави. В даній науковій роботі проаналізовано цей вид привілею з точки зору практичної доцільності його об'єму, обґрунтовано необхідність його зменшення та заборону поширення на ряд випадків.

З огляду на викладене та з метою усунення існуючих прогалин у правовій регламентації статусу дипломатичних представництв та їхнього персоналу, об'єктами дослідження було обрано Віденську конвенцію про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року; проект статей про статус дипломатичного кур'єра і дипломатичної пошти, яка не супроводжується дипломатичним кур'єром, підготовлений Комісією міжнародного права ООН; деякі нормативні акти іноземного та національного законодавства; прецеденти міжнародного права.

Для повноти дослідження, запропоновано способи усунення виявлених неточностей та прогалин щодо ключових питань здійснення дипломатичного

представництва, а також шляхи імплементації поправок до Конвенції і чинних нормативних актів національного законодавства.

На завершення монографії, наведено прогностичні відомості щодо існуючих тенденцій та подальших перспектив розвитку дипломатичної служби.

I. Становлення інституту дипломатичного права

Дипломатичне представництво – не окремо взятий і автономно існуючий інститут, це цілий комплекс взаємопов'язаних та взаємозалежних політичних, економічних і соціальних чинників, виражених в основоположній – зовнішній – функції держави.

Процес представництва вирізняється своєю спорідненістю теоретично з законодавством і законодавчою практикою держав та практично зі становленням та розвитком конкретних інститутів держав і, власне, самих міжнародних взаємин. Історичний аспект є важливим для виявлення закономірностей, за якими виникають, функціонують та розвиваються міждержавні відносини. Аналіз їх в історичній ретроспективі дає наукове підґрунтя для прогнозування подальшої еволюції цього інституту. Відтак можна спрогнозувати негативні обставини, які можуть виникнути, і запобігти

їм шляхом усунення прогалин у регламентації статусу дипломатичних представництв. Спробуємо максимально детально, посилаючись на історичні відомості, в рамках чинного міжнародного права та, в окремих питаннях, національного, прописати процедури і механізми здійснення прикладної дипломатії з урахуванням існуючих загрозливих для дипломатичного представництва тенденцій у міжнародній політиці.

1.1. Становлення інституту дипломатичного представництва у світовій практиці

Інститут дипломатичних привілеїв та імунітетів є одним з найдавніших і загально визнаних у міжнародному праві. Зародження дипломатичної теорії та практики сягає племінного устрою суспільства. Питання війни та миру між племенами вирішувалися переговорним шляхом. Це мало наслідком вироблення певних звичаїв (як відомо, саме звичаї є одним із джерел міжнародного права). Поступово такі звичаї лягли в основу договорів, які укладалися між державами, які виникали.

У першому тисячолітті до н.е. згідно з давньоіндійськими Законами Ману запобігання війні та встановлення миру залежали від дипломатичного мистецтва послів. Тому той, хто замахувався на життя посла, піддавався смерті. Це свідчить про наявність звичаю особистої недоторканності дипломатів [10]. Тобто, окрім загального розуміння дипломатичної практики, зароджується ще й інститут недоторканності дипломатичних представників.

Стародавній Єгипет. XIV–XIII століття до н.е. відзначалися нескінченними війнами між хетами та Єгиптом, але взаємне виснаження і постійна криза змусили хетського царя піти на примирення. 1278 року до н.е. було укладено мирний договір між фараоном XIX династії Рамсесом II та хетським царем Хаттушилем III. Хаттушилем було надіслано Рамсесу проект договору накреслений на срібній дошці, а для підтвердження достовірності договору на лицьовій стороні кожної з дошок (сторінок) було накладено зображення царя (прототип сучасних печаток), який стояв поряд з богом вітру і блискавки Тешубом. На зворотній стороні містилось зображення цариці в товаристві сонячної богині Арінни.

На знак згоди з умовами договору Рамсес відправив хетському царю Хаттушилю другу срібну дошку з нанесеним на неї текстом мирного договору. Обидва примірники були скріплені державними печатками і підписами (звичай, який широко використовується в міжнародній практиці і є її невід'ємною складовою). Вищезазначений договір зберігся в трьох редакціях (написах) – двох єгипетських, в Канаці і Рамсесії, і одній хетській, відкритій у Богаз-Кес. Зберігся як сам текст договору, який складається з трьох частин (вступу, тексту договірних статей та висновку – звернення до богів, клятв і проклять проти його порушника) та опису переговорів, які передували його підписанню.

Фактично між хетами і єгиптянами було укладено дружній оборонний і наступальний союз. Якщо будь-який ворог наступав на володіння Рамсеса, то цар Хетів повинен був забезпечувати йому військову допомогу всіма своїми силами. Договір передбачав підтримку не тільки проти зовнішнього ворога, а й, очевидно, і внутрішнього. Союзники гарантували один одному допомогу на випадок повстань і заколотів у власній державі. Йшлося головним чином про азійські (сирійсько-палестинські) області, в яких не припинялися війни та повстання. Якщо Рамсес «гнівився» на своїх рабів (азійських підданих), коли вони знищують повстання, і підуть заспокоювати тих, то разом з ним повинен піти і цар Хетів.

Спеціальною статтею передбачалася взаємна видача політичних перебіжчиків знатного і не знатного походження (це, до речі, цілком точно відображає і сучасні аспекти міжнародної співпраці). Коли хто-небудь втікав з Єгипту до країни Хетів, то цар Хетів повинен був його повернути до країни Рамсеса, а не затримувати в своїй. Разом з перебіжчиками поверталось також і все належне їм майно, слуги, дружина та діти. В разі втечі з єгипетської землі однієї, двох чи більше осіб на землю Хетів, їх обов'язково повертали в землю Рамсеса. Страчувати втікачів було заборонено, власне, як і карати їх через ушкодження окремих частин тіла.

У свідки правильності й точності виконання договорів прикликалися боги з обох сторін, все написано на срібній дошці, тисяча богів і богинь країни Хетів зобов'язувались виконувати стосовно богів і богинь Єгипту.

Дипломатичне листування та обмін посольствами тривав і після укладення цього «прекрасного договору». Обмін листами здійснювали і царі, і цариці. Договір Рамсеса – Хаттушиля відображає характерну рису державного устрою Стародавнього Сходу – повне ототожнення держави з особою носія верховної влади. Всі переговори велись виключно від імені царя. Окремі статті договору стосуються зобов'язання взаємного нанесення і відбиття нападів. Ця допомога передбачалась навіть у вигляді обумовленої сторонами взаємної інтервенції для подавлення внутрішніх повстань. Таким чином, єгипетсько-хетський договір, понад трьохтисячолітньої давнини, деякою мірою став прототипом пізніших міжнародних угод.

Для історії дипломатії цей договір має велике значення: по-перше, як найдавніша з відомих пам'яток міжнародного права; по-друге, як зразковий документ (за своєю формою він став таким для договорів царств Стародавнього Сходу, Стародавніх Греції і Риму, як раннього, так пізнього періодів їх існування). Зокрема, Стародавніми Грецією та Римом було перейнято давньосхідну договірну практику.

Стародавня Греція. В ході свого історичного розвитку Стародавня Греція (Еллада), змінила кілька суспільних устроїв.

У гомерівський період (XII–VIII ст. до н.е.) існували два суспільних лади – рабовласницький та родовий.

Класичний період (VIII–IV ст. до н.е.) характеризується утворенням міст-держав, грецькою – «полісів». Важливу роль у різних формах міжнародних зв'язків Еллади відігравали жерці. Жерці вдавалися до маніпуляцій державним управлінням за допомогою «священних воєн». Проти всіх, хто завдавав який-небудь збиток святилищу Аполона¹ жерцями оголошувалась священна війна, в якій повинні були брати участь всі члени амфіктіоній², пов'язані присягою. Згідно з текстом цієї присяги особи зобов'язувались не руйнувати жодного місця, яке належить амфіктіонії, «не відводити води, ані під час миру, ані під час війни; спільними силами виступати проти всякого порушника присяги, спустошувати його місто; караючи всіма можливими засобами того, хто насмілився порушити надбання бога рукою чи ногою».

Усі політичні договори, прямо чи опосередковано, затверджувалися дельфійськими жерцями. Сила жерців полягала не лише в їхньому духовному, а й у матеріальному впливі. Дельфи володіли величезними капіталами, сформованими із внесків міст, прибутків паломників, храмових ярмарків, і зі всіх спірних питань міжнародного права сторони звертались саме в Дельфи. Це пояснює потужну боротьбу, яка точилася між грецькими державами за вплив і голоси Дельфійських амфіктіоній (утворення для управління релігійними храмами) в V–IV ст. до н.е.

У Стародавній Греції послом могли призначити і актора, чергове таке призначення стосувалося відомого оратора Есхіла. Він представляв афінську державу у македонського царя Філіпа II. Обрання акторів для виконання представницьких функцій зумовлювалося великим значенням, яке в античні часи мали красномовство і декламація, а, як відомо, акторське мистецтво неодмінно надавало додаткової переконливості словам делегата.

¹ Аполон – давньогрецький бог, з ім'ям якого пов'язані події, відбиті в багатьох міфах: убивство страхітливого дракона Пітона (на честь перемоги над драконом у Дельфах було встановлено Піфійські ігри і споруджено Дельфійський храм).

² Амфіктіонії – союзи міст-держав для охорони святилищ.

Кількість членів посольства в грецьких державах не встановлювалась законом, а визначалась залежно від конкретного випадку. Між послами діяв принцип рівноправності, хоча з часом, коли головного посла (архістарійшину – голову посольської колегії) стали обирати, принцип було порушено. До послів приставляли штат прислуги і на утримання перших виділялися гроші, які іменувалися «дорожніми». При відправленні послам надавались рекомендаційні листи (симбола) проксенам міста, в яке і направлялось посольство (прототип сучасних вірчих грамот). Мета посольства визначалась інструкціями, які складалася з двох складених разом листів (дипломів) і вручалися послам старійшинами, мабуть, саме це й зумовило походження терміна «дипломатія».

Інструкції слугували основним документом для послів. Саме в них зазначалися мета посольства, попри те, що вона не мала імперативного характеру і не була абсолютною, в межах цих інструкцій послі користувалися деякою свободою і могли проявляти власну ініціативу. Посли, які прибували на місце свого призначення, самі чи разом з проксом³ направлялись до посадової особи даного міста, до компетенції якого належали справи дипломатичні (аналог сучасної зустрічі для знайомства та передачі вірчої грамоти дипломатичним представником уповноваженій особі), передавали йому свої грамоти в обмін на певні вказівки та поради. В стислі терміни після реєстрації (в Афінах зазвичай через п'ять днів) послі виступали в Сенаті чи Народних зборах з поясненнями мети свого прибуття. Після цього розпочиналися публічні дебати і справа передавалася на розгляд спеціальної комісії.

До іноземних послів ставилися з повагою, забезпечували їм високий прийом, пропонували подарунки тощо (що можна розцінити як своєрідний прояв дипломатичних привілеїв). Після повернення на батьківщину члени посольства віддавали звіт про результати своєї місії до Народних зборів. У

³ Проксен - у стародавніх греків особи, які, будучи чужоземцями, надавали послуги будь-якій державі (наприклад, гостинність її громадянам і послам), за що одержували почесне звання проксена та привілеї.

разі схвалення цих звітів послам присвоювалися почесні нагороди, найвищою з яких був лавровий вінок із запрошенням на обід наступного дня в Британії, особливій будівлі біля Акрополя⁴, де обідали почесні гості держави. Кожному громадянину надавалось право при звіті посла висловлювати свою думку і навіть виступати проти нього зі звинуваченнями. Одним з головних обов'язків послів Греції, як і взагалі античних держав, було укладення союзу та підписання угод з іншими державами. Укладення договору і ведення дипломатичних перемовин в Елладі супроводжувалися суворою процедурою: неодмінним скріпленням присягою; у свідки прикликалися надзвичайні сили, для освячення підписаного договору; присяга складалася обома сторонами в присутності магістратів міста, в якому підписувалась угода; до присяги приєднувалось ще й прокляття, яке насилалось на порушника угоди. Спори та неузгодженості, які виникали при порушенні договору, передавалися на розгляд третейської комісії (відомо, що у IV ст. до н.е. було здійснено 110 звернень до відповідної інстанції) [40]. Третейська комісія покладала на винного виплату грошової пені, яка вносилась до «казни» якого-небудь божества – Аполона Дельфійського, Зевса Олімпійського і т.д. За непідкорення волі третейського суду проти цілих міст могли застосовувалися примусові заходи.

Уже після укладення угоди кожна зі сторін була зобов'язана вирізати текст договору і присяги на кам'яному стовпі-стеллі і зберігати його в одному з головних храмів (у Афінах – у храмі Афін Палади⁵ на Акрополі). Копії найважливіших договорів зберігались у національних святилищах – Дельфах, Олімпії, Делосі.

Текст договору був багатомовним, тобто укладався кількома мовами, що дорівнювало кількості договірних сторін. Один текст обов'язково передавався до державного архіву. За розриву дипломатичних взаємин і

⁴ Акрополь – фортеця в давньогрецькому місті.

⁵ Афіна Палада - давньогрецька богиня, одне з верховних олімпійських божеств, втілення державної мудрості, величної й незламної сили.

оголошення війни, стела, на якій був вирізаний текст договору, розбивалась, що символізувало про автоматичне розірвання такого договору.

У Греції класичного періоду центри міжнародного життя найперше виникли в заможних приморських містах Азії (Мілет, Ефес, Галікарнас, на Егейських островах і Балканському півострові (Афіни, Коринф, Спарта). «В Афінах поживавлені дипломатичні стосунки починаються з часів тиранії Пізістрата (VI ст. до н.е.) і особливо з греко-перських воєн (V ст. до н.е.). Всі великі державні діячі Греції були водночас і дипломатами: Пізістрат, Аристид, Перікл і т.д. За Перікла розпочались серйозні розбіжності між Афінами та Спартою через гегемонію в еллінському світі. Наслідком цього стала війна між Афінами і Спартою, яка скінчилась Тридцятилітнім миром (455 р. до н.е.)». Цей мир закріпив у Греції систему політичного дуалізму, враховуючи те, що обидві сторони прагнули гегемонії, то намагалися посилити свій вплив дипломатичним шляхом утримання до певного часу від агресивних дій.

448 року до н.е. у Стародавній Греції відбувся загальногрецький конгрес, ініційований главою Афінської держави Періклом. На панеллінському (загальногрецькому) конгресі було запропоновано вирішити три питання, які хвилювали всіх греків: відновлення зруйнованих персами храмів; забезпечення вільного морського плавання та зміцнення миру в усій Елладі. Сам Перікл розраховував використати цей конгрес для залучення підтримкою та гарантіями майбутньої співпраці щодо перетворення Афін у політичний культурний центр всієї Греції. Тому з Афін було направлено посольство у складі 20 осіб у всі грецькі міста з пропозицією делегувати своїх представників на запланований конгрес. Депутації поділялись на чотири частини. Частина від'їжджала в малоазійські міста та острови; частина – на береги Геллеспонту і Фракії; третя частина – в Бестію і Фокіду; четверта – в Пелопонес. Афінські послы переконували громадян кожного міста прийняти запрошення своїх представників на конгрес в Афіни.

Обмін посольствами тривав і після оголошення війни. Відмінність полягала в тому, що перемовини велись воюючими державами «без оракулів», тобто напівофіційно (прояв сучасної, так званої підкилимної дипломатії).

У 423 році противники уклали мирний договір – Нікієв мир. На нашу думку, наукова цінність цього договору полягає в тому, що він був строковим (і це було чітко закріплено); містив застереження; скріплювався підписами представників сторін та присягою, які щороку підлягали поновленню (в кожному місті окремо); передбачалась можливість внесення змін до угоди (очевидно, ця умова і її місце в договорі є прототипом прикінцевих та перехідних положень чинних нормативних актів національного законодавства).

Стародавній Рим. Давність міжнародних зв'язків Риму не поступалася ні Стародавній Греції, ні Стародавньому Сходу.

У Римі існували проксенія (*jus hospitii*) і колегія феціалів, подібна до грецької колегії амфіктіонів. Феціали врегульовували спори і непорозуміння між племенами і племенними союзами. Жодна важлива подія не розпочиналась і не завершувалась без санкції феціалів. Вони оголошували війну, укладали мир і підписували договори.

Організація і структура дипломатичних органів античного Риму відображає особливості його політичного устрою. Якщо у Греції класичного періоду з її розвинутою дипломатією суттєву роль у зовнішній політиці відігравали Народні збори, тобто збори громадян, які стояли вище рабів, котрі не мали громадянських прав, то в Римі класичного періоду політичним керівником зовнішньої політики був орган римської рабовласницької знаті – Сенат.

Посольство в Римі називалось легацією (*legationes*), а послы – легатами (*legati*), ораторами (*oratores*) і жезлоносцями (*caduceatores*). У царський період римської історії право посилати посольство належало царю, а послами були феціали. За Республіки це право перейшло до Сенату. Права Народних

зборів (коміцій) у Римі були обмеженішими порівняно з Грецією. Зовнішня політика, прийом і направлення посольств належали до компетенції Сенату. Посольські функції вважались важливими і вимагали від людей, які претендували їх обійняти, високих якостей. У зв'язку з цим призначення особистого складу посольської місії в Римі супроводжувалося складною процедурою. Обговорення питань здійснювалось у Сенаті, і щоразу, з цього приводу видавалася спеціальна сенатська постанова (*senatus consultum*). «Чи чув хто-небудь, щоб коли-небудь у Римі послі обиралися без сенатської постанови?» – запитував Цицерон в одній зі своїх промов.

Сенатус-консультум встановлював лише норми чи принципи, на підставі яких здійснювалось посольство. Посол за будь-яких умов повинен був чинити відповідно з «достоїнством і користю для римського народу», тому перевага при обранні надавалася сенаторському стану (нобілям). Вибір послів надавався головному в Сенаті – консулу чи претору. Іноді послів обирали за жеребом, який можна назвати жеребом фатуму, адже рішення претора чи консула, які головували в Сенаті і були наділені повноваженням обирати посла, характеризувались своїм імперативним авторитаризмом і ніхто не мав права відмовлятися від посольства.

Римські посольства ніколи не склалися з однієї особи, інакше це суперечило б духу римського права республіканської епохи. Делегації склалися з двох і аж до десяти осіб. Усі посольства мали головуючого або главу посольства (*princeps legationis*), і належала ця роль сенаторові вищого рангу. Особа посла неодмінно захищалась звичаєм та законом.

Зовнішньою відзнакою послів слугував золотий перстень, який надавав право на безоплатний проїзд та надання в дорозі йому всього необхідного (подібно до імунітетів та привілеїв, які зафіксовані у Віденській конвенції про дипломатичні зносини). Для посилення престижу послів їх іноді супроводжували військові судна (квінквереми). На утримання посольських делегацій видавались дорожні кошти (*viaticum*) і всі необхідні речі – срібний

посуд, одяг, білизна. До посла прикріплявся цілий штат прислуги (вільні раби): секретарі, перекладачі, булочники, кондитери, м'ясники і т.д.

Мета посольства могла бути найрізноманітнішою: оголошення війни і укладення миру, підписання договорів, організація підкорених провінцій, третейське владнання міжнародних конфліктів і вирішення релігійних спорів. Після завершення своєї місії легати віддавали Сенату звіт про свою діяльність. Дипломатичною мовою Риму це називалось «зробити доповідь про посольство» (*legationem referre* або *renuntiare*).

Сенату належало право не лише направляти, а й приймати посольства. Посольства іноземних держав, які прибували в Рим поділялися на дві категорії: 1) посольства держав, які з Римом були у ворожих стосунках, і 2) посольства дружніх держав. Посли ворожої держави в місто не допускались. Їх ганебно розміщували за межею міста, на Марсовому полі, в особливій «замиській віллі». Траплялись випадки, коли послам ворожих держав відмовляли в прийомі. Тоді вони повинні були в певний строк залишити територію Італії і не повертатися без формального дозволу.

Діаметрально протилежним було ставлення до послів дружніх держав і народів, хоча деякі складнощі виникали і в цьому випадку. Делегації держав першого рангу зазвичай зустрічав квестор (державний казначей). Він супроводжував їх, йдучи на певній відстані, під час їх проїзду по Італії і при від'їзді додому. Під час перебування послів в Італії їм приділялась особлива увага. Вони зупинялись у самому Римі, в одній з найкращих будівель міста (грекостатис). Їх запрошували на святкування, театральні і циркові вистави, надаючи найкращі місця. В Римі існував звичай дарувати послам подарунки. На честь особливо важливих персон навіть ставили статуї в підніжжі Капітолію. Зі свого боку послы, які приїздили до Риму мали звичку робити дуже великі внески в римську казну у вигляді золотих і срібних речей. Відомий випадок, наприклад «скромного подарунку» Карфагену – золотий вінок, вагою 25 футів, і не менш «скромний» дар сирійського царя Антиоха – золоті вази вагою 500 футів.

Про мету свого прибуття іноземні місії повідомляли римському імператорові латиною чи через перекладача. Магістрат, як правило квестор, робив доповідь Сенату. Рішення Сенату або оголошувалося делегатами (безпосередньо в самому залі чи у вестибулі), або доводилось до їх відома через магістрата. Поряд з легаціями іноземних держав у Рим приїздило чимало посольств провінційних міст (муніципій), різноманітних корпорацій і союзів.

Конфлікти, які виникали між громадами та полісами, вирішувалися з допомогою спеціальних уповноважених осіб чи послів. У гомерівський Греції вони називалися вісниками (керюкос і ангелос), у класичній Греції – старійшинами (пресбейс).

Термін «старійшини», очевидно, походить від того, що в Афінах, Спарті, Коринфі і т.д. послі обирались Народними зборами з-поміж осіб не молодше 50 років і, як правило, із заможних громадян, які користувались авторитетом, мали проксенів в інших містах, були стриманими, поміркованими та красномовними. Найчастіше посольські доручення давались архонтам даного міста, особливо архонту-полемарху (воєначальнику).

Арабський світ. Дипломатичні зв'язки Арабського халіфату поширювалися від Китаю і до крайнього заходу. Дамаск – резиденція Омейядів, була однією з найвеличніших, у тому числі й у політичному сенсі, столиць світу. Своїми культурою і методами управління, а також прийомами зовнішніх зносин держава Омейядів перебувала під значним впливом традицій Візантії в частині сасанідського Ірану.

Після розпаду великого халіфату Омейядів перше місце серед арабських держав зайняв багдадський халіфат Аббасидів. При дворі Аббасидів переважали іранські традиції. у складній системі деспотичного і бюрократичного управління аббасидського халіфату керівництво зовнішніми справами займало одне з найважливіших місць. Серед семи галузей управління, чи «диванів», які були у віданні великого візиря, найпомітнішу

роль відігравав «диван-ар-рисалет» – міністерство закордонних справ. У ньому виробилися певні форми документообігу та церемоніалу.

Політичні трактати і мемуари XI ст. містять характеристику прийомів аббасидської дипломатії, оскільки її традиції були надзвичайно популярні на Сході. «В мемуарах Абу-л-фазля Бей-Хакі, який був наближений до посольської справи, подають опис посольства: в якості послів направляються дві особи – одна належить до придворної знаті, друга обирається з-поміж вчених мулл, послі супроводжуються двома листами (які, в тому числі, містять деякі інструкції послу), один з них адресувався главі держави, до якої направлялось посольство і розпочинався цитатою з Корану. Цей лист містив чітку вказівку на титул глав обох держав, надавав рекомендації послам, встановлюючи межі їх повноважень. Заключне положення мало рекомендаційний характер: «не затримувати послів і скоріше відправляти їх назад». Другий лист адресувався першому послу і розпочинався словами: «О, наш брат і наш довірений!». Згідно з зазначеними інструкціями посол повинен був передати подарунки і привітання главі держави перебування. Частина подарунків роздавалася після прибуття посла до іноземного двору, друга частина – лише в тому випадку, якщо його місія завершувалась успіхом (можна зробити припущення, що успіхом, очевидно, вважалось підписання потрібних урядові, що направляв посольство, угод з урядом приймаючої держави). Питання роздачі презентів було ретельно спланованим, адже послу навіть надавався список подарунків, серед яких особливо часто фігурували дорогоцінні тканини та посуд. Штат спеціальних чиновників відав видачею і перевезенням подарунків.

Перелік посольських інструкцій продовжувався веденням переговорів щодо договорів, при чому, очевидно, що надавався вже готовий текст цього документа (юридичною мовою «риба договору»), в якому нічого не можна було змінювати. За незгоди іноземної держави підписати угоду посол уповноважувався на подальше ведення переговорів і повинен був інформувати свою державу про їх перебіг. В разі укладення договору посол

повинен вимагати його клятвенного скріплення главою іноземної держави, його синами і наближеними особами.

Трактат Сіасет-Наме Нізам-уль-мульк (XI ст.) містить цілу главу, присвячену посольській справі(!), відомості з якої доповнюють уявлення про стан розвитку інституту дипломатичного представництва на Сході. Згідно з трактатом після прибуття послів за кордон обов'язково направлялись гінці з повідомленням про те, скільки їх і скільки людей разом з ними їде людей; послі неодмінно супроводжувались (охоронялись); їх не слід було ображати, навіть якщо вони – представники ворожої держави, адже в Корані сказано: «На посланцеві лише один обов'язок – вірна передача», а ще їх безплатно забезпечували крівлею та їжею.

Нізам-уль-Мульк зафіксував, що, направляючи послів одне до одного, глави держав, мали на меті не тільки явні, а й таємні цілі, як-то відомості щодо стану доріг, проходів, рік, ровів, чи може пройти військо, де є фураж, чи заможно живе народ і т.д. (явне підтвердження виконання дипломатичними представництвами шпигунських функцій).

З зазначеного можна зробити висновок, що традиції візантійської дипломатії і особливо традиції наближеної до неї за своїми ключовими прийомами дипломатії сасанідського Ірану, успішно поєднуючись на перехресті цивілізацій, поширювали свій вплив і на Схід. Європейські історичні джерела містять інформацію про те, що між західними країнами і Кордовським халіфатом встановлювались численні зв'язки для того, щоб шляхом сутичок і перемовин під час хрестових походів східні впливи проникали і на відсталий, на переконання халіфату, менш культурний Захід. Історичні джерела Сходу, широковідомі за розповідями франкських істориків зносини Карла Великого з Харун-ар-Рашидом, напевно, не згадують про такі посольства і навіть не знають про цю державу, розглядаючи європейську частину світу дещо монолітно. Проте саме зі Сходу до Франкської держави нерідко приїздили купці, особливо євреї, привозячи з собою рідкісні товари. Одного разу був привезений слон, який викликав таку сенсацію, що

франкські літописи відмітили навіть рік його смерті. Але чи можна торговельні відносини називати дипломатичним представництвом?

Міжнародне право встановило, що дипломатичне представництво виникає в результаті взаємної згоди сторін. Тобто вищеописані візити східних купців дали достатньо підстав для легенди про посольства халіфату і для подальшого налагодження дипломатичних відносин.

Феодална епоха. Феодалний період вирізняється своєю анархічністю. Самі феодали, будучи ще досить слабкими, потребували потужних централізованих органів класового примусу для того, щоб завершити підкорення селян і безкарно посилювати свою експлуатацію. Саме тому з X–XI століть містами підтримуються будь-які прагнення до централізації. В міру зростання виробничих сил і економічних зв'язків, в міру розвитку класової боротьби феодалне суспільство набуло рис великих політичних об'єднань. Дрібні війни і авантюри перетворилися на потужні рухи, які захоплюють різні стани громадян у ряді держав.

Кінець XI століття подарував папській дипломатії головний інструмент для маніпуляцій та зосередження якомога більшого впливу в своїх руках, що почався з Заходу на Схід – хрестові походи. Останні направлялись інтересами дуже різних груп західноєвропейського феодалного суспільства. На Схід прагнули рицарі, які шукали нових земель для захоплення, нових кріпосних для експлуатації і прагнули пограбувань. Саме в хрестових походах папство побачило зручний момент для підвищення свого авторитету, підкорення своєму впливу Сходу і збагачення. Тому папство розпочало ревно сповідувати хрестові походи, чим справлявся водночас і релігійний, і світський вплив як на міжнародні відносини, так і на світову дипломатію.

Велике значення для розвитку дипломатичної діяльності мало правління папи – Лева X (1513–1521 роки). Цей папа, Медичі за походженням, був добре знайомий з членами постійних дипломатичних представництв Флоренції, на своїй батьківщині. На зібранні кардиналів у серпні 1513 року ним було

покладено початок постійній папській нунціатурі, призначенням постійних представників (нунціїв) в Німеччину, Францію, Англію.

Важливим з практичного погляду є запровадження у феодальну епоху принципу регіонального поділу дипломатичних відносин між державами: Європа, Близький та Далекий Схід, Африка і т.д.

У XIII столітті при монархічних дворах в **Іспанії, Франції, Англії** вже з'являються секретарі, які вели не лише справи внутрішні, а й зовнішні (і тільки наприкінці XVIII ст. виникають спеціальні статс-секретарі з іноземних справ і формуються спеціальні дипломатичні відомства й інститути).

Важливий вплив на розвиток інституту дипломатичного представництва справив король Франції Людовік XI. Саме цю особу нерідко іменують родоначальником дипломатичного мистецтва, адже ні один глава держави до Людовіка XI не дозволяв собі зухвальства зверхнього ставлення до рицарської військової слави. Він не любив воєн, оскільки був наділений поміркованістю, яка змушувала його робити посилання на майбутнє і, в разі невдалого бою, остерігатися втратити всі плоди довголітніх зусиль. У боротьбі зі своїми численними ворогами він в міру можливості намагався уникати лобового зіткнення, будучи глибоко переконаним, що хитрість краща за силу. Основною рисою короля була його схильність до інтриг, за свідченнями його історіографа Людовік XI день і ніч відточував всі нові задуми. Сварити своїх ворогів, створювати їм тисячу перепон і не очікувано виступати третейським суддею-миротворцем між ними, саме так король любляв досягати перемир'я чи миру в потрібний йому момент. Ще цікавіше як король поведився зі своїми дипломатами. Він удавав, що дає їм повну свободу при веденні перемовин, просив радитися з ним, лише тримати його в курсі всього, що здійснювалось послами. Особливо наполегливим Людовік виявився у проханні надання йому докладної інформації щодо обставин, які стануть на заваді «представництву» і вповноважував своїх дипломатів діяти так, як їм видається потрібним, в реальності керуючи їх кожним кроком. Король категорично виступає проти ведення переговорів на великих зібраннях, радячи підкуповувати слуг своїх

ворогів та вважає дарунком неба мистецтво досягти успіхів у цій справі. Ця порада була найкраще засвоєна головним дипломатом короля – Комміном.

Для Франції правління Людовіка XI виявилось визначним у сенсі об'єднання країни і справило великий вплив на розвиток європейської дипломатії. За його правління було значно розширено кількість дипломатичних місій, які направлялись у різні країни, продовжено час виконання їх представницьких функцій.

Разом із встановленням олігархічної влади в ранніх середньовічних державах самі процедури зносин між ними та процес ведення переговорів зазнають суттєвих змін: дипломатичні місії направляються від однієї особи персонально до іншої, наприклад, від одного короля до іншого. Рабовласницький лад робить визначний внесок у формування інституту привілеїв та імунітетів послів, в основу якого було покладено їх особисту недоторканність.

Починаючи з XV століття, дипломатія вже починає набувати більш професійного характеру. У 1446 році міланський герцог Сфорца призначає Нікодемо де Понтремолі своїм постійним представником при дворі флорентійського герцога Козімо Медичі, і це посольство безперервно тут перебувало аж двадцять років.

У 1455 році міланський посланець з'являється при неаполітанському дворі. А в 1463 році за ініціативою герцога Сфорца, до Франції було направлено постійне посольство. Першим постійним представником за межами Італії став Амбродже Малетта (що підтверджено не одним історичним документом).

Середньовічна Італія. Батьківщиною сучасної дипломатії, на думку більшості дослідників, є саме Італія. І незважаючи на те, що в Італії раніше, ніж в інших країнах Європи, почали розвиватися міста і складатись капіталістичні відносини, ця держава залишалася роздробленою. Міста Північної і частково Середньої Італії підкорили собі довколишні території і стали містами-державами. Вони відігравали важливу роль в економічному житті Європи. Серед таких міст були: Венеція, Генуя, Мілан, Флоренція.

У Венеції XIII століття діяльність закордонних представників республіки детально регламентувалась шляхом видання ряду постанов, наскільки це можна судити з історичних джерел, які збереглися до наших днів. Після повернення послы повинні були передавати державі отримані ними подарунки, а на продовження традицій Стародавнього Риму, після повернення, посол повинен був надати звіт про здійснені ним витрати. У день повернення до Венеції посол повинен був піти до державної канцелярії і занести повідомлення про своє прибуття до особливого реєстру. До речі, винагорода за представницьку діяльність була надзвичайно скромною, вона далеко не відповідала витратам посла. Послы на це скаржились у своїх доповідних записках, один посол писав, що багато громадян надають перевагу на користь залишення у Венеції і проживання там замість від'їзду до іноземних країн саме через недостатнє фінансування. Проти тих, хто ухилявся від цієї почесної, але обтяжливої місії, вже з XIII століття почали застосовуватись заходи у вигляді накладення штрафів і заборони займати будь-які державні посади. Послы нерідко банкрутували через це, впадали в борги, які потім доводилося виплачувати республіці. Проте венеційський уряд, як правило, винагороджував колишніх дипломатів різними призначеннями, і в тому числі вигідними посадами в левантійських володіннях республіки.

При іноземних дворах дипломатам заборонялось добиватися для себе титулів чи звань. У ті країни, де посол мав власні володіння, його було заборонено направляти. Логіка таких дій простежується чітко, але табу накладалось навіть на спілкування з іноземцями про державні справи республіки. До речі, сучасна дипломатична практика, навпаки, наполегливо рекомендує заводити знайомства в державі перебування серед різних кіл суспільства, безумовно, в певних межах. Послам не дозволялося брати з собою дружин, щоб не розголошували державні таємниці, але цікаво, що дозволялося брати свого кухаря, щоб не бути отруєним (у наш час дозволено і те, і інше). Під час встановлення постійного представництва посол не міг

залишити свій пост без прибуття наступника. Нині в подібних ситуаціях представницьких повноважень у межах, встановлених Віденською конвенцією про дипломатичні зносини, набуває посланник чи повірений у справах. Продовжуваність посольств, поки вони були зумовлені певними особливими обставинами, а не були постійними, прямо залежала від важливості справи, яка його викликала.

У XIII столітті продовжуваність представництва не перевищувала трьох-чотирьох місяців, але вже в XV столітті вона становила не більше двох років і в наступному столітті досягла трьох років. Посли повинні були тримати уряд республіки в курсі справ приймаючої держави. З цією метою раз на тиждень надсилались відповідні депеші на батьківщину. Саме на депешах послів ґрунтувалась уся далекоглядна політика Венеції. Недарма говорили, що жоден європейський двір не поінформований краще, ніж венеціанська сен'єрія.

Усі депеші ретельно шифрувались, ще з ранніх часів венеційський уряд мав особливих шифрувальників, свого часу Раді десяти було доручено слідкувати за державними шифрами і займатися підготовкою нових. Справа полягала в тому, що мистецтво шифрування тоді ще перебувало на початковій стадії розвитку, і з легкістю документ міг бути дешифрований ворогами. Шифр полягав у заміні літер латинського шрифту алфавіту або іншими літерами, або арабськими цифрами, рисочками, крапками, довільним фігурками, при цьому для однієї букви було два-три знаки. Щоб заплутати, навмисно вводилися знаки, позбавлені будь-якого значення.

Шифрами користувалися й інші держави Італії. У папській канцелярії їх використовували вже в першій половині XIV століття, замінюючи окремі слова іншими, які мали умовний характер. Наприклад, замість «гвельфи» писалося «сини Ізраїля», замість «гібеліни» – «єгиптяни», замість «Рим» – «Єрусалим» тощо. У XV столітті Міланом та Флоренцією використовувалися розроблені надійні шифри.

Зашифрована пошта неодмінно викликала обурення та невдоволення. Так, султан Баязид II, дізнавшись, що венеціанський байюло Джероламо Марчелло надсилає своєму урядові зашифровані депеші, наказав останньому в триденний термін залишити країну, і саме з цієї причини венеційська колонія в Константинополі на тривалий час залишилася без голови.

У випадку з венеційськими послами вже чітко встановлювався термін – 15 днів, протягом яких посол після повернення до Венеції зобов'язаний був зачитати на урочистому засіданні сен'єрії промову – *relazione*, яка була прототипом доповіді про стан справ держави, при якій цей посол був акредитований.

Обставинами, які повсякчас затримували розвиток і поширення інституту постійних дипломатичних представників, були великі видатки на утримання послів і посольств, відсутність хороших транспортних шляхів та зв'язку, брак освічених і професійних дипломатів. Водночас до кінця XVI століття інститут постійного дипломатичного представництва набуває певної дипломатичної ієрархії, хоча і зі своїми особливостями для окремих країн. Королі Франції, Іспанії, Англії вимагали для своїх послів більшої поваги, ніж який-небудь герцог міланський чи тим паче німецький князь, більше того, право призначати послів визнавалося не всіма державами. Наприклад, Карл V, імператор Німеччини, мав при своєму дворі лише папського посла, послів короля французького, посла свого брата Фердинанда (короля римського, тобто Німеччини) і посла Венеції. Ті глави держав, які перебували в залежності від імператора чи іншого сильного монарха, могли мати при них лише простих агентів.

З часом у посольському ритуалі складаються певні традиції: скликається дипломатичний персонал, особливо у великих державах, і його ієрархія вже всередині самого посольства. А в XVI столітті спостерігається чіткий розподіл повноважень та відмінність між послом і звичайним агентом чи резидентом.

У XVI–XVIII століттях склався новий дипломатичий церемоніал. Уже при імператорі Карлі V почесті, які забезпечувалися послам при в'їзді і прийомі, набули чітких рис. До уваги бралось значення кожної держави, послы якої прибували до Іспанії. У XVI столітті поступово склався чин посольських прийомів у Франції.

XVI–XVII століття відзначилось поширенням виникненням інституту постійного посольства і норм посольського права, утвердженням принципів повного звільнення дипломатичних представників від кримінальної, адміністративної, цивільної юрисдикції держави перебування, в час якраз після підписання відомої Вестфальської мирної угоди 1648 року (фактично тих імунітетів, про які йдеться у ст. 31 Віденської конвенції 1961 року).

В **Японії** перші постійні посольства виникають лише в другій половині XIX століття, після «насильницького відкриття» країни. Спочатку роль «перших вірчих грамот» виконували грамоти американського командора М. Перрі, за ними були і голландські, і британські, і російські дипломати та консули [12].

Інститут дипломатичного представництва можна розподілити на такі періоди.

I. На основі процесу кодифікації існуючих звичаїв, норм виникли міжнародні правові норми, які лягли в основу ряду конвенцій, що регламентують різноманітні аспекти здійснення дипломатичної діяльності. Першою такою конвенцією став Віденський протокол (Віденський регламент) про ранги дипломатичних агентів від 19 березня 1815 року, доповнений змінами, внесеними Аахенським протоколом про класифікацію дипломатичних агентів від 21 листопада 1818 року.

Віденським регламентом встановлювались три класи (ст. 1):

– клас послів, легатів та нунціїв;

– клас посланців, незалежно від того, називаються вони повноважними міністрами, міністрами-резидентами, чи інакше – акредитованих при монархові;

– клас повірених у справах, акредитованих при міністерствах закордонних справ.

Саме на цьому етапі формуються класичні правила геополітики та дипломатії, традиції дипломатичного церемоніалу та протоколу.

Регламент встановив старшинство дипломатів залежно від рангу, уточнюючи, що в кожному класі ранг дипломатичних агентів пов'язаний з датою прибуття на місце служби і офіційного вступу на посаду.

Аахенський протокол встановив проміжний клас голів дипломатичних місій, клас міністрів-резидентів, якій у дипломатичній ієрархії посідає місце перед тимчасовим повіреним.

На проміжній панамериканській конференції в Гавані 20 лютого 1928 року, у якій взяли участь чотирнадцять латиноамериканських держав, була прийнята Гаванська конвенція про дипломатичних агентів.

Конвенція стосувалася звичайних дипломатичних агентів, які здійснюють представництво на постійній основі; надзвичайних дипломатичних агентів, уповноважених виконувати особливі місії, представляючи свої уряди на міжнародних конференціях і конгресах у міжнародних організаціях (ст.2).

Конвенція регламентує різноманітні аспекти надання і забезпечення імунітетів, привілеїв і прерогатив дипагентів, зазначаючи, що всі, незалежно від класу (за винятком, які стосуються старшинства і етикету), наділені рівними правами (ст.3). Щодо дипломатичних агентів Конвенція робить уточнення, що крім функцій, які вказані у їх вірчих грамотах, вони мають право виконувати і ті, які дозволені національним законодавством акредитуючої держави.

II. Закінчення Першої світової війни 1914–1918 років та облаштування повоєнного світу Версальською системою мирних угод, одним із головних

наслідків яких було утворення Ліги Націй. Хоча й на цьому етапі дипломатії не вдалося врятувати людство від світової катастрофи 1939–1945 років.

На даному етапі, якраз і ухвалюється низка конвенцій, які були покладені в основу сучасного дипломатичного і консульського права.

У 1911 році приймається Каракаська конвенція про консульські функції. У 1928 році – Гаванська конвенція про консульських чиновників і «кодекс Бустаманте» (1928) (назва походить від імені основного укладача цього нормативного акта – кубинського вченого-міжнародника професора А.Бустаманте). Цей документ врегулював консульські функції.

III. Охоплює другу половину XX ст. Цей період вирізняється принципово новими «технологіями», нормами економічного, соціального та політичного розвитку суспільства, численних нововведень. Значний нормативно-правовий прогрес відбувся у 90-х роках завдяки демократичній відлизі в ряді європейських країн. Дев'яностими також охоплюється і прийняття:

- – Статуту ООН (та, власне, створення Організації);
- – Концепції про привілеї та імунітети ООН у 1946 року;
- – Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року;
- – Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року;
- – Конвенції про спеціальні місії 1969 року;
- – Конвенції про представництво держав у їхніх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 року. та інших нормативних актів [18; 32].

Доктрина і практика держав завжди ставили питання про межі і рамки дозволеної міжнародним правом відповідної (зворотної) реакції держави, яка постраждала в подібних випадках: потрібно обмежитися заходами протидії, встановленими в самому дипломатичному праві чи ні і чи обмежені конфліктуючі держави в своїх діях принципами необхідності і співвідношення тощо.

Інша позиція щодо процесу перегляду Конвенції пов'язана з загрозою послаблення ефективності чинних норм дипломатичного права, такої позиції офіційно дотримуються США та Велика Британія.

Отже, прогалини в правовому регулюванні – це потенційне джерело конфліктних ситуацій у міждержавних відносинах. Зважаючи на підвищену активність держав у глобальних процесах інтеграції та їх потребу у безперервному підтриманні зв'язків зі своїми дипломатичними представництвами за кордоном, спори можуть суттєво перешкоджати репрезентативній політиці, що неодмінно негативно відіб'ється на геополітиці загалом.

Деякі аспекти правового статусу дипломатичного представництва унормовуються багатосторонніми угодами, що передбачено пунктом «в» ст.47 самої Конвенції. І національне законодавство приймаючої держави, більш детально регламентуючи на базі основних норм дипломатичного права, відіграє важливу роль у державно-правовому регулюванні даного питання.

Нормами національного законодавства регулюються також правовідносини, які не отримали вирішення на міжнародному рівні, але розвинута договірна база щодо статусу дипломатичних представництв витісняє норми міжнародного права, фактично та юридично дискредитує їх.

1.2. Становлення дипломатичного права в Україні

Історичний відлік української дипломатії розпочинається з праслов'янських часів IV–VII ст. н.е., коли було утворено могутній союз племен для здійснення торгівлі з Стародавньою Грецією.

«Повість минулих літ» містить згадку про історичні факти мирних походів Кия на Візантію, які більше мали характер дипломатичного візиту.

Аскольдові досягнення полягали в утвердженні Русі на узбережжі Чорного моря (тогочасного Понту Евксинського) мирним шляхом. Аскольдом провадилась активна зовнішня політика, головним напрямком якої були

південь і південний схід, на якому знаходились найрозвинутіші країни того часу. Але в подібних досягненнях дипломатії було більше військових досягнень.

882 року на руські землі приходять варяги. 911 року Олегом підписується надзвичайної на той час ваги договір з Візантією, який засвідчує високий рівень політико-дипломатичного мислення даного періоду. Договір містив положення про «незмінну і бездоганну дружбу на подальші роки і назавжди» та співробітництво на воєнний час, є навіть положення про регламентацію питань, дещо схожих із сучасним інститутом екстрадиції, але особливої уваги приділено питанню злочинів: «...а про справи щодо злочинів, які можуть статися, урядимо таку: (Злочин) нехай настільки явно буде доведений доказами, щоб (судді) мали віру до цих доказів...якщо хто уб'є, християнина русин чи християнин русина, нехай умре там, де вчинить убивство...якщо ж ударить (хто кого) мечем або поб'є яким-небудь знаряддям, то за удар або побої нехай дасть п'ять літр (*основна одиниця римської та візантійської монетної системи (327,45 грама)*). – Авт.) срібла по закону руському, якщо ж той, хто так учинив, буде неімущій, хай дасть, скільки може, і хай зніме із себе (потерпілому) навіть ту саму одягу свою, у якій він ходить, а про решту (суми) нехай поклянеться по своїй вірі, що (ніхто) інший ніяк (не може) допомогти йому...якщо ж хто...вчинить грабіж або явно насильне візьме що-небудь у другого, нехай верне потрійно...» і т.д. Наприкінці документа: «...на підтвердження ж і непорушність (миру, що має) бути межі вами, християнами, і (нами) Руссю, цей мирний договір учинили ми, (руси), і ви, оба (цесарі), новим написанням на двох хартіях, – цесаря вашого і своєю рукою, (а цесар) притягальним чесним хрестом і святою єдиносущою трійцею єдиного істинного бога вашого засвідчив (свій договір) і дав нашим послам...і це написання дали ми обом цесарям вашим для підтвердження, що договору цьому бути на укріплення і засвідчення існуючого межі нами миру, місяця вересня в другий (день), а в індікт (*візантійське літочислення 15-річними періодами*). – Авт.) п'ятнадцятий, у рік (від) сотворіння світу 6420...»[29,С.14-

15]. Документ був двомовним і підкреслював, що руси були народом, який мав свої закони, захищав особисту безпеку, власність, право спадщини та силу заповітів.

Дипломатія князя Ігоря головним чином зводилася до підтримання встановлених до нього дружніх взаємин з іншими державами та дрібними угодами з сусідами. Його дружина Ольга, яка стала княгинею Русі після загибелі Ігоря, пріоритет зовнішньої політика вбачала в розвитку дипломатичних зносин з Константинополем. Згідно з історичними джерелами в Константинополі вона прийняла християнство, а хрещеним батьком став сам імператор. Це був тактичний хід великого стратегічного значення, яким княгиня поставила собі на політичну, економічну тощо службу Константинополь в особі імператора.

Більш державотворчою і суто внутрішньою, аніж зовнішньою, можна назвати політику Святослава. Князь більше покладався на військову силу, ніж на переговори, а серед головних здобутків було завершення процесу об'єднання слов'янських племен, хоча і у зовнішніх зносинах Святослав був послідовним.

Детальний аналіз здобутків кожного з руських князів у сфері зовнішньої політики не є предметом дослідження даної роботи, тому розвиток української дипломатії розглядається нами блоками.

Литовська доба. Із завершенням доби роздробленості Київської Русі захід держави став польським, литовським, потому – Речі Посполитої; схід – російським. Українська карта розігравалась між Литвою та Польщею.

Литовці поважали русичів за високий рівень їх розвитку, запозичивши в них адміністрацію та княже господарство, судову та податкову організацію. Руська мова стала мовою державної канцелярії та княжого двору. Декларуючи, що вони «старини не рушать, новини не вводять», литовські князі не перешкоджали широкій автономії Русі. Зокрема, князь Руський Андрій Полоцький у цей період уклав угоду з Тевтонським орденом, Волинь

вела самостійну боротьбу з поляками, Київ – з монголо-татарами, підготовлено перше видання «Руської правди». Дослідник історії І. Овсій писав: «Русичі обіймали різні громадські посади...здійснювали зовнішню торгівлю...» [29] У зв'язку з активною експансивною політикою Тевтонського ордену ймовірність зіткнення з Литвою зростало. Для уникнення ускладнень Литва та Польща укладають Кревську унію, яка серед іншого зобов'язувала приєднати литовські та руських землі до Польщі з рядом негативних наслідків для суб'єктів приєднання. Тому з приходом до влади ліберального князя Литовського Вітовта його зусиллями було розірвано Кревську унію. Одним з наслідків розірвання унії стала відмова монголо-татарського хана Тохтамиша від формальних прав на Руську землю.

У середині XV ст. Кримська орда відокремлюється від Золотої Орди, Крим перейшов з васальної залежності від Литви до Туреччини, внаслідок чого здійснювались розгромні набіги новоствореної Орди на українські землі. В таких умовах Польща та Литва укладають Люблінську унію, якою шляхом об'єднання двох держав утворюється Річ Посполита (буквально – «всенародна справа») з єдиною грошовою політикою, законодавчим органом, спільною зовнішньою політикою та ін. У результаті утворення нової держави здійснено новий поділ західної частини України. Зовнішня політика (фактично й дипломатія) за відмови суспільства покатоличитися і полонізуватися зреклись політичного життя.

За таких умов розвиток національної дипломатії в її класичному розумінні було блоковано. Відповідне конфліктне становище спричиняє виникнення нового суспільного стану – козацтва.

Козацька доба. З самого початку свого існування Запорозька Січ вела самостійну зовнішню політику. Встановити дипломатичні контакти із Запоріжжям намагалися Польща, Московія, Крим, Туреччина, німецький імператор і навіть папа римський.

Офіційним представником Січі був кошовий отаман, згодом – гетьман. Саме він входив у дипломатичні стосунки із сусідніми державами і саме йому вручались королівські універсали, царські укази, гетьманські ордери. Військовий, а потому генеральний писар виконував обов'язки сучасного міністра закордонних справ. У листуванні, спілкуванні з монархами, вельможами різних країн він виступав від імені всього Війська Запорозького. Після ознайомлення з отриманими листами, універсалами, указами старшиною та кошовим писар приймав їх на зберігання і в такий спосіб під його опікою був весь дипломатичний архів та різного рівня канцлерські службовці.

Була на Запорожжі особлива посада – товмач. Ця особа була зобов'язана знати мови сусідніх держав і не лише їхні. Подорожнім він візував пашпорти (в значенні паспорти), перекладав під час переговорів, пояснював правила поведінки на Січі. Мав він і специфічну функцію – розвідування. Така чітка організація сприяла ефективному здійсненню зовнішньої політики Запорозької Січі та здебільшого зводилася до перемовин про перемир'я чи оголошення війни та домовленостей про співпрацю у справах військових.

Дипломатія періоду Руїни, коли Україна була розділена на дві половини, одна з яких боролася на боці Московської держави, друга – Польщі, здобутки мала хіба що в самому мистецтві ведення переговорів та у кількості досягнутих згод, виражених в дво- та багатосторонніх договорах.

Історики відзначають дбання про авторитет України гетьманом Мазепою. При його дворі був заведений чіткий церемоніал, на який витрачалися значні кошти, проте іноземні послы приймалися з королівською пишнотою.

Політика Петра I знищувала думку про ідею української державності, тому початок XVIII ст. і, власне аж до кінця століття, позначився виключно колонізаторською політикою щодо України [29].

Лютий 1917 року приносить в Україну великі надії на національне відродження, на третю історичну спробу встановлення власної державності, самостійності і суверенітету.

Становлення зовнішньополітичної служби України пов'язано зі створенням самостійної держави і проголошенням 10 червня 1917 року I Універсалу Української Центральної Ради.

Другим універсалом 16 липня 1917 року було оголошено про утворення Генерального секретаріату (органу виконавчої влади) і започатковано формування самостійних органів законодавчої і виконавчої гілок влади. З першого дня існування Генерального секретаріату в його складі розпочало діяльність Генеральне секретарство з міжнаціональних справ, що стало попередником першого українського зовнішньополітичного відомства.

22 грудня 1917 року Володимир Винниченко (голова Генерального секретаріату УНР) і Генеральний секретар з міжнаціональних справ Олександр Шульгін підписали законопроект про створення Генерального секретарства міжнародних справ, який цього ж дня був схвалений на засіданні Уряду УНР.

Згідно зі схваленим документом було встановлено обов'язки Генерального секретарства міжнародних справ, а саме: здійснення міжнародних зносин держави, охорона інтересів українських громадян поза межами УНР, тимчасово – загальне влаштування національних непорозумінь у межах УНР.

Важливим поштовхом у розвитку української зовнішньополітичної служби став IV Універсал Центральної Ради (оприлюднений 12 січня 1918 року), в якому УНР проголошувалася "самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою Українського Народу". У цей час уряд України розпочав роботу над створенням мережі дипломатично-консульських установ, діяльність яких регулювалась державними законами та нормативними документами Генерального секретарства міжнародних справ (згодом – Міністерства закордонних справ України); формуванням відповідної правової

бази дипломатичної діяльності – навесні 1918 року співробітниками українського МЗС було підготовлено проект закону "Про закордонні установи УНР"; підготовкою дипломатичних кадрів – з березня–квітня 1918 року мали започаткувати роботу консульські курси при Українському економічному товаристві.

Діяльність Центральної Ради принесла державі налагоджені контакти з країнами Антанти, приймаючи представників Франції (генеральний комісар Франції при уряді України) та Великої Британії (представник Великої Британії).

Наприкінці грудня 1917 року українська делегація взяла участь у мирних переговорах у Бресті, де 27 січня 1918 року було підписано перший мирний договір у світовій війні – між УНР та Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною і Болгарією.

З приходом до влади 28 квітня 1918 року гетьмана Української Держави Павла Скоропадського український уряд став послідовником розбудови вітчизняної зовнішньополітичної служби.

Було визначено три основні напрями зовнішньої політики Української Держави: встановлення дружніх відносин з країнами Четвертого Союзу; розв'язання спірних територіальних проблем з сусідніми державами; встановлення дипломатичних відносин з нейтральними державами. За час діяльності Гетьманського уряду розширилося коло країн, з якими було встановлено дипломатичні відносини. Зокрема, Українська Держава послала дипломатичні місії до Румунії, Фінляндії, Швейцарії, Швеції (загалом до 10 держав), а також прийняла понад два десятки повноважних представників інших країн (Австро-Угорщини, Болгарії, Грузії, Німеччини, Туреччини, Польщі, Румунії, Фінляндії та інших).

Уряд Української Держави також сформував окрему делегацію для мирних переговорів з Росією. Переговори з російською делегацією відбувалися у Києві з травня по жовтень 1918 року Делегація РСФСР, очолювана

Раковським і Мануїльським, виконувала одночасно функції тимчасового дипломатичного представництва в Українській Державі.

З призначенням міністром закордонних справ Української Держави Дмитра Дорошенка, який змінив на цій посаді Миколу Василенка, було здійснено ряд важливих кроків для вдосконалення структури українського МЗС та законодавчої бази зовнішньополітичної діяльності. У червні 1918 року було прийнято Закон "Про посольства і місії Української Держави", в липні цього ж року – Закон "Про українську консульську службу". За період Гетьманського уряду розпочали діяльність перші вітчизняні Консульські курси – навчальний заклад, що був покликаний забезпечити державу дипломатичними і консульськими фахівцями.

З приходом Другого республіканського уряду (Директорії), який перебрав владу від гетьмана в грудні 1918 року, дипломатичні контакти попередніх українських урядів було розширено. Зокрема, Директорія, першим міністром закордонних справ якої став Володимир Чехівський, вислала ряд дипломатичних місій до таких держав, як: Бельгія, Велика Британія, Греція, Італія, США та інших, відкрила посольства у Естонії, Латвії, Чехословаччині, Угорщині тощо. За Директорії Українська держава була також представлена у Ватикані. Окрема делегація УНР взяла участь у Паризькій мирній конференції, одночасно виконуючи функції тимчасового дипломатичного представництва України у Франції.

Основна діяльність українських дипломатичних представництв і спеціальних делегацій УНР була спрямована на те, щоб забезпечити визнання України та заручитися міжнародною підтримкою у її державницьких прагненнях. Дипломатичні установи УНР здійснювали широку інформаційну та видавничу роботу про Україну, а також виконували основні консульські функції. У країнах, де перебували українські полонені, було організовано їхнє повернення на Батьківщину; при представництвах у Берліні, Відні й Римі існували військово-санітарні місії для військовополонених. За часів Директорії в практику української зовнішньополітичної служби ввійшло

проведення з'їздів послів і глав дипломатичних місій, з яких найважливішими стали – у Карлових Варах – у 1919 році та Відні – у 1920 році.

Активна зовнішньополітична діяльність ЗУНР сприяла розвитку інституту національного дипломатичного представництва.

1 листопада 1918 року до влади у Львові в результаті збройного повстання прийшла Національна Рада, яка 13 листопада прийняла Тимчасовий основний закон про самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської імперії і утворення самостійної держави. Зовнішньополітична діяльність ЗУНР переважно зводилася до двох ключових напрямів: відносини з Наддніпрянською УНР та державами Антанти. Керуючись спільним прагненням до історичного об'єднання українських земель у соборній державі, 22 січня 1919 року представники обох урядів привселюдно проголосили Акт злуки УНР та ЗУНР.

За час своєї діяльності уряд ЗУНР налагодив широкі дипломатичні контакти, відкривши власні представництва в Австрії, Італії, Німеччині, Угорщині, Чехо-Словаччині, Югославії. Спеціальні місії були направлені до держав, де перебувала значна кількість української еміграції – Канади, США, Бразилії.

У липні 1919 року уряд ЗУНР надіслав окрему делегацію на Паризькі мирні переговори, де представники ЗУНР співпрацювали з дипломатичною місією УНР.

Одночасно з державотворчими процесами, що здійснювалися урядами УНР, Гетьманатом та ЗУНР, розпочалося формування державних структур радянської України. У січні 1919 року було офіційно проголошено Українську Соціалістичну Радянську Республіку (УСРР). З початку формування владних структур радянської України виконання "зовнішньополітичних функцій" було покладане на Народне секретарство міжнаціональних справ.

У січні 1919 року формується Рада народних комісарів УСРР, керівником якої став Християн Раковський, одночасно очоливши зовнішньополітичне

відомство радянської України. За час своєї діяльності уряд УСРР розгорнув мережу власних дипломатичних представництв, зокрема у Варшаві, Берліні, Празі. Щодо іноземних дипломатичних посланників при уряді радянської України, то серед них були представники Польщі, а також Австрії, Німеччини, Чехо-Словацької республіки, які виконували переважно торговельні та консульські функції. У цей період діяльність Наркомату закордонних справ УСРР була здебільшого спрямована на розвиток дипломатичних відносин з іншими державами, вдосконалення внутрішнього законодавства в межах компетенції наркомату, підтримку контактів з представництвами іноземних держав в УСРР.

Зміни відбулися після утворення в грудні 1922 року Союзу РСР. Усі зовнішньополітичні, економічні, торговельні зв'язки України невдовзі перейшли у відання союзного центру, в чергове позбавляючи УСРР права на власну зовнішньополітичну діяльність.

18 жовтня 1922 року ЦК КП(б)У прийняв постанову "Про згортання апарату НКЗС УСРР", повноваження якого мали бути передані союзному наркомату. Незважаючи на активні спроби тодішнього народного комісара закордонних справ УСРР Х.Раковського протидіяти цьому рішенню (в т.ч. за його ініціативою 23 березня 1923 року було прийнято звернення ЦК КП(б)У до Політбюро ЦК РКП(б) з проханням переглянути питання щодо злиття НКЗС УСРР і СРСР), НКЗС УСРР було офіційно ліквідовано 20 вересня 1923 року. Водночас після скасування наркомату завдяки настійному клопотанню тодішніх українських керівників з 1923 по 1936 рік у посольствах СРСР за кордоном працювали українські представники, які на ці посади призначалися урядом УССР, а потім – УРСР.

1 лютого 1944 року сесія Верховної Ради СРСР прийняла Закон "Про надання союзним республікам повноважень у галузі зовнішніх зносин та про перетворення у зв'язку з цим Народного комісаріату закордонних справ із загальносоюзного в союзно-республіканський народний комісаріат". Цим

актом після двадцятирічної перерви, по суті, поновлювалися права союзних республік у сфері зовнішньополітичної діяльності.

Вже 5 лютого 1944 року були прийняті постанови Політбюро ЦК КП(б) України і видані укази Президії Верховної Ради УРСР про утворення українського НКЗС. Міжнародна діяльність України в період 1944–1990 років була орієнтована на участь в ООН, роботі в інших міжнародних організаціях, що надавало можливість інформувати світову громадськість про життя України, бути залученою до обговорення світових та регіональних міжнародних проблем, вносити свої пропозиції.

Як держава – засновниця ООН Україна брала участь у розробці Статуту цієї міжнародної організації, формуванні її структури, органів та установ. Українська РСР, посівши належне місце в багатьох міжнародних організаціях, проводила активну, наполегливу політику по захисту прав людини, роззброєнню, збереженню миру. Лише у 1950-х роках нею було внесено 22 пропозиції, у 1960–1961 роках – 18 пропозицій, а з 1962 по 1970 рік – 202 пропозиції до документів, що були предметом обговорення у міжнародних організаціях та на конференціях. Не менше пропозицій внесено у 1971–1990 роках. Зокрема, за ініціативами України було проголошено міжнародні роки медичних досліджень, боротьби з неписьменністю у світі, допомоги у підготовці кадрів для прискорення індустріалізації країн, що розвиваються.

Новітній етап у розвитку вітчизняного зовнішньополітичного відомства розпочався з 16 липня 1990 року, коли Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України. У Декларації зазначається, що Україна "як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій...". Україна "виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах".

Після прийняття історичного Акта про незалежність України 24 серпня 1991 року перед вітчизняним Міністерством закордонних справ (далі – МЗС) постали нові відповідальні завдання, які вимагали нових професійних підходів, реформування структури самого відомства та підготовки відповідної законодавчої бази. Сьогодні діяльність Міністерства закордонних справ України значно розширена і реформована, про що, зокрема, свідчить той факт, що нині загальна кількість працівників системи МЗС становить понад 1800 осіб, що у 18 разів більше, ніж у 1990 році. У центральному апараті МЗС України працює близько 60 відсотків працівників віком до 30 років, у закордонних установах – до 40 відсотків. Значною мірою розширене регіональне представництво серед працюючих у МЗС.

Особлива увага МЗС надається підготовці нових поколінь українських дипломатів. Серед провідних вищих навчальних закладів, які готують спеціалістів для дипломатичної служби, – Дипломатична академія при МЗС України, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого, Інститут сходознавства і міжнародних відносин "Харківський колегіум".

Аналізуючи правовий статус МЗС у національному праві, дозволимо собі висловити сумнів щодо правомірності віднесення парламенту країни до переліку органів зовнішніх зносин.

Дипломатична практика є спільною діяльністю ряду органів державної влади будь-якої країни. Такі державні органи мають спільну назву – органи зовнішніх зносин. Вони бувають зовнішні (представництва за кордоном), внутрішні (постійно знаходяться на території даної держави). Останні поділяють на органи спеціальної та загальної компетенції. Загальна компетенція належить органам, які визначають засади зовнішньої політики держави, стратегічні та тактичні цілі, формують органи зовнішніх зносин за кордоном, здійснюють кадрову підготовку складу для цих органів.

До структури внутрішніх органів зовнішніх зносин звично відносити такі, як:

- – парламент – Верховна Рада України;
- – глава держави – Президент України;
- – уряд – Кабінет Міністрів України;
- – відомство закордонних справ – Міністерство закордонних справ України;
- – інші міністерства і відомства України.

МЗС – профільне міністерство у здійсненні зовнішньополітичної діяльності. Глава держави – Президент представляє Україну в міжнародних відносинах, керує зовнішньополітичною діяльністю (п. 3 ст. 106 Конституції України) [1]. Уряд – Кабінет Міністрів України як орган виконавчої влади забезпечує здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави (п. 1 ст. 116 Конституції України) [1].

Питання полягає в тому, що зарахування Верховної Ради України (далі – ВР України) до переліку органів зовнішніх зносин не відповідає Конституції України. Адже ст. 75 Основного Закону визначено, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – ВР України [1]. Саме органом законодавчої влади, а не зовнішніх зносин. Згідно з п. 5 ст. 85 Конституції України до повноважень парламенту в тому числі належить «визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики», але «визначення засад» і здійснення активної представницької функції України в зовнішніх зносинах її парламентом – поняття не тотожні, а за своєю суттю відмінні.

Теоретично орган державної влади може бути і одноособовим, в даному випадку припустимо, що це Голова ВР України. Відповідно до п. 4 ст. 88 Конституції України він «Голова Верховної Ради України представляє її у зносинах з іншими органами державної влади та органами влади інших держав». Керуючись тим, що зазначена норма Основного Закону є нормою

прямої дії імперативного характеру, то і Голова парламенту не має статусу органу зовнішніх зносин.

Отже, новітня історія зовнішньополітичного українського відомства є невід'ємною частиною доленосних державотворчих процесів, що відбувалися в Україні впродовж ХХ століття.

Згідно з "Основними напрямками зовнішньої політики України", ухваленими 2 липня 1993 року, з огляду на своє геополітичне становище, історичний досвід, культурні традиції, багаті природні ресурси, потужний економічний, науково-технічний та інтелектуальний потенціал, Україна може і повинна стати впливовою світовою державою, здатною виконувати значну роль у забезпеченні політико-економічної стабільності в Європі. Неодмінною умовою успішної реалізації Україною своїх можливостей є її активне і повномасштабне входження до світового співтовариства. Долаючи кризові явища в суспільстві і торуючи свій шлях у світ, Україна спирається на свої фундаментальні загальнонаціональні інтереси, відповідно до яких визначаються засади, напрями, пріоритети та функції її зовнішньої політики. Реалізуючи поставлені завдання, за шістнадцять років незалежності Україна здобула статус авторитетного, передбачуваного, послідовного і активного учасника міжнародних відносин.

Історичний огляд принципово важливий у рамках концепції нашого дослідження. Адже в такий спосіб з'ясовуємо не лише історичні передумови та процеси виникнення і розвитку інституту представництва, а й спосіб мислення у геополітичних процесах як деяких іноземних держав, так і України зокрема. У контексті загальноісторичного процесу можна спрогнозувати обставини, які за подальшого розвитку дипломатичної практики можуть викликати ускладнення і конфлікти. Враховуючи стабільно стрімко зростаючі експансивні апетити та мінливі політичні інтереси світових держав-лідерів, такий історичний екскурс набуває ще більшої актуальності.

Оскільки об'єктивність у цьому питанні є вельми важливою, з метою запобігання упередженості при висвітленні різноманітних історичних фактів нами детально досліджено ряд історичних документів вітчизняної та світової історії.

II. Дипломатичні привілеї та імунітети

Імунітет – ключове поняття дипломатичного права. За своїм змістом імунітет гарантує недоторканність службових приміщень, право на безперешкодний зв'язок з владою акредитуючої держави, іншими представництвами, особистою недоторканністю представників держави, а також їх виключення з-під юрисдикції держави перебування. Додатковими привілеями є так звані привілеї ввічливості, тобто право на прийом з певними почестями, на використання прапора на своїх будівлях (представництва, резиденції глави представництва), екіпажах, на розміщення герба чи щита з емблемою своєї країни на дверях будівлі, де виконує службові функції.

Дипломатичними привілеями та імунітетами прийнято називати певну сукупність спеціальних пільг, прав та переваг, які надаються іноземним дипломатичним представникам та їх персоналу. З теоретичного погляду, між цими правовими категоріями існують деякі відмінності. Якщо дипломатичний імунітет – це особливе право на звільнення дипломатів від місцевої юрисдикції, незастосування до них засобів примусу, які передбачаються країною перебування за порушення її законів, то дипломатичні привілеї – це додаткові пільги і переваги, спрямовані на полегшення роботи дипломатичних представництв та їх персоналу.

Функціонування дипломатичних представництв організовано таким чином, що вони подібні до держави в державі (юридично це і є екстериторіальна теорія обґрунтування дипломатичних привілеїв та імунітетів), а зв'язки між ними зводяться виключно до побутових потреб та офіційних контактів і тому, одним з найсуперечливіших і найактуальніших питань, пов'язаних з дипломатичним представництвом, є теоретичне обґрунтування необхідності надання та межі дипломатичних привілеїв і імунітетів. На нашу думку, існує практична необхідність адаптації й кодифікації норм дипломатичного права.

Тому проаналізуємо юридичну природу дипломатичних імунітетів та привілеїв.

2.1. Юридична природа дипломатичних привілеїв та імунітетів

Отже, надання привілеїв та імунітетів дипломатичним агентам нерозривно пов'язане з проблемою забезпечення умов, тобто правових гарантій для здійснення стабільного функціонування дипломатичних представництв. Говорячи про імунітет, йдеться про виведення голів дипломатичних представництв, дипломатичних агентів та персоналу дипломатичних представництв з-під компетенції закордонних судів, органів фінансового контролю і безпеки. Вищезазначені особи в такому разі звільняються від арештів, обшуків, допитів і реквізиції в державі перебування згідно з її законодавством.

Наприклад, у стародавні часи міцно закріпилось релігійне уявлення про святість послів, яка виражалась у їх особистій недоторканності. У Стародавньому Римі діяв принцип *ne impediatur legatio* – недоторканності легата. Катон і Лівій обґрунтовували недоторканність послів і поважливе ставлення до них з великим значенням останніх для підтримки миру і дружніх відносин між народами.

Середні віки піднесли ідею пріоритету папи і імператора над першими особами інших держав, що виражалось в особливому церемоніалі щодо їх послів, який згодом поширився і на послів інших держав.

Специфічним проявом епохи феодалізму в дипломатичних привілеях стали «привілеї посольського кварталу», тобто міські квартали було просто вилучені з-під юрисдикції держави перебування на користь іноземних послів. Привілеї проіснували лише до першої половини XVII століття. Після виникнення постійних посольств послы стали вимагати не лише особистої недоторканності, а й недоторканності своїх приміщень, непідсудності місцевим судам тощо. Це спричинило до ряду ускладнень, тому цей вид

привілею згодом був скасований (перша половина XVII століття, лише в Римі у 1693 році, а у Мадриді 1684 року) [22].

Наприкінці XVI століття почали формуватись і до XVIII століття застосовувалися три теорії дипломатичних привілеїв: теорія екстериторіальності, представницького характеру та теорія дипломатичних функцій. Згідно з теорією екстериторіальності від суверена всередині держави походила необмежена влада територіального принципу – виключна влада монарха над усіма особами в межах території держави. Одним із наслідків було ставлення монархом своїх послів як представників особи суверена на непокорення їх будь-якій владі країни перебування, крім влади особи, яка їх відрядила. В цей час дипломатична практика, як і будь-які інші правовідносини, розвивалася шляхом розширення посольських привілеїв, тому потребувала надання привілеям правового обґрунтування, але для цього слід було застосувати територіальні та екстериторіальні права суверена. Оскільки умовне знаходження у власній країні перенесене до держави перебування стосувалося не лише особи посла, а й решти персоналу представництва, який на території представництва перебував під юрисдикцією акредитуючої держави, саме ця теорія (і сьогодні) слугує своєрідним виправдальним аргументом для надання дипломатичного притулку біженцям. Головною проблемою практичного застосування теорії екстериторіальності стало те, що навіть будучи здійснюваною не членами персоналу представництва, певна діяльність третіх осіб могла бути виправдана (своєрідна безоплатна безкарність).

Сучасна теорія дипломатичних функцій передбачає надання привілеїв та імунітетів передусім органам, які представляють суб'єкт міжнародного права, яким здійснюється зовнішня функція. Ця теорія часто піддається критиці з ряду причин: насамперед через суперечність правовим принципам, внаслідок чого виникають численні суперечності на практиці. Будучи фікцією, сам принцип екстериторіальності потребує ґрунтовного доказування, тим паче у разі його застосування як аргументу «за» розширені привілеї та імунітети.

Теорія дає реальні підстави для необмеження зловживань з боку дипломатичних агентів чи персоналу дипломатичних представництв.

Представницька теорія вважається найбільш виправданою. Ще в часи імператорського Риму і середні віки надзвичайним послам надавалися почесні залежно від могутності держави, яка їх направила, і титулу глави їх держави. В такий спосіб вважалось, що всі почесні віддаються саме главі держави через його послів. За періоду абсолютизму ідея міжнародної ієрархії глав держав відійшла на другий план, на зміну їй прийшов суверенітет, згідно з яким над сувереном не було жодної вищої влади, відповідно це стосувалося й іноземних держав. Відповідно, будучи *alter ego* свого суверена, послові максимально віддавалися почесні, рівнозначні почесням для глави держави.

Розстановку сил було врегульовано Віденським регламентом у 1815 році. Відмінність у рангах дипломатичних представників набувала майже виключного церемоніального значення. В цій ситуації США, яким не були відомі абсолютистські традиції, наголошували, що дипломатичні представники всіх рангів мають однакові повноваження, оскільки є представниками суверенної влади акредитуючої держави. Дипломатичних представників як репрезентаторів саме урядів, а не глав держав, визначила преамбула Гаванської конвенції про дипломатичних чиновників 1928 року.

Сучасні науковці розглядають дипломатичний імунітет не як наслідок того, що посол є *alter ego* суверенного монарха, а як наслідок суверенітету самої направляючої держави [24].

Представницька теорія суперечить будь-якій існуючій нині практиці, оскільки обґрунтовує лише привілеї та імунітети глав дипломатичних представництв. Решта персоналу включно з членами сімей співробітників представництва, виходячи з цієї теорії, не повинні користуватись імунітетами. Крім того, навіть дипломатичний представник має імунітет лише при здійсненні офіційних дій. Обґрунтування щодо привілеїв дипломатичних кур'єрів та дипломатичних засобів пересування представницька теорія не дає.

Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року стосується теорії функціональної необхідності, оскільки на неї посилається більшість держав.

Делегація Радянського Союзу на конференції пропонувала вказати в Конвенції обидві теорії – функціональної необхідності та представницьку, закріпивши це в положенні, що дипломатичні представництва є «представницькими органами держав». Положення було погоджено. Комісією з прогресивного розвитку і кодифікації міжнародного права (далі – Комісія міжнародного права) у коментарях до проекту Конвенції було зауважено, що при розв'язанні проблем, з яких практика не дає чітких вказівок, вона керувалась теорією функціональної необхідності і теорією представництва, але використання двох теорій у нормативно-правовому акті є невиправданим, оскільки при колізіях неможливо встановити пріоритетність однієї з них. Жодна з цих теорій не дає чіткого пояснення податкового і митного імунітетів для дипломатичних агентів і членів їх сімей.

За Конвенцією, привілеї та імунітети є самостійним інститутом, проте доктринальне обґрунтування надано лише стосовно персоналу представництва.

Слід зауважити, що до прийняття Конвенції доктрина міжнародного права не розділяла дипломатичні привілеї та імунітети на дві окремі групи – для дипломатичного представництва і персоналу представництва. Юристи-практики йшли простим шляхом виведення привілеїв та імунітетів представництва з привілеїв та імунітетів глави представництва.

Отже, в основі імунітетів та привілеїв знаходиться принцип суверенної рівності держав. Цей принцип окремі дослідники, зокрема Ю. Дьомін, виводять в окрему четверту теорію – обґрунтованості надання дипломатичних привілеїв та імунітетів. І саме в силу цього принципу дипломатичне представництво як публічний орган держави звільняється від юрисдикції держави, адже його імунітет поширюється і на майно, і на власність. Тобто обґрунтованість доцільності надання та розмежування імунітетів і привілеїв

між адміністративним, технічним персоналом та главою представництва було доведено. Питання полягає в тому, в якому обсязі їх доцільно надавати, що, власне, і буде розглянуто в наступних розділах.

Поле дипломатичної діяльності на сьогодні широке. І попри те, що захист соціальних та економічних інтересів власної держави більшою мірою покладено на консульства, незворотні процеси глобалізації цілком логічно призвели до економізації зовнішньополітичної діяльності в цілому та роботи дипломатичних представництв зокрема. Наприклад, статс-секретар МЗС ФРН В. Ішигер висловив думку, що німецька дипломатія має більш ефективно і дієво представляти економічні інтереси країни за кордоном, особливо інтереси середнього класу. «Ми боремося там за кожну експортну марку, за ринки, які дедалі більше розвиваються під знаком глобальної конкуренції. Саме тут наші послы можуть допомогти німецькому середньому класові».

Третя теорія – дипломатичних функцій обґрунтовує необхідність привілеїв та імунітетів виключно з метою успішного посольства і підтримки миру між главами держав. Тому ця теорія виділяє саме ті привілеї, які необхідні для здійснення дипломатичними представниками своїх функцій.

Одна частина прихильників теорії наполягає на тому, що основою дипломатичного імунітету є його необхідність для виконання дипломатичних функцій. Інша частина, основою імунітету визнає його корисність і обґрунтованість. Проте теорія дипломатичних функцій не містить єдиного юридичного принципу дипломатичного імунітету, який став би підставою для функціонування правових норм даного інституту. Ця теорія не містить також і нормативних положень, які логічно випливають з загальних засад міжнародного права й, у свою чергу, створюють підстави для конкретних позитивних норм. Відсутня єдина думка щодо офіційного виконання дипломатичним агентом своїх функцій. Вважається, що імунітет від юрисдикції має поширюватись лише на офіційні дії дипломатичних представників, оскільки незалежність у сфері офіційних дій необхідна для забезпечення безперешкодного виконання ними своїх функцій. З іншого боку,

підкорення місцевій юрисдикції, навіть в особистих справах, може перешкоджати належному виконанню дипломатом своїх функцій. Ключове питання полягає не тільки і не стільки в тому, чи є ці дії дипломатичного агента офіційними чи приватними, а в тому, чи може і якою мірою підкорення місцевій юрисдикції завдати шкоди виконанню дипломатичних функцій.

На нашу думку передусім потрібно визначити, на які саме приватні дії дипломатичного представника повинен, а на які не повинен поширюватись імунітет від юрисдикції держави перебування.

Дипломатичний представник може відмовитися від свого імунітету. Згідно з функціональною теорією відмова від імунітету здійснюється тільки за згодою уряду, який призначив представника, навіть якщо йдеться про члена чи членів його сім'ї. Це пояснюється просто: імунітет надається не в особистих інтересах представника, а в інтересах його держави (чи нації в період становлення держави) [26].

Д. Левін висловив думку, що суверенна держава наділена правом дипломатичного представництва в інших державах. Якщо держава, на території якої перебуває представник, буде повністю здійснювати свій суверенітет стосовно представника, вона може порушити становище цього представника і тим самим продемонструвати неповагу до суверенітету репрезентованої сторони. Це неприпустимо, оскільки розцінювалось як посягання на відносини двох суверенних держав, і тому посол, консул, торговий представник, представляючи свою державу за кордоном, користуються імунітетом з поваги до суверенітету держави. Вважаємо, що думка Д. Левіна є спірною, адже говорить про те, що потрібно створювати особливий вид імунітету для міжнародних посадових осіб, бо міжнародна організація створила міжнародні функції, здійснювані міжнародним органом держави, і для їх здійснення міжнародний суддя, секретар чи посадова особа міжнародної організації потребують надання їм особливих особистих прав у силу того, що міжнародний орган не наділений державним суверенітетом. Відповідно імунітет міжнародних посадових осіб ґрунтується не на повазі до

суб'єкта надання суверенітету. Тому Д. Левін пояснює імунітет міжнародних посадових осіб суто функціональними потребами [24].

Окремі аспекти правового статусу дипломатичних представництв та їхнього персоналу, відповідно і обсягу імунітетів, можуть регулюватися двосторонніми угодами, підписання яких передбачено пунктом «б» ст. 47 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року. Це правове положення гарантує державам право на зміну обсягу (зменшення/збільшення) дипломатичних привілеїв та імунітетів на підставі принципу взаємності.

Згідно зі статтею 3 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року дипломатичний агент може позбутися привілеїв та імунітетів, гарантованих йому цим нормативним актом, дотримуючись таких умов:

- від імунітету можуть відмовлятися не самі дипломатичні агенти, а лише держава, яка їх акредитує;

- відмова від імунітету завжди повинна бути чітко вираженою;

- у цивільному процесі особа, яка безспірно користується імунітетом від юрисдикції держави перебування, але порушує судову справу за власною ініціативою, позбавляється права посилатися на імунітет щодо зустрічних позовів, напряму пов'язаних з основним позовом;

- відмова від імунітету від юрисдикції щодо цивільної чи адміністративної справи не означає відмови від імунітету щодо виконання рішення, саме тому цей випадок потребує особливої відмови.

Проаналізувавши теоретичне обґрунтування доцільності надання та практичної потреби в конкретних обсягах привілеїв та імунітетів дипломатичних агентів, слід розглянути їх юридичну природу.

Ключовими є такі імунітет, як:

- недоторканність особи дипломата – особа дипломатичного агента недоторканна, він не підлягає арешту або затриманню в будь-якій формі. Держава перебування зобов'язана ставитися до нього з належною повагою і

вживати всіх необхідних заходів для запобігання будь-яких зазіхань на особу дипломата, його свободу чи гідність;

– недоторканність житла – приватна резиденція дипломатичного агента користується тією ж недоторканністю і захистом, що й будівля самого дипломатичного представництва (під приватною резиденцією дипломатичного агента мається на увазі і квартира дипломата, і його будинок чи номер у готелі);

– імунітет від юрисдикції – цей імунітет зупиняє поширення дії національного законодавства держави перебування на дипломатичного агента. Дипломатичний агент користується імунітетом від цивільної, адміністративної відповідальності і абсолютним імунітетом від карної юрисдикції держави перебування. Останній вид імунітету означає, що дипломатичний агент, який скоїв злочин, не може бути притягнутий за нього до юридичної відповідальності. Це можливо лише в разі, коли акредитуюча держава позбавить його дипломатичної недоторканності.

Імунітет від цивільної юрисдикції не поширюється на такі випадки:

– речових позовів, що належать до приватного нерухомого майна на території країни перебування, якщо він не володіє цим майном для цілей представництва;

– позовів щодо спадкових спра, у яких дипломат є виконавцем заповіту, спадкоємцем чи відмовоодержувачем спадщини. За таких умов дипломатичний агент не може посилатися на дипломатичний імунітет як на підставу для відмови від явки на судовий процес, під час якого розглядається справа щодо спадкування;

– позовів, які належать до будь-якої фахової або комерційної діяльності дипломатичного агента і не входять до кола його офіційних функцій.

Адміністративний імунітет звільняє дипломата від обов'язку сплати будь-яких адміністративних зборів та стягнень у приймаючій державі.

Фіскальний імунітет позбавляє обов'язку сплати будь-яких мит і податків (особистих, державних, майнових і муніципальних. Цей привілей не

поширюється на податки, які закладаються в ціну товарів на послуг (наприклад, ПДВ), та на ті правовідносини, в яких дипломат виступає не офіційним представником акредитуючої держави, а фізичною особою (наприклад, купівля нерухомості у приватну власність).

Імунітет дипломатичного агента від юрисдикції держави перебування, по-перше, не звільняє його від юрисдикції акредитованої держави; по-друге, імунітет поширюється лише на ті правовідносини, які мають офіційний характер і відповідають функціям дипломатичного агента в державі перебування. По-третє, крім дипломатичних агентів, імунітети та привілеї поширюються і на членів їх сім'ї, якщо останні не є громадянами держави перебування. Дипломатичні привілеї починають поширюватися на вищезазначених осіб з моменту перетину ними кордону приймаючої держави і діють до моменту виїзду зазначених осіб з держави перебування. Дипломат і члени його сім'ї користуються привілеями та імунітетами при проїзді через територію третьої держави. Треті держави не повинні перешкоджати проїзду через їхню територію членам адміністративно-технічного й обслуговуючого персоналу представництва та членам його сімей.

2.2. Правові аспекти організації внутрішньої охорони дипломатичного представництва

Інформаційні повідомлення про терористичні акти, антисемітські рейди та інші загрозливі явища сучасності, жертвами яких регулярно стають мільйони цивільних громадян, свідчать про високий рівень соціально-політичних конфліктів у сучасному світі. Дедалі частіше потенційними об'єктами нападів зловмисників стають дипломатичні представництва та їх персонал. Тому в даному підрозділі детально проаналізуємо правове обґрунтування організації внутрішньої охорони дипломатичних представництв як один із шляхів їх захисту від можливих загроз та порядок регламентації їх статусу в міжнародному і національному законодавстві окремих держав.

Недоторканність приміщень дипломатичних представництв – імунітет, який забезпечує безпечне функціонування членів дипломатичного персоналу в іноземній державі. De facto функціонування внутрішньої охорони є необхідним як для безпечної роботи представництва, так і для економічної й політичної вигоди приймаючої країни. Адже одночасно здійснюється економія коштів державного бюджету на організацію безпеки представництва та фактично «безоплатне» виконання взятих на себе зобов'язань за Конвенцією.

Багато держав, будучи не в змозі забезпечити належну охорону, самі висловлюють заінтересованість в організації внутрішньої охорони дипломатичними представництвами.

Для подальшого аналізу правового статусу внутрішньої охорони спершу потрібно надати юридичну оцінку ключовим правовим категоріям цього виду імунітету.

«Приміщеннями представництва» Конвенція називає будівлі чи їх частини, що використовуються для цілей представництва, включаючи резиденцію голови представництва, кому б не належало право власності на них, а також обслуговуюча дану будівлю чи частину будівлі земельна ділянка (п. 1 ст. 1). Згідно з коментарями Комісії міжнародного права ООН до проекту статей Конвенції під поняття «земельна ділянка» підпадають також сад і автостоянка. Як частина території держави перебування приміщення дипломатичного представництва користується особливим статусом – «недоторканністю» [28].

Статтею 22 Конвенції визначено: «1. Приміщення представництва недоторканні. Представники влади країни перебування не можуть вступати в ці приміщення інакше як за згодою глави представництва.

2. На державу перебування покладено спеціальний обов'язок застосовувати всі необхідні заходи для захисту приміщень представництва від будь-якого вторгнення чи завдання збитків і для запобігання всілякому порушенню спокою представництва чи образи його гідності.

3. Приміщення представництва...користуються імунітетом від обшуку, реквізиції, арешту та виконавчих дій».

Тобто держава перебування повинна утримуватися від дій, зазначених у п.3 ст.22 Конвенції, водночас виконуючи свій обов'язок із забезпечення здійснення необхідного захисту представництва від посягання приватних осіб (від будь-якого вторгнення, заподіяння збитків, порушення спокою чи образи гідності представництва). У цьому контексті доречно підкреслити, що заборона на входження до приміщення представництва без згоди на те його голови має абсолютний характер, без будь-яких винятків і повинна виконуватись навіть у разі пожежі в представництві. Згідно з п. 2 ст. 22 Конвенції обов'язок охорони приміщень покладений на приймаючу державу, при цьому реалізація його здійснюється спеціальними поліцейськими чи воєнізованими підрозділами. На практиці як недостатня, так і надмірна охорона дипломатичних представництв часто перетворюється на об'єкт невдоволення їх персоналу, що може бути розтлумачено як порушення ст. 25 Конвенції, яка покладає на державу перебування обов'язок «забезпечити всі можливості для виконання функцій представництва». Вищезазначене спонукає до запитання: наскільки взагалі правомірні вимоги дипломатичних представництв саме щодо охорони?

Нормами міжнародного права не регулюється порядок охорони дипломатичних представництв, кількість сил і засобів, необхідних для цих цілей. Сама Конвенція лише зазначає, що це є «спеціальним обов'язком» держави перебування. Тобто визначення конкретного порядку організації охорони та її масштабів належить до виключної компетенції держави перебування. Представництво може висловити певні побажання щодо посилення чи послаблення охорони за наявності на те реальних причин, але визнання наявності реальної загрози чи її відсутності є компетенцією держави перебування.

В Україні питання охорони дипломатичних представництв здійснюються на підставі Наказу Міністерства закордонних справ України від 11 липня

1995 №1041 «Про затвердження Інструкції про порядок забезпечення комплексної безпеки дипломатичних установ України за кордоном» (Додаток 6, далі – Наказ) та Указу Президента України від 22 березня 1994 року №108. З метою вдосконалення роботи зі створення умов безпечного функціонування дипломатичних установ України за кордоном Інструкцією про порядок забезпечення комплексної безпеки дипломатичних установ України за кордоном відповідальність за це покладається на начальників підрозділів центрального апарату Міністерства та керівників дипломатичних місій, координація роботи – на відділ комплексної безпеки закордонних установ УРЗУ МЗС України (далі – ВКБ УРЗДУ).

Зокрема, в Інструкції закріплені вимоги щодо комплексної безпеки при підборі та придбанні приміщень для закордонних установ України, садиб, будівель, їх ремонті чи пристосуванні під вимоги установи. Характерно, що п. 1.2. першого розділу Інструкції говорить: «Інструкція у повному обсязі поширюється на організацію робіт по комплексній безпеці представництв України при міжнародних організаціях, торгових, військових та інших установ України за кордоном, що мають у своєму складі органи спеціальних видів зв'язку та референтури (згідно з п.1.3 цього ж документа «не мають у своєму складі референта» авт.), за узгодженням в кожному конкретному випадку, із зацікавленими міністерствами та відомствами» (прим. авт.). Отже, цілком очевидним є те, що, виступаючи як акредитуюча держава, Україна самостійно займається забезпеченням належної охорони (не виключено, що такі дії є додатковими до основних, а згідно з Конвенцією – «обов'язковими» діями приймаючої держави, що вимагає розгляду кожного випадку окремо).

Згідно з п. 3.1 частини третьої розділу I Наказу: «До початку ремонту чи пристосування будівель та приміщень необхідно узгодити з ВКБ УРЗДУ та Службою безпеки України (далі – СБУ) питання (прим. авт.) щодо:

3.1.2. Розміщення постів охорони;

3.1.5. Використання та розміщення технічних засобів захисту (систем охоронної та пожежної сигналізації, телевізійного нагляду, тривожного оповіщення, переговорних пристроїв, автономного радіозв'язку, пристроїв перевірки поштових надходжень тощо;

3.1.6. Застосування заходів технічного захисту інформації (складання переліку приміщень, де циркулює інформація з обмеженим доступом, наявність технічних засобів обробки, накопичення та передачі цієї інформації, екранування приміщень, рознесення кабельних мереж зовнішнього та внутрішнього зв'язку, застосування електричних фільтрів та заземлення, запобігання витоку інформації, із службових приміщень по технічних каналах)».

Безпеківі заходи покладені на ВКБ УРЗДУ та СБУ, а згідно з п.3.2.5 Наказу «Організація проектування та монтажу систем охоронного телебачення, охоронної та пожежної сигналізації Установи...виконуються, як правило, спеціалізованими організаціями України, які мають спеціальний дозвіл (ліцензію) Головного управління Державної служби охорони при МВС України. Залучення до виконання цих робіт іноземних фірм обов'язково погоджується з СБУ» (прим. авт.) [5; 6].

Питання недоторканності приміщень дипломатичних представництв не повно регламентоване Конвенцією і залишає можливість для зловживань з боку самого представництва, що може становити загрозу суспільству та порядкам держави перебування.

Створена з метою захисту представництв від терористів, згодом – внутрішня охорона почала активно використовуватись для протистояння місцевим спецслужбам. Згідно з міжнародним звичаєм дипломатичні представництва користуються привілеєм на організацію внутрішнього життя «на свій розсуд» відповідно до звичаїв та традицій акредитуючої країни. Саме цим пояснюється допустимість організації внутрішньої охорони в дипломатичних представництвах, за умови, що її діяльність буде пов'язана із

суто внутрішніми справами представництва, враховуючи те, що здійснення будь-яких охоронних функцій, що виходять за межі організації внутрішнього життя представництва будуть розцінені як втручання у внутрішні справи держави перебування, до яких належить передбачене п. 2 ст. 22 Конвенції виконання «спеціального обов'язку» із забезпечення безпеки іноземних дипломатичних представництв. Посилання на зазначені привілеї дає можливість лише в дуже загальному вигляді обґрунтувати правомірність існування внутрішньої охорони і визначити сферу її діяльності. Відомі прецеденти, коли акредитуючі держави направляли співробітників внутрішньої охорони відкрито, прямо вказуючи в анкетах на отримання віз і в нотному листуванні їх посади. Багато держав не в змозі забезпечити належну охорону, тому висловлюють зацікавленість у самостійній організації охорони дипломатичними представництвами. Приміром, морські піхотинці несуть охорону Посольства США у Великій Британії, при цьому їх статус визначений спеціальною двосторонньою угодою між цими державами [32;34].

Пунктом третім ст. 41 Конвенції «приміщення представництва не повинні використовуватися в цілях, не сумісних з функціями представництва», передбаченими нормами міжнародного права. Відповідно зберігання в приміщеннях представництва предметів, характер яких є несумісним з виконанням представницьких функцій, зокрема зброї, розвідувальної техніки, вибухівки і т.д., є неприпустимим. Внутрішня охорона, як правило, озброєна вогнепальною зброєю, а в деяких країнах – тяжкою зброєю (відомі випадки, коли внутрішня охорона застосовувала її). Тому не менш важливим «відкритим» питанням залишається ввезення, зберігання, носіння та застосування зброї співробітниками внутрішньої охорони [19].

Нормами міжнародного права це питання не врегульовано. В Україні володіння вогнепальною зброєю дипломатичними представниками частково регламентується Наказом Державного митного комітету від 7 лютого 1992 року №417 зі змінами, внесеними згідно з Наказом Митного комітету №417 від 22 грудня 1994 року про «Тимчасові правила митного контролю за

предметами, що належать іноземним установам, організаціям та особам, які користуються на території України митними пільгами» [7], Додатком №2 до вищезазначеного Наказу «Список предметів, заборонених до ввезення в Україну та вивезення з України».

Узагальнення існуючої практики держав у даному питанні свідчить про те, що вона цілком відповідає вимогам (постійність, однорідність, загальність, тривалість), на підставі яких виникають нові норми права. Тому на підставі цих характеристик, беручи до уваги те, що міжнародне право має два джерела – договір та звичай, а звичай вже існує, правове підґрунтя для юридичного оформлення правовідносини даного виду створено.

Деякі аспекти діяльності внутрішньої охорони, які втручаються у компетенцію держави перебування, іноді викликають гострі суперечки у відносинах між акредитуючою та приймаючою державами. Наприклад, це питання меж компетенції внутрішньої охорони, особливо в тих випадках, коли нею застосовуються примусові заходи.

Скажімо, при затриманні злочинця, який проник до приміщення представництва, дії внутрішньої охорони кваліфікуватимуть як необхідну охорону. Зважаючи на те, що їх здійснення нерозривне з примусом, не виключено, що вони будуть розцінені як утиск суверенітету держави перебування. А це вже буде порушенням національного законодавства приймаючої держави і викличе конфлікт з акредитуючою стороною.

Здійснення захисту (відбиття нападу тощо) дипломатичних представництв одночасно співробітниками внутрішньої та зовнішньої охорони може призвести до конфлікту їх повноважень, а в окремих випадках дії внутрішньої охорони будуть розцінені як втручання у внутрішню політику приймаючої держави, якщо внутрішньою охороною масштаби небезпеки зовнішньої загрози будуть неправильно розцінені. Як правило, відбувається їх переоцінка, і, попри погоджені межі застосування охоронних дій, їх можуть використовувати і без необхідності.

Тому ще одним не вирішеним питанням функціонування внутрішньої охорони є розмежування її повноважень та повноважень охорони зовнішньої. Вважаємо, що вирішення цього питання лежить у площині домовленостей. Тобто державам-учасникам не слід у двосторонньому порядку врегульовувати дане питання у міждержавних угодах, а потрібно спільно його опрацювати та внести до Конвенції конкретні критерії для функціонування внутрішньої охорони.

Отже, для спільного несення охорони «внутрішніми та зовнішніми» бійцями слід встановити вимоги до їх кваліфікації та кількості охоронців. Окрім того, застосування лише самої фізичної сили недостатньо для відбиття потужної загрози, слід розглядати можливість застосування вогнепальної зброї. Як свідчить аналіз нормативної регламентації даного питання, воно врегульовано не міжнародними нормами, а лише міждержавними угодами окремих країн. Тому потрібно визначити порядок ввезення (супровідні документи, порядок реєстрації в компетентних структурах), зберігання та носіння зброї; кількість зброї для всієї охорони та на кожного бійця окремо; її технічні параметри (калібр, швидкострільність, маса, ресурс використання зброї), загальні випадки її застосування.

Отже, детально розглянувши цей вид імунітету дипломатичних представництв і проаналізувавши законодавчу регламентацію у міжнародному, внутрішньому праві деяких держав та України зокрема, як висновок, виділимо ряд питань щодо статусу внутрішньої охорони, які, на нашу думку, слід урегулювати. Серед них: 1) законність організації внутрішньої охорони; 2) її кількісний склад; 3) межі компетенції; 4) наявність зброї у її співробітників; 5) координація діяльності і організація співробітництва внутрішньої охорони з місцевими правоохоронними органами.

У зв'язку з цим звернімось до організації охорони дипломатичних представництв та їх персоналу в США. У Державному департаменті цієї країни існує постійно діюче Бюро дипломатичної безпеки, в рамках якого

функціонують спеціальні управління, відділи, служби. Координує службу безпосередньо державний секретар США, а керує – директор, який повинен мати спеціальну підготовку в сфері безпеки, правоохоронної діяльності, державного управління та роботи за кордоном [14].

Саме за ініціативи цього Бюро згідно зі зведеним Актом про дипломатичну безпеку і боротьбу з тероризмом (1986 р.), яким максимально регламентовано всі аспекти здійснення дипломатичного представництва, зроблено і послідовно виконується комплекс заходів щодо забезпечення безпечного функціонування дипломатичних представництв. Конгресом США на зазначені потреби було виділено навіть більше грошових коштів державного бюджету, ніж спершу передбачалось. На даний момент річний бюджет Бюро безпеки становить 200 мільйонів доларів США.

До обов'язків Бюро дипломатичної безпеки належать: координація всіх програм та операцій із забезпечення безпеки дипломатичних служб у країні та за її межами; охорона Державного секретаря та почесних гостей; збір інформації для захисту від міжнародного тероризму; здійснення перевірок дипломатичних структур на предмет безпеки і розслідування випадків підробки документів (до 8 тисяч перевірок і до трьох тисяч фактів підробок на рік); охорона спільно з Міністерством внутрішніх справ іноземних місій; збір інформації і аналітичне забезпечення Державного департаменту з питань загрози безпеці США за кордоном і т.д.

Особливу увагу американців привертає охорона приміщень, секретного офісного обладнання, підвищення рівня захищеності інформаційних систем, відповідна оплата праці адміністраторів і операторів комп'ютерних систем. Захист телекомунікаційних та автоматизованих інформаційних систем – предмет особливої турботи американської служби безпеки.

Відділ інженерно-технічного захисту налічує майже сто співробітників. На них покладено обов'язок встановлення та обслуговування електронних та

механічних систем проти фізичного та технічного проникнення, забезпечення сейфами, замками тощо.

Фізична безпека американських місій, співробітників та членів їхніх сімей забезпечується не лише технічно, а й за допомогою охоронців. Загалом, в американських дипломатичних представництвах за кордоном працює понад 17 000 місцевих охоронців, діяльність яких організують офіцери безпеки з взаємодії з місцевою владою. У 141 дипломатичній та консульській місії безпека співробітників та секретної інформації забезпечується близько 1300 морськими піхотинцями, які підпорядковані безпосередньо офіцерам безпеки [21;45].

2.3. Правова регламентація інституту дипломатичного притулку

Проаналізуємо юридичну природу дипломатичного притулку, правомірність його надання особі, яка переслідується за політичні переконання, та практику застосування цього інституту.

З юридичного погляду, імперативної норми, яка прямо забороняла б надання притулку, не існує. Але більшість юристів-практиків, дипломатичних агентів і т.д. схильна трактувати дії з надання притулку як такі, що не сумісні з функціями представництва (п. 3 ст. 41 Конвенції). Конвенція вказує на використання приміщень у цілях, не сумісних з функціями представництва, яке виражається також і в утриманні в приміщенні представництва будь-кого, навіть громадян приймаючої держави, бо це було б поширенням владних повноважень органом державної влади акредитуючої держави на територію держави перебування та свідчило б про підрив суверенітету останньої [43]. Преамбула Конвенції прямо зазначає, що Конвенція прийнята не для вигоди окремих осіб, а для ефективно здійснення дипломатичного представництва.

Ряд західних держав йде шляхом широкого застосування дипломатичного притулку. Але універсальна угода щодо цього інституту існує лише між латиноамериканськими країнами у вигляді регіональних конвенцій, попри те,

що міжнародне право заперечує правомірність подібних дій представництв і кваліфікує їх як такі, що не сумісні з функціями дипломатичного представництва (п. 3 ст. 41).

Укриття в приміщеннях дипломатичного представництва окремих осіб, без надання дипломатичного притулку, допускається міжнародним правом, але лише у форс-мажорних випадках, але не в разі переслідування за політичну діяльність. Наприклад, американський професор Хайд висловлював думку, що приміщення дипломатичного представництва цілком можуть бути місцем укриття в районі, який піддано бомбардуванням. Деякими державами (Франція, Бельгія), дипломатичне укриття все ж надається в країнах Латинської Америки, які його визнають, і відповідно не надається США та Великою Британією, бо цими країнами цей інститут не визнається.

Натомість російська вчена Галенська свого часу залежно від ставлення до дипломатичного притулку поділяє держави на такі групи:

- держави, які цей інститут не визнають (такими є більшість держав);
- ...– держави, які самі надають дипломатичний притулок і дозволяють його надання на своїй території (головним чином це латиноамериканські держави);
- ...– держави, які надають дипломатичний притулок за кордоном, але не дозволяють його на своїй території (США, Велика Британія, Франція);
- ...– держави, які самі не надають дипломатичного притулку, але дозволяють його надання на своїй території (деякі держави Латинської Америки, Греція) [17].

Загалом з цією класифікацією можна і не погодитись, оскільки слід врахувати ряд обставин. Наприклад, якщо деякі держави (Бельгія, Франція) офіційно допускають надання дипломатичного притулку, але лише у латиноамериканських державах, які його визнають, то інші (США, Велика Британія), переховуючи в приміщеннях дипломатичних представництв місцевих громадян, офіційно заявляють про невизнання ними цього інституту.

Доктринально і законодавчо ця двоїста, на перший погляд, практика найбільш детально обґрунтована стосовно США, при цьому слід зазначити, що і в доктрині, і в законодавстві нерідко плутають поняття «дипломатичний притулок» і «дипломатичне укриття».

Тому надзвичайно важливо розкрити їх фактичний зміст. Отже, «дипломатичне укриття» являє собою прихисток біженця від юрисдикції держави перебування і припиняється з моменту отримання гарантій, що біженець не буде покараний за відповідні власні дії. «Дипломатичний притулок» захищає біженця лише від безпосередньої розправи над ним у даний момент, а не від юрисдикції держави перебування. В такій ситуації вже при отриманні представництвом гарантій справедливого судового розгляду справи біженця останній передається місцевій владі. Наприклад, прецедент державного перевороту у Чилі (вересень 1973 р.), коли близько п'яти тисяч чилійських громадян було врятовано завдяки дипломатичному притулку, наданому іноземними посольствами.

Тимчасовий притулок характеризується обмеженою дією і полягає в порятунку життя людини у надзвичайних обставинах [19]. За відсутності надзвичайних обставин надання дипломатичним представництвом політичного притулку будь-якій особі тлумачиться як надання дипломатичного притулку. Коли акредитуюча держава робить заяву щодо надання дипломатичного притулку, вона просто офіційно підтверджує факт, який відбувся, тобто укриття нею політичного біженця в приміщеннях свого представництва. Відсутність офіційного підтвердження не змінює ходу подій, які відбулись (укриття політичного біженця, і відповідно, фактичне надання дипломатичного притулку). В останньому випадку йдеться про короткочасне укриття біженця в представництві, необхідне для з'ясування обставин справи.

Для прикладу, Сполучені Штати Америки, в яких укриття будь-якого громадянина в приміщенні представництва розглядається як застосування інституту тимчасового укриття. На практиці розмежовують ці два поняття. Надання «дипломатичного притулку» та «дипломатичного укриття» повинно

визначатися метою, з якою біженець звернувся до представництва. «Дипломатичне укриття» рятує особу від прямої загрози її життю, а «притулок» надає захисту від політичного переслідування.

На використання інституту дипломатичного притулку принцип взаємності не поширюється. Така позиція закріплена в регіональних конвенціях про дипломатичний притулок (у Монтевідео, 1933 р., ст. 3; у Каракасі, 1954 р., ст. 20). Але для держав, які не є учасницями вищезазначених конвенцій, ці документи не мають імперативного характеру. Характер санкцій влади держави перебування у відповідь на надання дипломатичного притулку іноземним представництвом може бути суворим (різномірні репресалії, як-то обмеження недоторканності приміщення дипломатичного представництва, зняття зовнішньої охорони і т.д.) та незначним – нота протесту урядові акредитуючої держави (безпосередньо органів зовнішніх зносин, наприклад Форін Офісові).

Дії держави перебування можуть мати ознаки крайніх меж репресалій – насильницьке вторгнення в приміщення представництва влади приймаючої держави або розрив дипломатичних стосунків між сторонами конфлікту. При таких діях не застосовується принцип реторсії, або «принцип відповідності збитку», який завдається діями у відповідь на збиток, розмір та обсяг якого рівнозначні завданому протиправною діяльністю представництва. В той же час потенційна загроза застосування відповідних заходів слугує потужним стримуючим фактором для запобігання протиправному використанню принципу взаємності при наданні дипломатичного притулку.

Якщо звернутися до історичного аспекту цього питання початку XVIII століття, то притулок у приміщенні дипломатичного представництва було заборонено надавати. До 70-х років XIX століття в Європі вже сформулювалася звичайна норма аналогічного змісту, яка деякий час дотримувалася в Іспанії, довше – в країнах Сходу, зокрема в Китаї [42].

Деякі літературні джерела подають описи специфічного звичаю, відомого міжнародній практиці під назвою «бест» (англ. «best», чи в американських юридичних документах «sit in»). Суть звичаю полягає в тому, що окремі громадяни, укриваючись у приміщеннях представництва, не вимагали надання їм політичного притулку, а використовували укриття як засіб задоволення власних претензій.

«Бест» може стати і засобом отримання дозволу на виїзд за кордон на постійне місце проживання або для пред'явлення претензій до свого дипломатичного представництва. Специфіка цього «інституту» полягає в тому, що особи (біженці), відмовляючись залишити приміщення представництва, не одержують політичного притулку. Зміст і характер їхніх вимог не відповідає змісту і характеру вимог інституту дипломатичного притулку.

Кваліфікувати «бест» як тимчасове укриття від свавілля натовпу чи беззаконня влади також не можна. Це самостійне явище, правові аспекти якого договірним шляхом не регулюються і доктринально не досліджені. До «бесту», на відміну від дипломатичного укриття чи притулку, не застосовуються вимоги держави перебування про припинення таких дій представництвом [19]. Єдиним можливим аргументом для влади країни перебування на підтвердження незаконності дій дипломатичного представництва буде грубе порушення п. 3 ст. 41 Конвенції: використання приміщення представництва «в цілях, несумісних з функціями представництва». З посиланням на вищезазначену статтю оскарженню підлягає діяння дипломатичного представництва не лише з надання притулку чи укриття.

Застосування репресалій для виведення біженців з приміщень представництва, у випадку використання останніми «бесту», на думку автора, не можна вважати обґрунтованим. Передусім через відсутність правової регламентації даного питання. Фактом є те, що дипломатичні представництва самі зацікавлені у видаленні біженців зі свого приміщення, в окремих

випадках представництва надавали можливість місцевій владі для відповідних дій. Наприклад, К. Сандровський стверджував, що «місцева влада зазвичай утримується від застосування сили і викриття переховуваних, оскільки це вже було б порушенням недоторканності приміщення» [34]. Посилання на той же п.3 ст.41 Конвенції, очевидно, є єдино можливим обґрунтуванням відповідних заходів, але характер здійснюваного в даному випадку дипломатичним представництвом правопорушення може бути виправданим застосування лише дуже обмежених (не жорстких) репресалій, посиляючись на принцип адекватності відповідних заходів скоєному правопорушенню.

Традиційна інтерпретація міжнародного права щодо осіб, які просять політичного притулку, перестала застосовуватись останніми роками здебільшого тому, що політично складно встановити нові окремі норми для осіб, які звернулися з проханням про економічний притулок. Існують дві категорії політичного притулку: територіальний притулок (наданий державою іноземцю, який перебуває на його території) та екстериторіальний чи дипломатичний притулок (надається в приміщеннях дипломатичної місії або інших приміщеннях, які наділені недоторканністю). Випадків надання територіального політичного притулку багато, і групи «політичних біженців» можна спостерігати в багатьох державах, але у зв'язку з проживанням цих біженців в іншій державі влада країни їхнього громадянства не здійснює жодних заходів для задоволення потреб цих осіб. Інакша ситуація виникає у випадках дипломатичного притулку, коли політичний правопорушник може жити під захистом і недоторканністю у власній країні серед своїх соратників-співвітчизників, яких він ймовірно намагається «налаштувати» проти власного уряду.

За загальним правилом, держава має право надати притулок іноземцям, які перебувають на її території («територіальний притулок»), а тягар забезпечення доказів обґрунтованості їх видачі, покладений на державу, яка вимагає екстрадиції (видачі). Водночас, якщо держава надала притулок громадянину іншої держави в одній зі своїх місій (екстериторіальний притулок), то

обґрунтовувати надання притулку слід главі даної місії чи урядові, який її акредитував.

Конвенція ООН щодо запобігання і покарання за злочини проти осіб, які користуються міжнародним захистом, включаючи дипломатичних представників, від 14 грудня 1973 року (Нью-Йоркська конвенція) містить особливі положення злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, та щодо екстрадиції *inter alia*.

Недоторканність приміщень дипломатичної місії традиційно призводила до їх розгляду як потенційних місць для дипломатичного притулку. Питання про існування і юридичну силу права на отримання притулку від політичного переслідування (не застосовуваного, як правило, до кримінальних справ) тривалий час залишається не вирішеним, лише час від часу викликаючи запеклі суперечки. У Європі така практика припинена майже зовсім. Ситуацію, що склалася, можна вирішити лише шляхом перемовин, бо Віденська конвенція про дипломатичні зносини, хоча і забезпечує недоторканність приміщень дипломатичних місій (і тим самим всіх, хто знаходиться всередині), не містить положень про виїзд будь-якої особи, на яку не поширюється дія Конвенції з гарантією безпеки і недоторканності. В інших регіонах практика надання дипломатичного притулку триває [17;19].

На підставі Конвенції про дипломатичний притулок, прийнятої Десятою міжамериканською конференцією, яка проходила у Каракасі в 1954 році, практику Латинської Америки можна узагальнити так:

1. Кожна держава має право надавати притулок і самостійно визначати характер правопорушення і мотиви переслідування особи, яка звернулася з проханням про надання притулку.
2. У контексті надання притулку дипломатичне представництво включає не тільки місце розташування постійної дипломатичної місії і місце проживання глави місії, а й будь-які інші приміщення, що надаються місією особам, які

звернулись за притулком, якщо їх кількість перевищує звичайну вмістимість будівлі.

3. Притулок може не надаватись, за винятком випадків крайньої необхідності, і строго на строк, потрібний для виїзду осіб, які звернулися за притулком, з країни з гарантіями уряду держави, на території якої знаходиться місія.

4. Під випадками крайньої необхідності, серед інших, маються на увазі випадки, коли громадянина розшукують особи чи юрба, над якими влада втратила контроль, чи сама влада і вона (*особа – прим. авт.*) наражається на небезпеку бути позбавленою життя чи свободи у зв'язку з політичним переслідуванням і не може без ризику забезпечити свою безпеку в будь-який інший спосіб. Право на визначення ступеня терміновості випадку покладено на державу, яка надає притулок.

5. Незаконно надавати притулок особам, яким на час подачі прохання на притулок було висунуто звинувачення чи які знаходились під судом за загальним правопорушенням чи були засуджені компетентним судом загальної юрисдикції і не відбули свій строк, а також дезертирами з наземних, морських та повітряних військових сил, за винятком випадків, коли дії, які викликали прохання про надання дипломатичного притулку, мають явно політичний характер.

6. Безпосередньо після надання притулку про цей факт повинно бути повідомлено Міністерство закордонних справ держави особи, яка отримала притулок, місцеві адміністративні органи влади, якщо дії відбулися за межами столиці.

7. Уряд держави має право вимагати, щоб дана особа, яка отримала притулок, була вислана за межі національної території в найкоротший строк; в свою чергу дипломатичний представник країни, яка надала притулок, має право вимагати, щоб даній особі було дозволено залишити територію даної

держави. В обох випадках повинні бути надані гарантії безпеки та недоторканності.

8. Особи, яким наданий притулок і гарантії недоторканності, не можуть розташовуватись у будь-які точці чи поблизу території, з якої вони попросили притулку.

9. Після отримання притулку біженцям не можна скоювати будь-які дії, порушуючи суспільний порядок.

10. Якщо внаслідок розриву дипломатичних відносин дипломатичний представник, який надав притулок, вимушений залишити країну перебування, йому повинно бути дозволено залишити її з особами, яким надано притулок, чи, якщо це неможливо, він (*дипломатичний представник – прим. авт.*) може передати їх дипломатичній місії третьої держави.

11. Той факт, що уряд держави перебування не визнано державою, яка надає притулок, не перешкоджає застосуванню вищевикладених загальних принципів, і їх застосування також не означає визнання.

Надання дипломатично притулку чи тимчасового прихистку не відповідає загальноновизнаним та законодавчо закріпленим функціям дипломатичного представництва, бо репрезентація держави за кордоном не є репрезентацією «організації з прихистку біженців». Малоімовірно також і те, що суверенні держави (крім латиноамериканських) дозволять застосування інституту дипломатичного притулку, адже такий крок рівнозначний відмові від гарантованих міжнародним правом державних імунітетів.

Незважаючи на це та на те, що міжнародним правом питання захисту біженців давно вирішено і, дотримуючись визначених процедур, тисячі біженців щороку отримують можливість безпечного проживання в інших країнах. На нашу думку, зважаючи на те, що дипломатичним притулком забезпечується передусім фізична безпека політичних біженців, цей інститут має виражені соціальні ознаки. Згідно з теорією права дипломатичні представництва здебільшого виконують представницькі функції політичного

характеру, а на консульські установи покладено саме соціальні функції (зокрема, надання юридичної допомоги).

Тому, якщо юридично «легалізувати» надання дипломатичного притулку, то його виконання (чи-то дозвіл на його застосування) слід покласти не на дипломатичні представництва, а саме на консульства.

А якщо громадянинові будь-якої держави дозволено, більше того, при дотриманні конкретних правил гарантовано, право просити притулку в іншій, іноземній державі, то чому забороняти надання дипломатичного притулку (за пропозицією автора – «консульський притулок»), якщо фактично його можна розглядати як початкову стадію надання політичного притулку?

2.4. Міжнародно-правове забезпечення дипломатичної пошти

З історії розвитку міжнародних відносин відомо, що дипломатична пошта головним чином існувала завдяки гінцям (сучасним дипломатичним агентам). Ще у Стародавньому Єгипті була відома професія гінця. Під час правління Аменхотепа III у зв'язку з великою ймовірністю перехоплення листів шпигунами голову кур'єрові голили, на шкіру наносили текст послання, і тільки після того як відростало волосся, кур'єра відправляли в дорогу [14].

Приблизно у XV–XVII століттях правителі ряду держав домовились, що їх кореспонденція і кур'єри не підлягатимуть огляду. А. Адаїр пише: «на практиці, можливість дізнатись справжню точку зору посла чи його уряду була такою оманливою, що кореспонденція перехоплювалась і читалась, коли це було можливо зробити, не наражаючись на небезпеку. І кур'єри завжди заарештовувались для того, щоб їх кореспонденція могла бути таємно відкрита чи в результаті їх затримання могла бути отримана додаткова перевага».

В часи Томаса Кромвеля справи вирізнялись своєю «витонченістю»: кур'єри затримувалися ніби випадково і помилково оглядалась їх

кореспонденція, що потім визнавалось провиною чергового клерка. Кардинал Уолсі (близько 1520 р.), підозрюючи посла в причетності до несхвальних дій, у тому числі шпигунським, на користь держави, яка його направила, віддавав наказ зупинити кур'єра і відкрити його кореспонденцію [11;30].

Питання дефініції «дипломатична пошта» розглядалось у процесі підготовки Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року. В першому варіанті Коментаря до статей Конвенції зазначалося, що «дипломатична валіза може бути визначена як вмістилище (мішок чи конверт), який містить дипломатичні документи» (“the diplomatic bag may be defined as a bag (sack or envelope) containing diplomatic documents”). Остаточна редакція Коментаря містила таке визначення: «...дипломатична валіза може бути визначена як вмістилище (мішок, сумка, конверт чи якогось іншого виду пакунок), який містить документи...» (“diplomatic bag may defined as a bag (sack, pouch, envelope or any type of package whatsoever) containing documents...”). У підпункті 2 п.1 ст. 3 проекту також зазначено, що дипломатична пошта «означає місця, які містять офіційну кореспонденцію» (“means the packages, containing official correspondance”).

Загальновідомим, але юридично не закріпленим у міжнародному праві є розуміння дипломатичної пошти як опечатаної сумки чи контейнера, чітко маркованого згідно з вимогами Конвенції як дипломатична пошта. Сумка містить лише службові документи чи предмети службового використання і може супроводжуватися спеціальною особою – дипломатичним кур'єром (його правовий статус розглядається в наступному розділі).

У перекладі з англійської термін «дипломатична пошта» – «bag» у розумінні кореспонденція означає «вмістилище з гнучкого матеріалу, яке відкривається лише зверху; сумка, маленький мішечок» («A receptacle of flexible material open only at the top; pouch, a small sack»).

У розумінні дипломатичної пошти як «pouch» (амер.) – це мішок чи сумка маленьких або середніх розмірів для зберігання чи перевезення речей; мішок

із пристроєм для закривання, використовуваний для пересилання поштової кореспонденції першого класу чи дипломатичних депеш» («A sack or satchel of small or moderate size for storing or transporting goods; a bag with a locking device for the transmission of first class mail or diplomatic dispatches»).

Дефініція правової категорії «дипломатична пошта» має принципове значення, як для дипломатичної практики, так і для даного дослідження, саме тому розкриттю цього і суміжних понять нами приділяється особлива увага.

На всі місця, які складають дипломатичну пошту, має бути спеціальний документ. На практиці це виписаний на ім'я особи чи групи осіб, які супроводжують пошту (практично, вся дипломатична пошта поділяється на супроводжувану та несупроводжувану), кур'єрський лист із зазначенням статусу цих осіб і кількості місць, які складають пошту, з печаткою відправника і завізований, у разі потреби, владою цих країн. Пошта, яка не супроводжується, забезпечується супровідним листом, яке може мати назву «атестат», «сертифікат» і т.д. У такому документі вказуються такі вихідні дані: адреса відправника/отримувача; вага валізи і т.д. Цей документ обов'язково прикріплюється до самої валізи (в Іраку, наприклад, деякий час практикували вкладення супровідного документа у спеціальну кишеньку на зовнішній стороні валізи).

Питання регламентації процедурних питань, пов'язаних з дипломатичною поштою, є критичною точкою правовідносин цієї сфери. Пов'язано це насамперед з прогалинами у правовій регламентації здійснення обігу дипломатичної пошти, якими зловживають дипломатичні представництва з метою уникнення митного контролю, перевезення заборонених вантажів та інше.

У дипломатичній практиці широковідомий прецедент початку липня 1984 року, коли СРСР відправив дипломатичну пошту на адресу свого дипломатичного представництва у Швейцарії, а дипломатичною поштою при цьому оголошувався дев'ятитонний автофургон. «Дипломатична вантажівка»

відправилась до Швейцарії у супроводі радянського дипломата і водія. «Автофургон-валіза» з грифом «дипломатична пошта» пройшов транзитом усі митниці на шляху слідування, але на кордоні Швейцарії був затриманий.

Митники звернули увагу на незвичні розміри «валізи» і дали радянському дипломатові зрозуміти, що «автофургон-валіза» не підпадає під звичне поняття «дипломатична валіза». Проте вирішення даного питання переклали на центральні митні органи в Женеві. Тому його було пропущено, але попередньо опечатано. З прибуттям дев'ятитонного вантажу до Женеви Центральна митна служба Швейцарії відмовилася визнати вантажівку дипломатичною валізою і заявила про те, що розглядає вміст автофургону не як дипломатичну пошту, а лише як «предмети, призначені для офіційного використання». Після цього вона запросила у радянського посла список предметів, які знаходяться усередині вантажівки, і дозвіл на їх огляд». Радянська влада навідріз відмовлялася від таких дій, посилаючись на те, що згідно зі ст. 27 Віденської конвенції про дипломатичні зносини, недоторканість дипломатичної пошти повинна поважатись, і тому автофургон як такий не підлягає ні затриманню, ні відкриттю.

Швейцарська влада прийняла рішення заборонити розвантаження в представництві СРСР у своїй державі і відправила вантажівку назад до СРСР. Дорогою до СРСР вантаж на кордоні з ФРН було знову затримано. Німецька влада також відмовилася визнавати «вантажівку-валізу» дипломатичною валізою за змістом п. 3 ст. 27 Конвенції 1961 року. В Бонні, куди було відправлено вантаж, митна служба ФРН виявилася рішучішою і наполягала або на добровільному відкритті вантажу для огляду, або його відкритті всупереч волі посольства СРСР у Бонні.

Радянському посольству довелося дозволити митним органам ФРН відкрити вантажівку і провести її огляд, але без розкриття ящиків, які знаходились усередині. Подібна компромісна пропозиція задовольнила німецьких прикордонників, і після огляду вони дозволили виїзд вантажівки назад до СРСР.

Оголошення «дипломатичною поштою» вантажних автофургонів суперечить чинним нормам міжнародного права, оскільки дипломатичною поштою називаються місця (багаж), сукупність яких і утворює дипломатичну пошту, та правомірній дипломатичній практиці, оскільки з огляду на вищенаведені визначення термінів «bag» і «pouch» вони містять ряд характерних ознак (невеликі розміри, гнучкий матеріал, відкривається зверху), яких зовсім немає на транспортних засобах.

Дипломатична пошта недоторканна. Вона не може бути відкрита чи заарештована, за винятком випадків, якщо пошта відкривається з об'єктивних причин (наприклад, за обґрунтованих підозр на контрабанду під виглядом дипломатичної пошти) у присутності уповноваженої особи дипломатичного представництва. Для її швидкої пересилки, як правило, використовується будь-яка можливість. Для цього згідно зі ст. 27 Конвенції дипломатична пошта «повинна мати зовнішні видимі знаки, які вказують на її характер» і супровідний документ. У ряді внутрішньодержавних актів міститься вимога щодо того, щоб вмістилище було закритим і опечатаним сургучовою печаткою чи опломбовано (або застосовано обидві дії разом) компетентними органами, які її відсилають.

Національне законодавство вищезазначених вимог не висуває. Наказом Міністерства транспорту України від 28.07.98 №297 «Про затвердження «Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України» (зі змінами від 21 грудня 1999 року №611 та від 22 лютого 2001 року №109) строго врегульоване питання: п.4.2.8 розділу IV: «Загальна вага місць, пред'явлених для перевезення як багаж, не повинна перевищувати 200 кг на один проїзний документ або одну особу групового проїзного документа. Дипломатичний багаж приймається до перевезення без обмеження ваги. Якщо за одним проїзним документом пред'являється до перевезення багаж вагою більше 200 кг, то таке перевезення може дозволити начальник станції (вокзалу) за наявності вільного місця у багажному вагоні» [8].

У процесі підготовки проекту статей про дипломатичні зносини члени Комісії міжнародного права, навіть розширивши список предметів, які підпадають під поняття дипломатичної валізи, виходили з того, що спільним для перелічених предметів є порівняно невеликі розміри і те, що вони являють собою лише зовнішню оболонку документів, які перевозяться. Автофургон ні за об'ємом, ні за вагою чи навіть за своїм функціональним призначенням не підпадає під наведений перелік і відповідно не може розглядатись як дипломатична пошта.

Припустивши, що при розширеному тлумаченні таке визначення офіційної дипломатичної кореспонденції включає транспортні засоби, виникає запитання щодо максимально допустимих розмірів та ваги самої дипломатичної пошти.

Це питання обговорювалося у процесі підготовки проекту статей, і в статті щодо статусу дипломатичного кур'єра, і в коментарі до ст. 24 Проекту на нього дана така відповідь: «Комісія вирішила, що бажано визначити максимально допустимі розміри та вагу дипломатичної пошти за згодою між державою, яка надсилає та державою, яка отримує, і що доцільність такої процедури підкріплюється широко розповсюдженою практикою держав».

При розробці проекту статей про дипломатичні зносини враховувалась існуюча практика і обґрунтовувалась правомірність використання дипломатичним кур'єром різноманітних транспортних засобів, включаючи автомобілі, для перевезення дипломатичної пошти. У Коментарі Комісії міжнародного права до ст. 25 Проекту статей про дипломатичні зносини говориться: «...непоодинокі випадки, коли дипломатичний кур'єр керує літаком, спеціально призначеним для перевезення дипломатичної пошти. Немає підстав розцінювати такого кур'єра відмінним від кур'єра, який перевозить дипломатичну пошту в автомобілі, яким він керує».

Використання різних видів транспорту для перевезення дипломатичної пошти передбачається в Коментарі до Проекту статей про статус

дипломатичного кур'єра, в якому зазначено: «Способи доставки пошти можуть бути різноманітними...методи її доставки також можуть різнитися, залежно від використовуваних способів відправки і транспортування: поштові та інші засоби, будь вони наземного, повітряного, річного чи морського транспорту» (Коментар до ст. 3).

Тим же документом передбачаються і деякі імунітети транспортних засобів дипломатичного кур'єра. Коментар до ст. 17 говорить: «Комісія розцінила необхідним відобразити належним чином...ідею про те, що в тих випадках, коли дипломатичний кур'єр використовує при виконанні своїх функцій транспортні засоби...щодо таких транспортних засобів, не повинні застосовуватись міри, які можуть ускладнити чи затримати виконання цих функцій, і особливо доставку пошти».

Аналіз наведених положень, підтверджує, що загальновизнаною є можливість використання дипломатичними кур'єрами для перевезення дипломатичної пошти різноманітних транспортних засобів, автомобілів у тому числі, при цьому такі транспортні засоби ніяким чином не ототожнюються з дипломатичною поштою, яка на них перевозиться; у всіх документах здійснюється чітке розмежування між самою дипломатичною поштою та різноманітними видами транспорту, які є лише засобом її доставки.

Висловлена Комісією міжнародного права ідея щодо спеціального статусу цих транспортних засобів цілком виключає можливість поширення на них окремих положень статусу дипломатичної пошти, і відповідно, автофургон не можна визнати дипломатичною валізою. Світовій дипломатичній практиці оголошення автофургона дипломатичною поштою також не відповідає. Переконливим підтвердженням цього є вищеописана невдала спроба використання як дипломатичної пошти радянського вантажного автомобіля для доставки дипломатичної пошти у Швейцарію. (Історично склалося так, що в подібних питаннях СРСР був «першопрохідцем», адже прецеденти такого роду були створені іноземними дипломатичними представниками, акредитованими саме в СРСР) [16].

Іншою особливістю сучасної дипломатичної практики є одностороннє встановлення державою перебування певних вимог до іноземної дипломатичної пошти. Наприклад, Бразилія та Еквадор в односторонньому порядку ввели вагові обмеження для дипломатичної пошти. Ряд інших держав вимагає попереднього повідомлення про орієнтовну кількість дипломатичної пошти, яка ввозитиметься на їх територію.

Деякі країни встановлюють вимоги щодо зовнішнього оформлення дипломатичної пошти (диппошта, яка ввозиться до Непалу, повинна бути запакована лише у валізні мішки, а та, що ввозиться до Індії, повинна мати м'яку упаковку).

Подібна практика не є безспірною в світлі Проекту статей про статус дипломатичного кур'єра, але її здійснення може бути використане для встановлення єдиних спільних вимог щодо зовнішнього оформлення дипломатичної пошти (яка ввозиться в супроводі). Ці норми унеможливили б зловживання у формі використання автофургонів як дипломатичної валізи, відповідно запобігли б здійсненню відповідних заходів з боку інших держав.

Не дає ґрунтовних підстав для розгляду транспортних засобів як дипломатичної пошти і аналіз доктрини міжнародного права. В іноземній юридичній літературі використання автофургона як дипломатичної валізи кваліфікується як неправомірне і, як правило, не відповідає принципу взаємності, який відіграє важливу роль у двосторонніх відносинах [37].

Не визначеним є статус автофургона й у національному законодавстві, що на практиці час від часу призводить до виникнення деяких непорозумінь.

Доцільно розглянути узгодження з чинним національним законодавством практики звільнення автофургона від догляду та інших примусових заходів з боку співробітників Державної автоінспекції. Беручи до уваги те, що багаж, тобто дипломатична пошта, має зовнішні видимі ознаки фургона і бере активну участь у дорожньому русі, проте юридично транспортним засобом не є і, відповідно, повністю виключене зі сфери компетенції Державної

автомобільної інспекції (далі – ДАІ). Співробітники підрозділів ДАІ в такому випадку позбавлені можливості затримувати (зупиняти) автофургон навіть у випадку грубого порушення правил дорожнього руху, здійснення дорожньо-транспортної пригоди, угону злочинцями, виникнення на дорозі надзвичайних обставин і т.д. У разі нанесення автофургону пошкоджень під час дорожньо-транспортної пригоди не виключено, що буде можливим огляд пошкодженого транспортного засобу співробітниками ДАІ без погодження з дипломатичним кур'єром, наприклад, перевірка справності його механізмів тощо (існування подібних вилучень з компетенції ДАІ чинними законодавством не передбачена).

Автофургон як транспортний засіб наділений імунітетами дипломатичної пошти, зокрема імунітетом від затримання. Чинне законодавство України не містить винятків щодо заборони на затримання іноземного автофургону з дипломатичною поштою. Конвенція, державою-учасницею якої є Україна, не містить норм, що регламентувала б дану колізію. Автофургон можна розглядати як об'єкт, наділений імунітетом лише за наявності відповідного міжнародного договору. З огляду на принцип пріоритетності договірних норм при колізії норм договору і закону, за відсутності договірного врегулювання статусу автофургона, практичне забезпечення його імунітетом (в тому числі і співробітниками ДАІ), на нашу думку, є незаконним. Відповідно не можна визнати законними і дії митних органів, які без будь-яких правових підстав, звільняють іноземний транспортний засіб від догляду.

Визнання автофургона дипломатичною поштою створює небажаний прецедент, оскільки, виходячи з логіки оголошення транспортного засобу дипломатичною поштою, слід допустити можливість і правомірність оформлення як дипломатичної валізи, використовуваних для перевезення дипломатичної пошти літаків, морських і річкових суден і т. д.

Віденська конвенція про дипломатичні зносини регламентує, що дипломатична пошта не підлягає ні відкриттю, ні затриманню (п. 3 ст. 27). Ця вимога поширюється на територію держави перебування та на територію

третіх держав. «Усі місця, які складають дипломатичну пошту, повинні мати видимі зовнішні ознаки, вказуючи на їх характер...» (п. 4 ст. 27) (що було розглянуто вище).

Непоодинокими є випадки, коли під виглядом дипломатичної пошти провозилась контрабанда. У зв'язку з вищевикладеним виникає запитання: чи правомірним буде (без затримання і відкриття) огляд дипломатичної пошти спеціальними новітніми технічними засобами (рентгенівські промені, лазерне свічення і т.д.)? Відповіді на це запитання Віденська конвенція не містить, оскільки в 1961 році спрогнозувати сучасний рівень розвитку технологій було неможливо. Проте норма, яка закріплює недоторканність дипломатичної пошти, є абсолютною, а отже, непорушною і застосування будь-яких засобів та систем для огляду пошти кваліфікуватимуть як пряме грубе порушення вищезазначеної норми.

Практично дипломатична пошта передається на огляд співробітників митного контролю. З теоретичного погляду, якщо засоби перевірки дипломатичного багажу здійснюються органами митного контролю приймаючої (чи третьої) держави в рамках виконання своїх функцій, а дипломатичне представництво не перевозить заборонені предмети, то чи потрібно ускладнювати процедуру проходження митного кордону відмовою в огляді (без відкриття) дипломатичної пошти? В разі виявлення співробітниками митної служби заборонених предметів дипломатичне представництво автоматично визнається винним у зловживанні недоторканністю дипломатичної пошти, несумісності таких дій з виконанням представництвом своїх природно-правових функцій і залежно від об'єктивної сторони правопорушення до представництва можуть бути застосовані як незначні міри покарання у вигляді попередження, так і жорсткі до розірвання дипломатичних відносин. Представництво може оскаржити правомірність «просвічування». У цій ситуації можливим законним рішенням буде забезпечення співробітникам митних органів безперешкодно оглянути відкриту пошту в присутності уповноваженого представника дипломатичної

місії та представника Міністерства закордонних справ держави, митний кордон якої перетинається. В разі якщо під час огляду відкритої пошти її вміст буде пошкоджено (розмагнічені аудіо- та відеоплівки тощо) ймовірність відшкодування збитків юридично обґрунтовується з позиції аналізу імунітету дипломатичної пошти. Оскільки відшкодування завданої шкоди є наслідком порушення імунітету дипломатичної пошти, відшкодування збитків можливе, на нашу думку, посилаючись на принцип добросовісності, тобто сторона, яка завдала шкоди, добровільно її компенсує (якщо це можливо).

Отже, коло питань, пов'язаних з дипломатичною поштою, які було розглянуто в даному розділі, не є вичерпним.

Детальний розгляд аспекту статусу дипломатичної пошти як автофургона зумовлений результатами аналізу здебільшого закордонних періодичних видань останніх двадцяти років. За цей час відповідна «упаковка» дипломатичної пошти перетворилася на джерело зловживань та правопорушень органів зовнішніх зносин різних держав. Причиною цього є правові прогалини щодо регламентації самої дипломатичної пошти.

Заміна дефініції «дипломатичної пошти», її граничної ваги, розміру чи вимог до упаковки імперативним положенням Конвенції щодо обов'язкових видимих зовнішніх ознак на всіх місцях, які складають дипломатичну пошту, на практиці створює численні перешкоди для ефективного здійснення дипломатичного представництва.

Повноваження щодо регламентації вищезазначених критеріїв дипломатичної пошти норми Конвенції делегують державам-учасникам, що з правового погляду нівелює роль міжнародного права. На нашу думку, подібні явища є неприпустимими у міжнародних відносинах. Адже право самостійного встановлення будь-якою з держав-учасниць Конвенції вимог, які поширюються та широкое коло інших її держав-учасниць, без участі та без погодження з останніми є дискредитацією цих держав-учасниць, грубим

порушенням принципу співробітництва та юридичною перешкодою добросовісному виконанню ними власних міжнародних зобов'язань.

2.5. Особливості правового статусу дипломатичного кур'єра

Згідно з практикою, яка склалася, перевезення дипломатичної пошти за призначенням покладається здебільшого на спеціальну службу дипломатичних кур'єрів, яка у ряді країн входить до структури МЗС чи інших відповідних державних органів.

Під час розробки Віденської конвенції 1961 року в практиці держав дипломатична пошта здебільшого надсилалась у супроводі дипломатичних кур'єрів (професійних чи так званих *ad hoc*) чи командирів екіпажів цивільних повітряних суден. Пізніше сформувалась тенденція до пересилання дипломатичної пошти звичайними каналами зв'язку без супроводу, що було юридично закріплено рядом двосторонніх угод, але від послуг дипломатичних кур'єрів повністю не відмовились.

Основна проблема полягає в тому, що, перебуваючи на службі у відомствах іноземних справ акредитуючих держав, дипломатичні кур'єри не мають дипломатичних рангів і не входять до складу персоналу представництва, чим пояснюється порівняно невеликий обсяг їх імунітетів.

Пунктом п'ятим ст. 27 Віденської конвенції про дипломатичні зносини передбачено, що «дипломатичний кур'єр, який має бути забезпечений офіційним документом із зазначенням його статусу та кількості місць, що складають дипломатичну пошту, користується при виконанні своїх обов'язків захистом держави перебування. Він користується особистою недоторканністю і не підлягає арешту або затриманню в будь-якій формі».

На практиці існує тенденція надавати дипломатичним кур'єрам імунітети, якими наділені дипломати. Проте неврегульованість статусу дипломатичних кур'єрів часто призводить до виникнення конфліктних ситуацій. Багато проблем виникає у зв'язку з не забороненим Конвенцією особистим оглядом

дипкур'єрів та їх багажу при проходженні митного контролю. Можливість такого огляду передбачена законодавством ряду держав.

Дипломатичний кур'єр користується особистою недоторканністю, він не підлягає арешту, догляду чи затриманню в будь-якій формі, хоча всі згадані імунітети припиняються в момент доставки кур'єром ввіреної йому дипломатичної пошти за призначенням. Особливо привертає до себе увагу те, що в міжнародних конвенціях нічого не зазначено про виключення дипкур'єрів з-під кримінальної, цивільної чи адміністративної юрисдикції держави перебування. Кур'єри не звільняються від особистого огляду і огляду належного їм багажу під час митного контролю. Більше того, законодавство деяких країн передбачає можливість митного контролю дипкур'єрів у тому числі й із застосуванням технічних засобів. Якраз останнє і залишається поза полем регламентації Конвенції загалом.

У дипломатичній практиці трапляються випадки обмеження державами перебування свободи пересування дипломатичних кур'єрів, що не суперечить Конвенції, але за умови, що такі обмеження не перешкоджають вільній доставці дипломатичної пошти.

Питання статусу дипломатичного кур'єра згадуються в проекті статей Додаткового протоколу. В ньому вперше регламентовані питання призначення, документування, громадянства дипломатичного кур'єра, встановлюються його функції, порядок припинення функцій, можливість оголошення кур'єра *persona non grata*.

Протокол передбачає надання кур'єрові особистої недоторканності, недоторканності тимчасового приміщення, службового імунітету від кримінальної, цивільної, адміністративної юрисдикції, митного та фіскального імунітетів.

Порівняно новим засобом доставки дипломатичної пошти є перевезення останньої не штатними, професійними кур'єрами, а особами, які тимчасово виконують цю місію (дипломатичні кур'єри *ad hoc*), їх статус визначено п.6

ст. 27 Конвенції. Принциповим питанням у статусі таких тимчасових кур'єрів є те, що «...іmunітети [кур'єра ad hoc] припиняються в момент доставки таким кур'єром дорученої йому дипломатичної пошти за призначенням».

Пункт 7 ст. 27 Конвенції передбачає, що «дипломатична пошта може бути ввірена командирові екіпажу цивільного літака, що направляється в аеропорт, прибуття в який дозволене. Командир має бути забезпечений офіційним документом із зазначенням кількості місць, що складають пошту, проте він не вважається дипломатичним кур'єром. Представництво може направити одного зі своїх співробітників прийняти дипломатичну пошту безпосередньо і безперешкодно від командира літака». Така ж практика перевезення дипломатичної пошти поширюється і на капітанів морських торговельних суден. До того ж на підставі спеціальних угод між конкретними державами-контрагентами дипломатична пошта може пересилатись і без супроводження її дипкур'єрами (по каналах звичайного поштового зв'язку або авіатранспортом). У такому разі завчасно встановлюється допустима для відправки кількість місць і визначається місячна норма ваги диппошти.

В Україні служба дипломатичних кур'єрів не підпорядкована безпосередньо МЗС України, а є складовою Головного управління державної фельд'єгерської служби, яка структурно входить до Міністерства транспорту та зв'язку України (розпорядження Президента України «Про Порядок доставки дипломатичної пошти України» від 22 липня 1992 року (Додаток 5) [9]. Начальник Держфельдслужби призначається та звільняється з посади Мінзв'язку. Особовий склад служби дотримується положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів Міністерства внутрішніх справ України і прирівнюється до оперативного складу органів МВС. Ця служба є урядовим військово-кур'єрським зв'язком, що забезпечує доставку службової кореспонденції державних органів, диппошти посольств, консульств і представництв України та інших держав, а також виконання доручень особливого характеру Президента, Голови Верховної Ради України та Прем'єр-міністра України. Отже, Держфельдслужба України за

погодженням з МЗС України призначає дипкур'єрів, розробляє розклад і маршрути доставки диппошти. З таким поділом сфер впливу і повноважень між вищезазначеними державними структурами автор дозволяє собі не погодитись.

В Угорській Республіці організаційно службою дипломатичних кур'єрів займається керуючий справами Міністерства зовнішніх справ, і підлягає вона Управлінню дипломатичних кур'єрів і безпеки. Служба спеціальних дипломатичних кур'єрів у МЗС Угорщини була ліквідована у 1990-х роках, а її функції покладені на дипломатів. Таким чином, практично всі працівники Міністерства зовнішніх справ Угорської Республіки (від аташе до начальника управління) відповідно до затвердженого графіка (маршрутом п'яти–шести країн) виїжджають як дипкур'єри.

В Естонській Республіці служба дипломатичних кур'єрів як така відсутня, оскільки листування між МЗС Естонії та її дипломатичними представництвами в ті країни, з якими є зв'язок національної авіакомпанії, відбувається завдяки «командирській пошті». В решту країн конфіденційні матеріали передаються «з okazією», хоча практикуються також і разові поїздки співробітників МЗС.

Подібним шляхом здійснюється і доставка дипломатичної пошти в Австрії та Туреччині, хоча в останній дипкур'єри перевозять лише архівні та довідкові матеріали, спеціальну художню літературу для бібліотек посольства, нормативні акти, бланки паспортів тощо.

У Великій Британії, що цікаво, дипломатична пошта доставляється без виходу з літака чи за межі аеропорту. Кур'єр має передати пошту членові дипломатичного персоналу і в свою чергу одержати пошту від останнього. Таким чином проявляється заощадливість уряду Сполученого королівства, оскільки не потрібно витратити додаткових коштів на добові, оплату готелю для кур'єра і навіть візи країни призначення. Тому, як правило, такі подорожі здійснює одна особа.

Болгарія, наприклад, для вищезазначених цілей користується послугами одного професійного кур'єра і одного співробітника МЗС. Економ-шляхом можна назвати такий єдиний маршрут до країн СНД: Софія – Москва, а вже дипломатичні представництва Болгарії в Мінську, Санкт-Петербурзі, Києві та Одесі самостійно доставляють дипломатичну пошту до Москви. Подібна схема відпрацьована і в Німеччині, де, до того ж, активно використовується автотранспорт [36].

Оскільки, питання дипломатичної пошти стосується здійснення саме дипломатичного представництва, відповідно і підбір кадрів (дипкур'єрів) має здійснюватися фахово, і це питання не може вирішуватись іншою державною установою чи організацією, а виключно профільним у даній сфері Міністерством закордонних справ України. Єдиний припустимий компроміс між існуючою практикою та нашим баченням можливий у питанні погодження кандидатур кур'єрів з деякими силовими відомствами, але ніяк не обрання кур'єрів за пропозицією названих відомств, адже це прямо суперечить принципам діяльності державних органів, установ, організацій, є хибною з погляду юридичної організації виконання функцій підтримки дипломатичного зв'язку та нелогічною.

Після висловлення такої категоричності неодмінно слід визнати те, що на сьогодні, по суті, відсутнє правове регулювання «командирської пошти», тому цей канал доставки дипломатичної пошти не завжди відповідає вимогам надійності.

Тому в даному разі варто послатись на міжнародний досвід. Особливий інтерес викликає болгарський варіант використання дипкур'єрського зв'язку. Щоб економити кошти, на маршрут виїздить один дипкур'єр та один співробітник МЗС, існує розгалужена система маршрутів, що, як і в Німеччині, активно використовується [36].

Дане вивчення було проведено з метою встановлення розбіжностей у статусі дипломатичних кур'єрів, організації діяльності кур'єрських служб, для

того, щоб підкреслити існуючі перешкоди для уніфікації норм міжнародного дипломатичного права, предметом регулювання яких є статус, привілеї та імунітети дипкур'єрів.

Отже, ст. 17 Конвенції («Недоторканність тимчасового житлового приміщення») передбачає, що хоча й «тимчасове житлове приміщення дипломатичного кур'єра недоторканне», згода останнього на прохід у це приміщення місцевої влади «може передбачатись у випадку пожежі чи іншого стихійного лиха, яке потребує негайних заходів безпеки» (п. 1).

Пункт 3 цієї ж статті передбачає, що тимчасове житлове приміщення дипкур'єра може бути піддано огляду чи обшуку за наявності «серйозних підстав підозрювати, що в ньому знаходяться предмети, володіння якими, їх експорт та імпорт заборонені законом чи карантинними правилами», «такий огляд чи обшук повинен проводитися лише в присутності дипломатичного кур'єра» і за умови, що не буде порушена його особиста недоторканність, недоторканність дипломатичної пошти, а також не буде затримки чи перешкод у доставці дипломатичної пошти.

Положення про тимчасове житлове приміщення дипкур'єра являють новацію в дипломатичному праві, зумовлену, головним чином, прагненням сторін до завершеного і всебічного врегулювання статусу дипломатичних кур'єрів, а не потребами практики, адже на практиці яких-небудь прецедентів з тимчасовим жилим приміщенням, по суті, не існує.

У ст. 18 («Імунітет від юрисдикції») проекту протоколу встановлює, що дипломатичний кур'єр користується службовим імунітетом від кримінальної, цивільної, адміністративної юрисдикції держави перебування (п. 1 і п. 2).

Свого часу юристи всіх колишніх соціалістичних країн та Радянського Союзу пропонували забезпечити дипломатичним кур'єрам повне звільнення від юрисдикції держави перебування, але більшість учасників Комісії міжнародного права виступили лише за надання службового імунітету. Головним аргументом такої позиції учасників Комісії було те, що на практиці

ніколи не виникало проблем, пов'язаних з повною відсутністю імунітету дипкур'єрів від юрисдикції держави перебування [37].

Статтею 33 («Факультативний вибір») передбачається право держави – учасника протоколу зробити письмову заяву, у якій би зазначалася категорія дипломатичних кур'єрів і відповідна їй категорія дипломатичної пошти, перелічені у п. 1 та п. 2 ст. 3, до яких вона не буде застосовувати статті протоколу.

У коментарі до ст. 33 уточнюється, що її метою є надання державам–учасникам протоколу можливості скоротити обсяг зобов'язань, які вони беруть на себе, обмежуючи сферу застосування протоколу лише деякими категоріями кур'єрів та пошти. Комісія міжнародного права мала думку про те, що державам слід надавати свободу застосовувати майбутні статті до будь-яких категорій кур'єрів і відповідної пошти на власний розсуд. Хоча деякі учасники Комісії міжнародного права вважали за необхідне взагалі опустити цю норму, оскільки застосування її положень може викликати різнобій у дипломатичній практиці держав, що в кінцевому результаті загрожує пониженням статусу дипломатичного кур'єра і дипломатичної пошти аж до рівня консульських кур'єрів та консульської пошти. До речі, такі побоювання небезпідставні.

У процесі вивчення даного виду імунітету логічно впливає висновок, що у питанні статусу дипломатичних кур'єрів обов'язково слід переглянути питання меж їх особистої недоторканності, заборонивши затримання та огляд до межі, яка встановлена для дипломатичних агентів (включно з технічним контролем). Крім цього, на нашу думку, потрібно опрацювати пропозиції юристів усіх колишніх соціалістичних країн та Радянського Союзу, які стосувалися забезпечення дипломатичних кур'єрів повним звільненням від юрисдикції держави перебування, лише внести уточнення, що подібний привілей надається дипкур'єрам на час виконання покладеної на них місії. У тому числі ми вважаємо, що потрібно переглянути межі привілеїв з огляду на їх доцільність та виправданість, зокрема згідно з ієрархією дипломатичних

агентів забезпечити їх транспортні засоби недоторканністю, тотожною рангу та обсягу їх повноважень, у межах нині існуючих номерних серій транспортних засобів.

2.6. Правова оцінка правої регламентації недоторканності дипломатичних засобів пересування

На нашу думку, юридичного доопрацювання потребує імунітет дипломатичних засобів пересування.

Віденська конвенція 1961 року говорить: «Засоби пересування представництва користуються імунітетом від обшуку, реквізиції, арешту та виконавчих дій» (п.3 ст.22), проте поняття «недоторканності дипломатичних засобів пересування» доктриною міжнародного права не тлумачиться.

Якщо «недоторканність» розглядати як чотири вищезазначені дії з боку приймаючої держави, то наскільки правомірними будуть дії стражів правопорядку, які затримуватимуть зловмисника, який викрав автомобіль чи перешкоджатимуть управлінню транспортним засобом у нетверезому стані абощо.

Отже, імунітет від обшуку, реквізиції, арешту та виконавчих дій, що надається дипломатичним засобам пересування дипломатичного представництва, поширюється на засоби пересування, які належать співробітникам адміністративно-технічного персоналу і членам їх сімей (п. 2 ст. 37 Конвенції).

Поширення імунітету на засоби пересування, які належать співробітникам обслуговуючого персоналу, Конвенцією не передбачається.

У зв'язку з цим інтерес викликають такі серії номерних знаків:

«СDP» – для автомобілів глав дипломатичних представництв;

«DP» – для автомобілів дипломатичного персоналу іноземних посольств та консульських установ;

«S» – для автомобілів адміністративно-технічного та обслуговуючого персоналу іноземних посольств та консульських установ;

«F» – для автомобілів представництв іноземних фірм, банків, інформаційних агентств та інших організацій, які зареєстровані в Україні згідно з чинним законодавством [47].

Якщо перша серія видається дипломатичним агентам, то дві інших мають співробітники обслуговуючого персоналу. Автомобілі дипломатичного представництва, голови представництва, адміністративно-технічного персоналу мають однаковий статус, але серії належних їм номерних знаків різняться. Водночас автомобілі співробітників адміністративно-технічного персоналу і автомобілі співробітників обслуговуючого персоналу мають однакові номерні знаки серії «DP», хоча перші наділені імунітетами, а другі – ні. Така прогалина може викликати суттєві ускладнення при здійсненні своїх функцій компетентними органами, дезорієнтуючи останніх в разі необхідності застосування до дипломатичного засобу пересування певних примусових заходів.

Отже, до дипломатичних засобів пересування належать і відповідно користуються імунітетами автомобілі з номерними знаками серії «CDP», «DP» та «S», але останні, які належать співробітникам обслуговуючого персоналу, імунітетом не наділені.

Доктрина міжнародного права допускає можливість обшуку дипломатичних засобів пересування у випадках, коли вони використовуються в злочинних цілях, цілком законна. Ця позиція підтримана і Комісією міжнародного права ООН при підготовці проекту Конвенції. З такою позицією, можливо, і можна погодитись, оскільки дії місцевої влади в подібних випадках можуть бути обґрунтовані в рамках інституту репресалій за умови дотримання принципу відповідності обох порушень норм Конвенції.

Деякі ускладнення можуть виникати в тих випадках, коли дипломатичними автомашинами перевозяться вантажі для дипломатичного представництва.

Згідно з Конвенцією дипломатичні вантажі підлягають огляду, незалежно від способу його доставки на митницю, проте сам дипломатичний засіб пересування не дозволяється оглядати. Дипломатичне представництво для перевезення може обрати і дипломатичну автомашину, але вантаж не буде невід'ємною складовою частиною дипломатичної автомашини, і будь-яких нездоланих перешкод для надання його до огляду бути не може. Будучи зобов'язаним поважати закони держави перебування, дипломатичне представництво повинно забезпечити виконання вимог національного законодавства про огляд дипломатичних вантажів. При чому представники органів місцевої влади мають право з метою виконання своїх функцій на вхід до дипломатичної автомашини без дозволу її власників, оскільки дипломатичні засоби пересування не мають тієї недоторканності, якою наділені приміщення дипломатичних представництв. Необхідність у таких діях може виникнути у випадку, коли дипломат намагається ввезти (вивезти) в дипломатичне представництво місцевого громадянина. Якщо такий громадянин прихований у автомашині (в багажнику, під сидінням тощо), представник органів влади не вправі його звідти вилучити, оскільки це буде розглядатись як обшук автомашини. Але якщо громадянина безперешкодно видно в авто, автомашини може бути зупинена і висунуто вимогу приховуваній особі вийти з неї. За відмови громадянина вийти з машини представник органів влади має право самостійно відкрити машину і здійснити затримання примусовим шляхом.

При паркуванні автомобіля з порушенням правил дорожнього руху країни перебування його може бути піддано відбуксируванню. Правомірність таких дій ставиться під сумнів міжнародною практикою, оскільки це є переміщенням авто, а переміщення є примусовими заходами, від утримання яких застерігає Конвенція. Крім того, слід зважати на ту обставину, що

порушення правил автостоянки може зумовити настання негативних наслідків.

Звичайно, влада держави перебування повинна мати можливість застосування необхідних заходів для запобігання скоєнню правопорушення з метою уникнення шкідливих наслідків.

Періодично виникають ситуації, коли посадові особи дипломатичних представництв та члени їхніх сімей перетинають державний кордон на автомобілях, у яких, як правило, знаходиться їх особистий багаж. Чи правомірним у такому разі є огляд авто? Так, правомірним. І така норма має надзвичайно велике значення, оскільки спрямована проти зловживання наведеною привілеєю. Відкриття багажу і його огляд у таких випадках є правомірною дією прикордонної влади. На практиці пропонується відкрити авто і оглянути його: підняти сумки, які в ньому знаходяться, для того, щоб прикордонники могли переконатись – під валізами нічого не приховується. Якщо є серйозні підстави вважати, що особистий багаж містить предмети, ввезення (вивезення) яких заборонене законами та правилами країни перебування, компетентними органами може бути здійснений огляд особистого багажу, проте в присутності власника чи уповноваженої ним особи – відповідного посольського працівника чи члена його сім'ї.

Слід зауважити, що Конвенції 1961 і 1963 років не передбачають обов'язку держави перебування забезпечити спеціальний захист (охорону) дипломатичних засобів пересування від посягань приватних осіб. Тому державою перебування правомірно може бути відхилено можливі вимоги іноземних представництв про встановлення спеціальних постів для охорони дипломатичних автомашин.

У випадках крадіжок з машин чи угону таких посольств слід заявити про інцидент органам місцевої влади, і лише після цього у встановленому законом країни перебування порядку розпочинається розслідування по справі [29;40].

Отже, проаналізована нами непродуманість надання імунітетів дипломатичним засобам пересування, що супроводжується недосконалими механізмами реалізації, суттєво ускладнює забезпечення внутрішньодержавного правопорядку під час ведення автоматичних засобів пересування на дорогах країни. Безумовно, зловживання імунітетами не є масовим безперервним явищем, зрештою, як і інші види перевищення меж дипломатичної недоторканності. Але в будь-якому разі, ставши учасником Віденської конвенції про дипломатичні зносини, кожна з держав-учасниць взяла на себе зобов'язання і надалі дотримуватись базових принципів міжнародного права, добросовісно виконувати закони приймаючої держави та, як говорить преамбула Конвенції, не для вигоди окремих осіб, використовувати надані імунітети, а для більш ефективного здійснення представництва.

Як заходи щодо запобігання керування транспортними засобами у стані алкогольного сп'яніння дипломатичного агента обмежити особисту недоторканність дипломата шляхом дозволу примусового зупинення автомобіля і беззбройного перешкоджання відновленню руху, хоча, в разі пошкодження транспортному засобу, влада приймаючої держави буде просто зобов'язана відшкодувати заподіяні збитки, тому діяти правоохоронцям слід обачно.

Часто, проводячи політику зловживань імунітетами, дипломатичні представники порушують багато інших правил дорожнього руху держави перебування. З огляду на цю обставину пропонується скасувати такий привілей, як дозвіл несплати грошових штрафів через непоширення на дипломатичних агентів норм про сплату місцевих та адміністративних податків і зборів.

Передусім незручності, а подекуди і загроза життю та здоров'ю (наприклад, у випадку водіння авта у нетверезому стані) виникають для громадян приймаючої держави. Тому цілком прогнозованим є позитивний ефект від обмеження даного імунітету, спрямований на зменшення кількості

адміністративних проступків дипломатичними агентами, які здебільшого зумовлені їх халатністю через упевненість у безкарності.

Віденська конвенція 1961 року визначає: «Засоби пересування представництва користуються імунітетом від обшуку, реквізиції, арешту та виконавчих дій» (п. 3 ст. 22). Але ретельно проаналізувавши міжнародну статистику та прецеденти міжнародного права, ми зробили кілька суттєвих висновків.

По-перше, оскільки транспортні засоби дипломатичних агентів забезпечуються спеціальними номерними знаками, то в нинішніх умовах слід згідно з ієрархією дипломатичних агентів забезпечити їх транспортні засоби недоторканністю, тотожною рангу та обсягу повноважень останніх у межах нині існуючих номерних серій транспортних засобів. Наприклад, на поточний момент обслуговуючий та адміністративний персонал користується автотранспортом однакових серій номерних знаків, а обсяг імунітетів у них різний, що викликає додаткові проблеми для співробітників ДАІ держави перебування.

По-друге, пропонується обмежити особисту недоторканність дипломата шляхом дозволу примусового зупинення автомобіля і беззбройного перешкоджання відновленню руху, тобто вживання запобіжних заходів з метою запобігання керування транспортними засобами у стані алкогольного сп'яніння дипломатичними агентами.

По-третє, безкарність породжує правопорушення, цілком вдале формулювання, яке і за змістом, і за суттю відображає ставлення дипломатів до наданих їм імунітетів. Зокрема, в питанні сплати штрафів за порушення правил дорожнього руху. При цьому в силу того, що дипломатичний агент не справляє плати ні за які місцеві (держави перебування) збори, податки тощо, крім тих, які виникають безпосередньо з подій, не пов'язаних зі здійсненням представницьких функцій (податок закладений у ціну продуктів харчування, сфери послуг і т. д), виникає цілком логічне запитання: чому до таких же

обов'язкових платежів не віднести грошові штрафи? Часто зловживаючи імунітетами, дипломатичні представники тотально порушують правила дорожнього руху держави перебування. Таким чином вони не лише завдають клопоту місцевій владі, незручностей іншим учасникам дорожнього руху, а й створюють загрозу життю та здоров'ю громадянам приймаючої держави (водіння у стані алкогольного сп'яніння).

Останні рекомендації щодо обмеження окремих видів імунітетів спонукали нас, для переконливості, навести деякі статистичні дані, які доступні у всесвітній мережі Інтернет, стосовно аргументів на користь обмеженню недоторканності дипломатичних агентів. Отже, за період часу з 1994 по 2004 рік у Лондоні дипломатичними представниками іноземних держав було скоєно 122 тяжких злочини. З цієї кількості до кримінальної відповідальності вдалось притягти лише за:

убивство – один випадок (колумбійський дипломатичний агент);

жорстоке поводження з дітьми – два випадки (марокканський дипломатичний агент);

непристойний напад – п'ять випадків (три – дипломатичні агенти Саудівської Аравії; два – дипломатичні агенти ЮАР);

зберігання холодної та вогнепальної зброї – п'ять випадків (два – дипломатичні агенти Саудівської Аравії; два – ЮАР; один – Лівія);

нанесення тілесних пошкоджень – один випадок (дипломатичний агент Нігерії);

пограбування – один випадок (дипломатичний агент Анголи);

підкуп – один випадок (дипломатичний агент Саудівської Аравії);

відмивання грошей – один випадок (дипломатичний агент Домініканської Республіки).

Загалом же спроби сучасних дипломатичних служб перейти на нові методи роботи є важливою складовою в загальному процесі їх пристосування до

вимог і «нових правил» гри в сучасних міжнародних відносинах. Водночас вони прямо та безпосередньо залежать від активних дій держав, спрямованих на створення якомога сприятливіших умов здійснення дипломатичного представництва.

III. Імплементация норм міжнародного права про дипломатичне представництво в національне законодавство

Метою процесу адаптації є забезпечення відповідності законодавства України зобов'язанням, що випливатимуть з нових норм Віденської конвенції про дипломатичні зносини (Додаткового протоколу до неї), та розвиток національного законодавства у напрямі його зближення із міжнародним. Саме в такий спосіб буде забезпечено високий рівень підготовки в Україні проектів законів та створення потужної правової бази для ефективного міжнародного співробітництва.

На сприяння процесу адаптації спрямовано ряд загальнодержавних програм адаптації законодавства України до законодавства міжнародних спільнот. Наприклад, Законом України від 18 березня 2004 року затверджено Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Цією програмою передбачено, що проекти нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, що за предметом правового регулювання належать до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу, піддаються експертизі на відповідність *acquis communautaire*. У свою чергу *acquis communautaire* є комплексним поняттям, яке охоплює загальні принципи, доктрини; вторинне законодавство держав, прийняте міжнародними інститутами з метою досягнення цілей установчих договорів і міждержавних нормативних актів (регламенти, директиви, меморандуми і т.д.).

Вельми важливою обставиною у приведенні національних засобів імплементації норм міжнародного права виступає порядок визначення шляхів реалізації міжнародних прав і обов'язків у внутрішньодержавному праві. Власне, міжнародна практика йде шляхом самостійного визначення шляхів реалізації своїх зобов'язань державами, тобто в силу принципу суверенної рівності останніх визначення національних засобів імплементації норм міжнародного права належить саме до внутрішньої компетенції держав, звичайно, якщо інше не передбачено в міжнародному договорі (саме таку ж позицію займає і І. Лукашук) [26,28]. До подібного висновку доходить і А. Гавердовський на основі вивчення результатів дослідження Д. Левіна та І. Тункіна [24; 25; 37]. Тобто, самостійно створюючи норми міжнародного права, держави і виконувати їх мають самі.

Враховуючи вищезазначене, в нормі міжнародного права може бути передбачено зобов'язання держави–учасниці угоди прийняти потрібний для імплементації міжнародно-правових норм закон. Внести, за необхідності, потрібні зміни до національного законодавства або принаймні прийняти рішення про створення спеціальних внутрішньодержавних органів чи служб для забезпечення виконання даного договору (зрештою, йдучи шляхом найменшого опору, подібні завдання покладаються на створення *ad hoc* спеціальних робочих групи в органах (органі) виконавчої влади до юрисдикції яких (якого) і належить предмет укладеної угоди).

З огляду на вищевикладене законодавством України передбачено такі шляхи імплементації, як: гармонізація, уніфікація, адаптація та зближення.

При цьому нормативно-правові акти національного законодавства та міжнародно-правові акти, які стосуються адаптації, гармонізації, зближення, не містять легальних визначень цих термінів. Тому зробимо спробу юридичного аналізу кожного з законодавчо визначених шляхів гармонізації законодавства міжнародного з національним для визначення правильного з них для імплементації доповнень до Віденської конвенції про

дипломатичні зносини з-поміж запропонованих нами в нашому монографічному дослідженні норм.

У міжнародному праві здебільшого використовуються поняття «гармонізація», «зближення» та «уніфікація». Немає єдиної думки щодо змісту цих понять і в теорії міжнародного і європейського права.

Немає єдності у поглядах на сутність, значення та наслідки гармонізації національного законодавства і серед українських суб'єктів законотворчого процесу. Зокрема, в посланнях Президента України до Верховної Ради України в одних випадках йдеться про необхідність забезпечення гармонізації національного конкурентного законодавства з європейським і міжнародним, про гармонізацію законодавчої бази України та європейських держав, в інших — про гармонізацію норм національного законодавства із міжнародним законодавством.

Передусім треба зазначити, що поняття «гармонізація» і «уніфікація» не є новими для вітчизняної науки та законодавства. В радянські часи науковці висловлювались про необхідність забезпечення єдності законодавчого регулювання на всій території СРСР. Зокрема, двома шляхами вдосконалення законодавства союзних республік: уніфікація через загальносоюзне законодавче регулювання та гармонізація — узгодження дій республіканського законодавця у напрямі подолання невиправданих відмінностей, що виникають по горизонталі, які можуть створити враження про нерівність становища суб'єктів внутрішньодержавних відносин союзних республік.

Більшість теоретиків розглядає гармонізацію і уніфікацію права і законодавства як способи зближення законодавств, процесу об'єднання і взаємного пристосування національних систем, зокрема Л.Луць [27; 31]. Гармонізація і уніфікація, насправді, процеси взаємопов'язані, але слід звернути увагу на чотири основні позиції науковців щодо них:

1) уніфікація трактується як один з методів гармонізації, який виявляється в створенні єдиного уніфікованого законодавства, наприклад, у сфері міжнародної торгівлі;

2) гармонізація розглядається як спосіб уніфікації права, на думку Н. Дороніної. Причому уніфікація права в тих сферах суспільних відносин, що регулюються адміністративно-правовим методом.

С.Шахрай розглядає гармонізацію як спосіб міжнародно-договірної уніфікації права, заснований на зобов'язанні держави, при розробці національного законодавства дотримуватися певного напрямку (принципу) правового регулювання, сформульованого в міжнародному договорі;

3) відмінність між гармонізацією і уніфікацією є суто теоретичною або лінгвістичною і не має практичного значення;

4) уніфікація і гармонізація є самостійними способами зближення законодавства (Л. Луць).

Отже, уніфікацію і гармонізацію потрібно розглядати саме як самостійні способи зближення законодавства, оскільки можна виділити такі ознаки. *По-перше*, відмінність прглядається з етимологічного значення цих слів. Слово «гармонізація» походить від грецького *harmonia* та означає «співзвучність, злагода», що відповідає етичним законам узгодженості частин у розчленованому цілому. Необхідною умовою досягнення гармонії є наявність єдності між об'єктами, що гармонізуються. А поняття «уніфікації» походить від лат. *unio facere* — «робити єдиним» і означає «приведення до одноманітності, зведення чого-небудь до єдиної форми, системи, єдиних нормативів», «приведення до однаковості (подібності)».

По-друге, гармонізація і уніфікація розрізняються за юридичною формою вирішення поставлених перед ними завдань. Так, уніфіковані норми фіксуються в юридично обов'язковій формі договорів, положення яких підлягають у незміненому варіанті включенню в національну правову систему.

По-третє, гармонізація і уніфікація різняться своїми результатами.

Результатом гармонізації є усунення суперечностей та формування мінімальних правових стандартів через утвердження спільних правових принципів. Результатом же уніфікації є запровадження в національні правові системи однакових (уподібнених) юридичних норм.

По-четверте, основним засобом уніфікації є міжнародні договори, в яких формулюються приписи, що підлягають у незміненому варіанті включенню до національних правових систем. У свою чергу міжнародний договір при гармонізації зобов'язує держави створити відповідні норми, що відповідали б загальним положенням договору, а правова уніфікація за своїм предметом може бути матеріальною (охоплює способи однакового регулювання прав і обов'язків) і процесуальною (введення єдиних процедурних правил); за метою і обсягом — може охоплювати прикордонні держави, держави одного регіону або бути універсальною (тобто охоплювати всі або більшість держав світової спільноти). Крім того, якщо гармонізація впливає на окремі норми та сфери, то уніфікація має вплив не стільки на окремі норми, скільки на правову систему взагалі.

Треба зазначити, що гармонізацію і уніфікацію треба розглядати саме як способи, а не етапи чи стадії зближення. Оскільки етапи (стадії) — це частини одного загального процесу, що розділені у часі, мають окрему мету, спеціальні завдання. Уніфікація і гармонізація ж можуть відбуватися одночасно і мають одну мету — узгодження, приведення до спільного знаменника блоків законодавства кількох країн. Крім того, необов'язковим є застосування обох способів у тих випадках, коли відсутня потреба в уніфікації, може застосовуватися лише гармонізація.

Отже, з вищезазначеного випливає, що уніфікація — це процес створення або запровадження в національні правові системи однакових юридичних норм з метою їх повного зближення; а гармонізація — це процес узгодження національних законодавств шляхом розробки загальних правових принципів, створення основ законодавства, що діють через акти

національного законодавства інших держав за їх розсудом. Якщо гармонізація національних норм права не може забезпечити рівень правовідносин, що відповідає вимогам єдиного ринку, застосовується метод правового зближення шляхом створення єдиного європейського права. У цьому разі уніфікація законодавчих положень здійснюється у формі первинного і вторинного європейського права, як правило, у формі постанов.

З огляду на викладене не можна погодитися з тим, що в Україні ми маємо справу з процесом гармонізації, який має такі складові, як:

– імплементація — введення у правовий акт українського законодавства в незміненому вигляді положень норм міжнародного права;

– апроксимація — максимальне зближення положень українського законодавства і відповідних положень директив міжнародного законодавства;

– адаптація — пристосування національного законодавства до європейського із застосуванням національних правових і лінгвістичних елементів правотворчості з урахуванням національних можливостей.

При цьому результатом процесу гармонізації законодавства України і норм міжнародного права повинна бути уніфікація української і міжнародної юридичної термінології, часткове оновлення, доповнення і зміна або введення нових норм у законодавство України.

Але не можна не погодитися з думкою окремих науковців про те, що гармонізація законодавства припускає передусім наявність об'єктивних умов зближення відносин у тій або іншій сферах. Право лише або створює стимул, або оформляє вже наявні умови. Гармонізація не обмежується лише прийомами юридичної техніки, вона зачіпає і проблеми духу законів та їх зміст [39]. Таким чином, зближення правових матерій полягає в подоланні правових відмінностей у національних законодавствах, виробленні загальних напрямів їх розвитку, розробці загальних правових рішень.

Щодо практичних моментів імплементації, то згідно зі ст. 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України, а відповідно законодавчий процес покладений саме на парламент. Отже, саме до компетенції Верховної Ради України віднесено підготовку та прийняття законопроектів, які вносяться на розгляд законодавчого органу суб'єктами законодавчої ініціативи (їх коло визначено у ст. 93 Конституції України). На Верховну Раду покладено і ратифікацію міжнародних угод.

Як правило, перехідні та прикінцеві положення прийнятого закону містять вказівки центральним органам виконавчої влади щодо проведення додаткових заходів по гармонізації (уніфікації) чинних підзаконних нормативних актів до прийнятого закону або щодо підготовки пропозицій по внесенню змін до чинних законодавчих актів для гармонізації (уніфікації) національного законодавства.

Як висновки до розділу дозволимо собі запропонувати такий порядок імплементації запропонованих у нашому монографічному дослідженні поправок до Віденської конвенції про дипломатичні зносини:

- приведення у відповідність до взятих міжнародно-правових зобов'язань правових актів національного законодавства;
- приведення у відповідність юридичної практики процесуального характеру (адміністративної та судової);
- створення нових чи покладення додаткових обов'язків на органи державної влади, зокрема в сфері зовнішніх зносин, для контролю за дотриманням при реалізації міжнародних зобов'язань і запобігання їх порушенням;
- здійснення послідовної та чіткої державної політики згідно з її міжнародно-правовими зобов'язаннями.

ПІСЛЯМОВА

Протягом останніх десятиріч ми були свідками як кількісного, так і якісного розширення завдань, які ставилися перед дипломатами. І якщо ще у XVIII–XIX століттях функції дипломатії мали переважно «придворний» характер, то з кінця XX століття, за умов стрімкого зростання контактів на рівні урядів, міст, компаній, громад, дипломат щодня долучається до комерційної, культурної та інших сфер суспільного життя, а на такому широкому полі діяльності він повинен бути забезпечений максимально сприятливими умовами для ефективного здійснення своєї професійної діяльності.

Проблема забезпечення поваги правового статусу дипломатичного представництва і його персоналу залишається актуальною. Основним аргументом проти розширення кола імунітетів слугує зловживання ними, порушення представниками акредитуваної держави власних зобов'язань щодо держави перебування.

Спроби окремих країн перейти на нові методи роботи та імплементувати законодавчі зміни до національних нормативних актів, сигналізують про гостру потребу юридичного «оновлення» базової Конвенції про дипломатичні зносини – Віденської конвенції 1961 року.

Втретє за періодизацію інститут дипломатичного представництва переживає докорінні та водночас загрозливі трансформації. На зміну класичним двостороннім чи багатостороннім відносинам держав при залученні дипломатичних представництв на перший план виходить багатостороння дипломатія, здебільшого урядового характеру. Зокрема, це проявляється у створенні різноманітних комісій, експертних груп тощо, прийняття рішень якими взагалі нагадує роботу законодавчих зборів.

Державні відомства (оборони, транспорту, енергетики, торгівлі, науки, освіти і т.д.), самостійно створюють ряд різноманітних рівнів формування зовнішньополітичного курсу своїх держав, у такий спосіб породжуючи нові, абсолютно не властиві їм форми дипломатії. «Новоспечені» дипломатичні

агенти в особі міністрів та очільників ключових державних відомств, кооперуючись у проведенні перемовин щодо економічних, правоохоронних, культурних і т. д. проблем, поступово створюють власні «клуби за інтересами».

Такий хід справ змушує іноземних послів чи інших уповноважених співробітників дипломатичного представництва обговорювати різноманітні проблеми вищезазначеного характеру безпосередньо у відомствах, департаментах і т.д. країни перебування в обхід власного міністерства закордонних справ [43].

Як стверджує Т. Зонова, хід подій, у якому обговорення та аналіз внутрішньодержавних справ вимушено проводиться дипломатами далеко не у вузькому колі фахових осіб – громадян акредитуючої держави, спонукає зацікавлені департаменти та агентства до відкриття власних представництв у іноземних столицях з метою просування своїх власних вузьковідомчих інтересів. У зв'язку з тим, що останні наділені великим впливом у вищих ешелонах влади, то з легкістю одержують дозвіл на відкриття своїх офісів у приміщеннях представництва. Персонал таких агентств чи департаментів наділяють всіма законодавчо визначеними привілеями та імунітетами, які приймаючі держави традиційно надавали лише акредитованим дипломатам.

Вищеокреслена негативна новозміна в дипломатичній службі чітко простежується в інтеграційних процесах, коли міністри різноманітних відомств Європейського Союзу надають одне одному взаємну допомогу у спільному протистоянні натискам міністрів фінансів. Представники інтергаційних об'єднань та професійні дипломати, створюючи власну мережу міжнародних контактів, ведуть власні переговори, самостійно одержують і передають інформацію.

Пояснюється це тим, що політична, а точніше, геополітична, ситуація постійно загострюється, стираючи існуючі століттями кордони між інтернаціональними, національними та субнаціональними політичними

полями. «Citizen diplomacy» – буквально «громадянська дипломатія» нова форма міжнародної діяльності, яка вповноважує неурядові організації, групи та окремих осіб, оминаючи державний апарат, самотійно виходити на міжнародну арену, «відкрито» ігноруючи професійних дипломатів.

Відповідна трансформація державного суверенітету спонукала Дж.Розенау презентувати власне бачення сучасної політики як «двох світів» – світу, де панують суверенні держави, і світу, де є багато інших центрів влади. Обидва розвиваються паралельно і взаємодіють між собою [35]. Тобто пересікання неофіційної дипломатії з дипломатією офіційною фактично нейтралізує вплив та вагу останньої, перетворюючи її примітивно на набір взаємовідносин, які встановлюються між державними та недержавними суб'єктами міжнародного права.

Хоча з правил є винятки, і до такого своєрідного «винятку» можна віднести організацію ведення дипломатії США. Саме в Сполучених Штатах не неурядові чи інші колективні формування непрофесійних дипломатів ведуть паралельну зовнішню політику з дипломатичними представництвами, а цілком легальні та офіційні структури. Можливо, це продиктовано прагненнями США зберегти власний вплив на Західну Європу, який Америка втілює як за допомогою двосторонніх відносин з європейськими країнами, так і за допомогою міжнародних організацій. Останні традиційно залишаються під впливом США, особливо через спеціалізовані структури ООН, включно з Міжнародним валютним фондом та Міжнародним банком [12].

Державний департамент США, зовнішньополітичне відомство країни, у своїй діяльності протистоїть з не менш державними суперниками: адміністрацією Білого дому, Міністерством оборони, Національною радою безпеки, Центральним розвідувальним управлінням і Конгресом. Усі ці відомства є активними гравцями у напрацюванні зовнішньополітичного курсу.

Наприклад, у Федеративній Республіці Німеччина ускладнення в роботі над зовнішньополітичним курсом країни виникають між Міністерством закордонних справ та відомством федерального канцлера Німеччини. Бюро бундесканцлера у своєму складі має управління із зовнішньої політики та політики безпеки, його основним завданням є забезпечення зовнішньополітичної діяльності федерального канцлера. Підсилює протистояння те, що в коаліційних урядах пости федерального канцлера та міністра закордонних справ обіймають представники різних партій, а це в свою чергу в більшості випадків поживляє суперечності, бо погляди різних партій у питаннях зовнішньої політики ФРН теж можуть різнитись.

Зовнішньополітичне відомство іншої європейської держави – Франції включене до процесу координації зовнішньополітичного курсу держави з деякими іншими державними структурами: Бюро генерального секретаря з питань оборони з широким представництвом усіх міністрів, які мають стосунок до питань безпеки та оборони; Міжміністерський комітет з експорту військового оснащення; Міжміністерський комітет з європейського економічного співробітництва; Міжміністерська комісія з європейської співпраці. Представники МЗС Франції беруть участь у роботі цих структур, спільно напрацьовуючи рішення, віддаючи провідну роль у цьому процесі апарату прем'єр-міністра, а вирішальне слово залишається за президентом країни [16;17].

Іноземні фахівці констатують, що «проведення конференцій за відсутності кваліфікованого менеджменту неможливе. Тут потрібна участь професійних дипломатів. У крайньому разі ті, хто здійснює цю підготовку, самотужки повинні освоювати мистецтво дипломатії» [34]. Нерідко повноважні представники держав, які не є членами дипломатичного корпусу, не надають державним органам цінної інформації і не проводять консультацій з їх чиновниками. Вони, як правило, не запитують навіть думки посла, який представляє державу в країні проведення багатосторонньої зустрічі. Такий

представник глибоко не обізнаний з масштабами національних інтересів, політичного курсу, з огляду на які йому потрібно діяти на форумі.

Ускладнення у роботі професійних (кар'єрних) дипломатів пов'язані з необхідністю ведення ними переговорів щодо вузькоспеціальних проблем (наприклад, технічних) для яких знань, одержаних у класичних школах спеціалізованих навчальних закладів, не достатньо. Тому зовнішньополітичні відомства Німеччини та США запрошують на роботу фінансистів, психологів, лікарів тощо.

У рамках самостійного захисту свого статусу, а в окремих питаннях і в урівнянні його з конкурентами-переговорниками непрофесійними дипломатами слід переглянути й удосконалити освітню базу навчальних закладів з підготовки викокваліфікованих дипломатів.

Політизація дипломатії також дискредитує престиж та вплив професії. Наприклад, у США одним із найкоротших шляхів просування на пост посла є Рада національної безпеки, при призначенні вищих послів вирішальним є голос Білого дому. Проте дипломат, який не належить до жодної партії, може одержати високу посаду. Система призначення в цій державі просто блокує доступ чиновників зовнішньополітичного відомства до ряду постів [17]. Фактично у Конгресі питаннями затвердження кандидатур кар'єрних дипломатів на посади послів займається помічник генерального секретаря з питань співпраці з Конгресом. Непоодинокі випадки, коли помічники, побоюючись непогодження запропонованої ними кандидатури, а відповідно і негативних відгуків на власну адресу, переконують держсекретаря в тому, що непідходяща для них кандидатура суперечить інтересам одного з відділів, при цьому законодавці добре знають про таку гру.

Т. Зонова пише, що до 1980 року в США, вступаючи на дипломатичну службу у 23 роки, особа могла розраховувати на 42 роки кар'єрного росту аж до виходу на пенсію. В 1980 році для старших дипломатів були встановлені вікові обмеження, потім було скасовано «обмеження продовження кар'єри»

високопрофесійних і досвідчених дипломатів, яким не вдалося добитися підвищення в ранзі. В умовах зростаючої конкуренції фактичний термін кар'єри скоротився до 25 років, і в період з 1995 по 1997 рік з департаменту пішло 458 старших дипломатів. «Гнила система» продиктувала свого часу американському президентові Клінтону такі (суто політичні) призначення: найближча його прибічниця П.Гарріман – посол у Франції; Л.Лоренс, який підтримав зазначеного президента під час виборчої кампанії, – посол у Швейцарії [17].

Водночас італійське законодавство забороняє призначати послами осіб не з числа кар'єрних дипломатів (станом на 1998 рік в Італії їх налічувалось 22, а у Франції – взагалі лише семеро, обидві держави здебільшого задовольняються у реалізації свого зовнішньополітичного курсу діяльністю посланників), а й попри цю літеру закону свого часу експрем'єр-міністр Республіки Італія – Сільвіо Берлусконі, зайнявши свою посаду, висловлював наміри поповнити посольські ряди представниками фінансово-бізнесових кіл.

Спільною проблемою для світової дипломатії є те, що молоді дипломати ряду держав (у тому числі пострадянських) поспішають залишити професійну кар'єру заради роботи у престижних та впливових організаціях. Для прикладу, в США у період з 1994 по 1997 рік щорічні втрати у дипломатах становили близько 20 відсотків. Головною причиною цього стала проблема подальшої трудової діяльності професійних дипломатів після їх виходу у відставку. Т. Зонова провела дослідження цього питання. Згідно з даними спеціальних досліджень американські молоді дипломати відчують подавленість на професійній службі у зв'язку з повільним просуванням по ній порівняно з кар'єрою осіб, задіяних у приватному секторі.

Однією з характерних особливостей позитивного характеру стала формальна відкритість добору та призначення дипломатичних кадрів. Зокрема, це проявляється у публічному оголошенні (у спеціальних друкованих виданнях зовнішньополітичних відомств, на інтернетівських веб-

сайтах тощо) вакантних посад, вимог до кандидатів, умов прийому на роботу тощо.

Як зазначалося, за всю історію становлення інституту дипломатичного представництва призначення голів представництв та їх персоналу відбувалося таємно. Століттями зберігалася традиція ретельного добору кандидатів з кола найдовіреніших осіб, які, крім того, мали прекрасні характеристики у високопоставлених осіб, глибинні різногалузеві знання та не скомпрометували себе будь-якими діями, які мали б ознаки шпигунських ігор. На даний час, наприклад у Франції, існує спеціалізоване щорічне видання «Транс-паранс», яке містить інформацію про відкриті вакансії Ке д'Орсе (Міністерства закордонних справ Республіки Франція). У Російській Федерації перелік закордонних вакансій (за винятком посад послів, посланників та повірених у справах) розсилається по підрозділах міністерства. Умови самого конкурсу на заміщення вакантної посади публікуються в журналі «Міжнародне життя».

Міністерство закордонних справ України відомості щодо вакантних посад, вимоги до кандидатів та умови проведення відбору розміщує на офіційному веб-сайті відомства [43].

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти:

1. *Конституція України*. – К., 1996.
2. *Регламент Верховної Ради України* // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 23, № 24–25. – Ст.202.
3. *Віденська Конвенція про дипломатичні зносини 18 квітня 1961 р.* // УРСР у міжнародних відносинах: міжнародні договори, конвенції, угоди та інші акти, учасником яких є Україна. – К., 1966.
4. *Митний кодекс України* // Відомості Верховної Ради . – 2002. – № 38–39. – Ст.28.
5. *Наказ Міністерства закордонних справ України від 11.07.95 №1041 «Про затвердження Інструкції про порядок забезпечення комплексної безпеки дипломатичних установ України за кордоном»*. Право зовнішніх зносин. – К., 2001. – 782 с.
6. *Указ Президента України від 22 березня 1994 року №108*. Право зовнішніх зносин. – К., 2001. – С. 782.

7. *Наказ Державного Митного комітету від 07.02.92 №а417 зі змінами, внесеними згідно Наказу Митного комітету №417 від 22.12.94 про «Тимчасові правила митного контролю за предметами, що належать іноземним установам, організаціям та особам, які користуються на території України митними пільгами».* Право зовнішніх зносин. – К., 2001. – С. 782.
8. *Наказ Міністерства транспорту України від 28.07.98 №297 «Про затвердження «Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України» (зі змінами від 21.12.99 №611 та від 22.02.2001 №109).* Право зовнішніх зносин. – К., 2001. – С. 750.
9. *Розпорядження Президента України «Про Порядок доставки дипломатичної пошти України» від 22 липня 1992 р.* Право зовнішніх зносин. – К., 2001. – С. 800.

Наукові джерела:

10. *Баймуратов М.А.* Международное право: Учебник. – Х., 2000. – с.735.
11. *Барулин П.Г.* Статус дипломатической почты и дипломатического курьера // Сов. ежегодник международного права. 1983. – М., 1984. – с.159.
12. *Бахрушин С.В., Ефимов А.В., Косминский Е.А., Нарочницкий А.Л., Сергеев В.С., Сказкин С.Д., Тарле Е.В., Хвостов В.М.* История дипломатии / Под ред.: Потемкина В.П. – М., 1941. – Т. 1. – с.566.
13. *Бжезинський З.* Велика шахівниця. – С.431–442.
14. *Бланке У.* Заграничная служба США. – М., 1974. – с.360.
15. *Блищенко И.П.* Прецеденты в международном публичном и частном праве. – М., 1990. – с. 350.
16. *Буриан А.* Введение в дипломатическую практику. – Кишинев, 2000. – с. 382.
17. *Вісник КМП ООН.* 1984.– Нью-Йорк, 1985. – Т.1. – с. 450.
18. *Галенская Л.Н.* Право убежища. – М., 1968. – с. 270.

19. *Гуменюк Б.І.* Основи дипломатичної та консульської служби: Навч. посібник. – К., 1998. – с. 180.
20. *Демин Ю.Г.* Статус дипломатических представительств и их персонала. – М., 1995. – с. 204.
19. *Дюррозель Ж. Б.* Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. – К. 1995. – с. 540.
20. *Зонова Т.В.* Современная модель дипломатии: истоки становления и перспективы развития. – М., 2003. – с.335.
21. История дипломатии. Изд. 2-е. – М.1959. – Т.1. – с.500; Т. 2. – С 500; Т. 3. – с. 500.
22. *Качуренко Ю., Кравець А.* Про статус дипломатичної пошти і дипломатичних кур'єрів // Рад. право. – 1985. – №9. – с.70.
23. *Левин Д.Б.* Дипломатические иммунитеты. – М., 1949. – с.270.
24. *Левин Д.Б.* Актуальные проблемы теории международного права. – М., 1974. – с.264.
25. *Лукашук И.И.* Международно-правовое регулирование международных отношений (системный подход). – М., 1975. – с.176.
26. *Лукашук И.И.* Международное право. Особенная часть: Учебник. – М., 1997. – с.410.
27. *Луць Л.* Основні заходи та способи європейської правової інтеграції // Право України. – 2002. – №5. – с.175.
28. *Моджорян Л.А.* Правовое положение дипломатических представительств и их персонала // Сов. ежегодник международного права. 1974. – М., 1975. – с.156.
29. *Овсій І.О.* Зовнішня політика України. Від давніх часів до 1944 року. – К., 1999. – с.236.
30. *Петров В.Ф., Владимиров Ю.* КЭ д'Орсэ (Краткий очерк дипломатической службы Франции). – М., 1966. - 210
31. *Порівняльне правознавство у системі юридичних наук: проблеми методології: Монографія / За ред. Ю.С. Шемшученка.* – К., 2006. – с.

32. *Советский ежегодник международного права // Советская ассоциация международного права.* – М., 1984. – с. 352.
33. *Репецкий В.М.* Дипломатичне і консульське право. – Львів, 2002. – с.152.
34. *Руденко Г.М.* Основи дипломатичного протоколу. – К., 1996. – с.179.
35. *Сандровський К.К.* Дипломатическое право.– К., 1981. – с.190.
36. *Селянинов О.П.* Дипломатические представительства. – М., 1986. – с.280
37. *Торкунов А.В., Ильин М.В., Колосов Ю.М.* Дипломатическая служба. – М., 2002. – с. 210.
38. *Тункин Г.И.* Вопросы посольского права на XI сессии Комиссии международного права ООН // Сов. государство и право. – 1957. – №12. – с.120.
39. *Дюррозель Ж. Б.* Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. – К. 1995. – с. 540.
40. *Нгуєн Куок Дінь.* Міжнародне публічне право.– К., 2000. – Т.1. – с.440.
41. *Сатоу Э.* Руководство по дипломатической практике. – М., 1961. – с. 390.
42. *Фельтхэм Р. Дж.* Настольная книга дипломата.4-е изд. – Минск, 2004– с.190.
43. *Ian Brownlie.* Principles of public international law. E.5. – Oxford. – 1998. – p.743.
44. *Langhorne R. and Wallance W.* Diplomacy towards the Twenty-first Century. – London, 1999. – з. 320.
45. *Rosenau J.N.* Turbulence in World Politics: a Theory of Change and Continuity/ Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf, 1990.
46. *Zacher M.W.* The decaying pillars of the Westphalian temple: implications for the international order and governance // Rosenau J.N. and E-O. Czempiel (eds)/ Governance Without Government: Order and Change in World Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
47. *Digest of U.S. Practice in Intern. Law.* 1989. – p.570.
48. *Do Nascimento e Silva G.E.* Diplomacy in International law. E.1, 2.– Leiden, Sijthoff, 1972.

*Додаток 1***Віденська конвенція про дипломатичні зносини
18 квітня 1961 р.**

Государства, являющиеся Сторонами настоящей Конвенции, отмечая, что народы всех стран с древних времен признают статус дипломатических агентов,

принимая во внимание цели и принципы Устава Организации Объединенных Наций в отношении суверенного равенства государств, поддержания международного мира и безопасности и содействия развитию дружественных отношений между государствами,

будучи убеждены, что заключение международной конвенции о дипломатических сношениях, привилегиях и иммунитетах будет способствовать развитию дружественных отношений между государствами, независимо от различий в их государственном и общественном строе,

сознавая, что такие привилегии и иммунитеты предоставляются не для выгод отдельных лиц, а для обеспечения эффективного осуществления функций дипломатических представительств как органов, представляющих государства,

подтверждая, что нормы международного обычного права будут продолжать регулировать вопросы, прямо не предусмотренные положениями настоящей Конвенции,

согласились о нижеследующем:

Статья 1

В настоящей Конвенции приводимые ниже термины имеют следующее значение:

а) “глава представительства” есть лицо, на которое, аккредитирующим государством возложена обязанность действовать в этом качестве;

- b) “сотрудниками представительства” являются глава представительства и члены персонала представительства;
- c) “членами дипломатического персонала” являются члены дипломатического персонала, административно-технического персонала и обслуживающего персонала представительства;
- d) “членами дипломатического персонала” являются члены персонала представительства, имеющие дипломатический ранг;
- e) “дипломатический агент” есть глава представительства или член дипломатического персонала представительства;
- f) “членами административно-технического персонала” являются члены персонала представительства, осуществляющие административно-техническое обслуживание представительства;
- g) “членами обслуживающего персонала” являются члены персонала представительства, выполняющие обязанности по обслуживанию представительства;
- h) “частный домашний работник” есть лицо, выполняющее обязанности домашнего работника у сотрудника представительства и не являющееся служащим аккредитуемого государства;
- i) “помещения представительства” означают здания или части зданий, используемые для целей представительства, включая резиденцию главы представительства, кому бы ни принадлежало право собственности на них, включая обслуживающий данное здание или часть здания земельный участок.

Статья 2

Установление дипломатических отношений между государствами и учреждение постоянных дипломатических представительств осуществляются по взаимному согласию.

Статья 3

1. Функции дипломатического представительства состоят, в частности:

- a) в представительстве аккредитуемого государства в государстве пребывания;
- b) в защите в государстве пребывания интересов аккредитуемого государства и его граждан в пределах, допускаемых международным правом;
- c) в ведении переговоров с правительством государства пребывания;
- d) в выяснении всеми законными средствами условий и событий в государстве пребывания и сообщении о них правительству аккредитуемого государства;

е) в поощрении дружественных отношений между аккредитуемым государством и государством пребывания и в развитии их взаимоотношений в области экономики, культуры и науки.

2. Ни одно из положений настоящей Конвенции не должно истолковываться как препятствующее выполнению дипломатическим представительством консульских функций.

Статья 4

1. Аккредитуемое государство должно убедиться в том, что государство пребывания дало агреман на то лицо, которое оно предполагает аккредитовать как главу представительства в этом государстве.

2. Государство пребывания не обязано сообщать аккредитуемому государству мотивы отказа в агремане.

Статья 5

1. Аккредитуемое государство может, надлежащим образом уведомив соответствующие государства пребывания, аккредитовать главу представительства или назначить любого члена дипломатического персонала, смотря по обстоятельствам, в одно или несколько других государств, если не заявлено возражений со стороны любого из государств пребывания.

2. Если аккредитуемое государство аккредитует главу представительства в одном или несколько других государствах, то оно может учредить дипломатические представительства, возглавляемые временными поверенными в делах, в каждом государстве, где глава представительства не имеет постоянного местопребывания.

3. Глава представительства или любой член дипломатического персонала представительства может действовать в качестве представителя аккредитуемого государства при любой международной организации.

Статья 6

Два или несколько государств могут аккредитовать одно и то же лицо в качестве главы представительства в другом государстве, если государство пребывания не возражает против этого.

Статья 7

С исключениями, предусмотренными в статьях 5, 8, 9 и 11, аккредитуемое государство может свободно назначать членов персонала представительства. Что касается военных, морских или авиационных атташе, то государство пребывания может предложить, чтобы их имена заранее сообщались на его одобрение.

Статья 8

1. Члены дипломатического персонала представительства в принципе должны быть гражданами аккредитующего государства.
2. Члены дипломатического персонала представительства не могут назначаться из числа лиц, являющихся гражданами государства пребывания, иначе как с согласия этого государства, причем это согласие может быть в любое время аннулировано.
3. Государство пребывания может оговорить за собой то же право в отношении граждан третьего государства, которые не являются одновременно гражданами аккредитующего государства.

Статья 9

1. Государство пребывания может в любое время, не будучи обязано мотивировать свое решение, уведомить аккредитующее государство, что глава представительства или какой-либо из членов дипломатического персонала представительства является *persona non grata* или что любой другой член персонала представительства является неприемлемым. В таком случае аккредитующее государство должно, соответственно, отозвать данное лицо или прекратить его функции в представительстве. То или иное лицо может быть объявлено *persona non grata* или неприемлемым до прибытия на территорию государства пребывания.
2. Если аккредитующее государство откажется выполнить или не выполнит в течение разумного срока свои обязательства, предусмотриваемые в пункте 1 настоящей статьи, государство пребывания может отказаться признавать данное лицо сотрудником представительства.

Статья 10

1. Министерство иностранных дел государства пребывания или другое министерство, в отношении которого имеется договоренность, уведомляется:
 - a) о назначении сотрудников представительства, их прибытии и о их окончательном отбытии или о прекращении их функций в представительстве;
 - b) о прибытии и окончательном отбытии лица, принадлежащего к семье сотрудника представительства, и, в надлежащих случаях, о том, что то или иное лицо становится или перестает быть членом семьи сотрудника представительства;
 - c) о прибытии и окончательном отбытии частных домашних работников, состоящих на службе у лиц, упомянутых в подпункте “а” настоящего пункта, и, в надлежащих случаях, об оставлении ими службы у таких лиц;
 - d) о найме и увольнении лиц, проживающих в государстве пребывания в качестве сотрудников представительства или домашних работников, имеющих право на привилегии и иммунитеты.

2. Уведомление о прибытии и окончательном отбытии, по возможности, должно делаться также предварительно.

Статья 11

1. При отсутствии конкретного соглашения о численности персонала представительства государство пребывания может предложить, чтобы численность персонала представительства сохранялась в пределах, которые оно считает разумными и нормальными, учитывая обстоятельства и условия, существующие в государстве пребывания, и потребности данного представительства.

2. Государство пребывания может также, на тех же основаниях и без дискриминации, отказаться принять должностных лиц какой-либо определенной категории.

Статья 12

Аккредитуемое государство не может, без предварительного определенно выраженного согласия государства пребывания, учреждать канцелярии, составляющие часть дипломатического представительства, в других населенных пунктах, кроме тех, где учреждено само представительство.

Статья 13

1. Глава представительства считается приступившим к выполнению своих функций в государстве пребывания, в зависимости от практики, существующей в этом государстве, которая должна применяться единообразно, либо с момента вручения своих верительных грамот, либо с момента сообщения о своем прибытии и представления заверенных копий верительных грамот министерству иностранных дел государства пребывания или другому министерству, в отношении которого имеется договоренность.

2. Очередность вручения верительных грамот или представления их заверенных копий определяется датой и часом прибытия главы представительства.

Статья 14

1. Главы представительств подразделяются на три класса, а именно:

- a) класс послов и нунциев, аккредитуемых при главах государств, и других глав представительств эквивалентного ранга;
- b) класс посланников и интернунциев, аккредитуемых при главах государств;
- c) класс поверенных в делах, аккредитуемых при министрах иностранных дел.

2. Иначе как в отношении старшинства и этикета, не должно проводиться никакого различия между главами представительств вследствие их принадлежности к тому или иному классу.

Статья 15

Класс, к которому должны принадлежать главы представительств, определяется по соглашению между государствами.

Статья 16

1. Старшинство глав представительств соответствующего класса определяется датой и часом вступления ими в выполнение своих функций, согласно статье 13.
2. Изменения в верительных грамотах главы представительства, которые не влекут за собой перемены класса, не отражаются на его старшинстве.
3. Настоящая статья не затрагивает принятой в государстве пребывания практики относительно старшинства представителя Ватикана.

Статья 17

Старшинство членов дипломатического персонала представительства сообщается главой представительства министерству иностранных дел или другому министерству, в отношении которого имеется договоренность.

Статья 18

Порядок, соблюдаемый в каждом государстве при приеме глав представительств, должен быть одинаков в отношении каждого класса.

Статья 19

1. Если пост главы представительства вакантен или если глава представительства не может выполнять своих функций, временно исполняющим обязанности главы представительства является временный поверенный в делах. Фамилия временного поверенного в делах сообщается министерству иностранных дел государства пребывания или другому министерству, в отношении которого имеется договоренность, либо главой представительства, либо, если он не в состоянии это сделать, министерством иностранных дел аккредитующего государства.
2. В тех случаях, когда ни один дипломатический сотрудник представительства не находится в государстве пребывания, член административно-технического персонала может, с согласия государства пребывания, быть назначен аккредитующим государством ответственным за ведение текущих административных дел представительства.

Статья 20

Представительству и его главе принадлежит право пользоваться флагом и эмблемой аккредитующего государства на помещениях представительства, включая резиденцию главы представительства, а также на его средствах передвижения.

Статья 21

1. Государство пребывания должно либо оказать содействие аккредитуящему государству в приобретении на своей территории, согласно своим законам, помещений, необходимых для его представительства, либо оказать помощь аккредитуящему государству в получении помещений каким-либо иным путем.

2. Оно должно также, в случае необходимости, оказывать помощь представительствам в получении подходящих помещений для их сотрудников.

Статья 22

1. Помещения представительства неприкосновенны. Власти государства пребывания не могут вступать в эти помещения иначе, как с согласия главы представительства.

2. На государстве пребывания лежит специальная обязанность принимать все надлежащие меры для защиты помещений представительства от всякого вторжения или нанесения ущерба и для предотвращения всякого нарушения спокойствия представительства или оскорбления его достоинства.

3. Помещения представительства, предметы их обстановки и другое находящееся в них имущество, а также средства передвижения представительства пользуются иммунитетом от обыска, реквизиции, ареста и исполнительных действий.

Статья 23

1. Аккредитуящее государство и глава представительства освобождаются от всех государственных, районных и муниципальных налогов, сборов и пошлин в отношении помещений представительства, собственных или наемных, кроме таких налогов, сборов и пошлин, которые представляют собой плату за конкретные виды обслуживания.

2. Фискальные изъятия, о которых говорится в настоящей статье, не касаются тех налогов, сборов и пошлин, которыми, согласно законам государства пребывания, облагаются лица, заключающие контракты с аккредитуящим государством или главой представительства.

Статья 24

Архивы и документы представительства неприкосновенны в любое время и независимо от их местонахождения.

Статья 25

Государство пребывания должно предоставлять все возможности для выполнения функций представительства.

Статья 26

Поскольку это не противоречит законам и правилам о зонах, въезд в которые запрещается или регулируется по соображениям государственной безопасности, государство пребывания должно обеспечить всем сотрудникам представительства свободу передвижения по его территории.

Статья 27

1. Государство пребывания должно разрешать и охранять свободные сношения представительства для всех официальных целей. При сношениях с правительством и другими представительствами и консульствами аккредитующего государства, где бы они ни находились, представительство может пользоваться всеми подходящими средствами, включая дипломатических курьеров и закодированные или шифрованные депеши. Тем не менее представительство может устанавливать и эксплуатировать радиопередатчик лишь с согласия государства пребывания.

2. Официальная корреспонденция представительства неприкосновенна. Под официальной корреспонденцией понимается вся корреспонденция, относящаяся к представительству и его функциям.

3. Дипломатическая почта не подлежит ни вскрытию, ни задержанию.

4. Все места, составляющие дипломатическую почту, должны иметь видимые внешние знаки, указывающие на их характер, и они могут содержать только дипломатические документы и предметы, предназначенные для официального пользования.

5. Дипломатический курьер, который должен быть снабжен официальным документом с указанием его статуса и числа мест, составляющих дипломатическую почту, пользуется при исполнении своих обязанностей защитой государства пребывания. Он пользуется личной неприкосновенностью и не подлежит аресту или задержанию в какой бы то ни было форме.

6. Аккредитующее государство или представительство могут назначать дипломатических курьеров *ad hoc*. В таких случаях положения пункта 5 настоящей статьи также применяются, за тем исключением, что упомянутые в нем иммунитеты прекращаются в момент доставки таким курьером порученной ему дипломатической почты по назначению.

7. Дипломатическая почта может быть вверена командиру экипажа гражданского самолета, направляющегося в аэропорт, прибытие в который разрешено. Командир должен быть снабжен официальным документом с указанием числа мест, составляющих почту, но он не считается дипломатическим курьером. Представительство может направить одного из своих сотрудников принять дипломатическую почту непосредственно и беспрепятственно от командира самолета.

Статья 28

Вознаграждение и сборы, взимаемые представительством при выполнении своих официальных обязанностей, освобождаются от всех налогов, сборов и пошлин.

Статья 29

Личность дипломатического агента неприкосновенна. Он не подлежит аресту или задержанию в какой бы то ни было форме. Государство пребывания обязано относиться к нему с должным уважением и принимать все надлежащие меры для предупреждения каких-либо посягательств на его личность, свободу или достоинство.

Статья 30

1. Частная резиденция дипломатического агента пользуется той же неприкосновенностью и защитой, что и помещения представительства.
2. Его бумаги, корреспонденция и, с исключениями, предусмотренными в пункте 3 статьи 31, его имущество равным образом пользуются неприкосновенностью.

Статья 31

1. Дипломатический агент пользуется иммунитетом от уголовной юрисдикции государства пребывания. Он пользуется также иммунитетом от гражданской и административной юрисдикции, кроме случаев:
 - а) вещных исков, относящихся к частному недвижимому имуществу, находящемуся на территории государства пребывания, если только он не владеет им от имени аккредитуемого государства для целей представительства;
 - б) исков, касающихся наследования, в отношении которых дипломатический агент выступает в качестве исполнителя завещания, попечителя над наследственным имуществом, наследника или отказополучателя как частное лицо, а не от имени аккредитуемого государства;
 - с) исков, относящихся к любой профессиональной или коммерческой деятельности, осуществляемой дипломатическим агентом в государстве пребывания за пределами своих официальных функций.
2. Дипломатический агент не обязан давать показаний в качестве свидетеля.
3. Никакие исполнительные меры не могут приниматься в отношении дипломатического агента, за исключением тех случаев, которые подпадают под пункты "а", "б" и "с" пункта 1 настоящей статьи, и иначе как при условии, что соответствующие меры могут приниматься без нарушения неприкосновенности его личности или его резиденции.

4. Иммунитет дипломатического агента от юрисдикции государства пребывания не освобождает его от юрисдикции аккредитуемого государства.

Статья 32

1. От иммунитета от юрисдикции дипломатических агентов и лиц, пользующихся иммунитетом согласно статье 37, может отказаться аккредитуемое государство.

2. Отказ должен быть всегда определенно выраженным.

3. Возбуждение дела дипломатическим агентом или лицом, пользующимся иммунитетом от юрисдикции согласно статье 37, лишает его права ссылаться на иммунитет от юрисдикции в отношении встречных исков, непосредственно связанных с основным иском.

4. Отказ от иммунитета от юрисдикции в отношении гражданского или административного дела не означает отказа от иммунитета в отношении исполнения решения, для чего требуется особый отказ.

Статья 33

1. При условии соблюдения положений пункта 3 настоящей статьи, постановления о социальном обеспечении, действующие в государстве пребывания, не распространяются на дипломатического агента в отношении услуг, оказываемых аккредитуемому государству.

2. Изъятие, предусмотренное в пункте 1 настоящей статьи, распространяется также на домашних работников, которые находятся исключительно на службе у дипломатического агента, при условии,

а) что они не являются гражданами государства пребывания или не проживают в нем постоянно,

б) что на них распространяются постановления о социальном обеспечении, действующие в аккредитуемом государстве или в третьем государстве.

3. Дипломатический агент, нанимающий лиц, на которых не распространяется изъятие, предусмотренное в пункте 2 настоящей статьи, должен выполнять обязательства, налагаемые на работодателей постановлениями о социальном обеспечении, действующими в государстве пребывания.

4. Изъятие, предусмотренное в пунктах 1 и 2 настоящей статьи, не препятствует добровольному участию в системе социального обеспечения государства пребывания, при условии, что такое участие допускается этим государством.

5. Положения настоящей статьи не затрагивают двусторонних или многосторонних соглашений о социальном обеспечении, заключенных ранее, и не препятствуют заключению таких соглашений в будущем.

Статья 34

Дипломатический агент освобождается от всех налогов, сборов и пошлин, личных и имущественных, государственных, районных и муниципальных, за исключением:

- а) косвенных налогов, которые обычно включаются в цену товаров или обслуживания;
- б) сборов и налогов на частное недвижимое имущество, находящееся на территории государства пребывания, если он не владеет им от имени аккредитуемого государства для целей представительства;
- в) налогов на наследство и пошлин на наследование, взимаемых государством пребывания, с изъятиями, предусмотренными в пункте 4 статьи 39;
- г) сборов и налогов на частный доход, источник которого находится в государстве пребывания, и налогов на капиталовложения в коммерческие предприятия в государстве пребывания;
- д) сборов, взимаемых за конкретные виды обслуживания;
- е) регистрационных, судебных и реестровых пошлин, ипотечных сборов и гербового сбора в отношении недвижимого имущества, с изъятиями, предусмотренными в статье 23.

Статья 35

Государство пребывания обязано освободить дипломатических агентов от всех трудовых и государственных повинностей, независимо от их характера, а также от военных повинностей, таких как реквизиции, контрибуции и военный постой.

Статья 36

1. Государство пребывания в соответствии с принятыми им законами и правилами, разрешает ввозить и освобождает от всех таможенных пошлин, налогов и связанных с этим сборов, за исключением складских сборов, сборов за перевозку и подобного рода услуги:

- а) предметы, предназначенные для официального пользования представительства;
- б) предметы, предназначенные для личного пользования дипломатического агента или членов его семьи, живущих вместе с ним, включая предметы, предназначенные для его обзаведения.

2. Личный багаж дипломатического агента освобождается от досмотра, если нет серьезных оснований предполагать, что он содержит предметы, на которые не распространяются изъятия, упомянутые в пункте 1 настоящей статьи, или предметы, ввоз или вывоз которых запрещен законом или регулируется карантинными правилами государства пребывания. Такой

досмотр должен производиться только в присутствии дипломатического агента или его уполномоченного представителя.

Статья 37

1. Члены семьи дипломатического агента, живущие вместе с ним, пользуются, если они не являются гражданами государства пребывания, привилегиями и иммунитетами, указанными в статьях 29-36.

2. Члены административно-технического персонала представительства и члены их семей, живущие вместе с ними, пользуются, если они не являются гражданами государства пребывания или не проживают в нем постоянно, привилегиями и иммунитетами, указанными в статьях 29 — 35, с тем исключением, что иммунитет от гражданской и административной юрисдикции государства пребывания, указанный в пункте 1 статьи 31, не распространяется на действия, совершенные ими не при исполнении своих обязанностей. Они пользуются также привилегиями, указанными в пункте 1 статьи 36, в отношении предметов первоначального обзаведения.

3. Члены обслуживающего персонала представительства, которые не являются гражданами государства пребывания или не проживают в нем постоянно, пользуются иммунитетом в отношении действий, совершенных ими при исполнении своих обязанностей, и освобождаются от налогов, сборов и пошлин на заработок, получаемый ими по своей службе, а также пользуются освобождением, упомянутым в статье 33.

4. Домашние работники сотрудников представительства, если они не являются гражданами государства пребывания или не проживают в нем постоянно, освобождаются от налогов, сборов и пошлин на заработок, получаемый ими по своей службе. В других отношениях они могут пользоваться привилегиями и иммунитетами только в той мере, в какой это допускает государство пребывания. Однако государство пребывания должно осуществлять свою юрисдикцию над этими лицами так, чтобы не вмешиваться ненадлежащим образом в осуществление функций представительства.

Статья 38

1. Помимо дополнительных привилегий и иммунитетов, которые могут быть предоставлены государством пребывания, дипломатический агент, который является гражданином государства пребывания или постоянно в нем проживает, пользуется лишь иммунитетом от юрисдикции и неприкосновенностью в отношении официальных действий, совершенных им при выполнении своих функций.

2. Другие члены персонала представительства и домашние работники, которые являются гражданами государства пребывания или постоянно в нем проживают, пользуются привилегиями и иммунитетами только в той мере, в какой это допускает государство пребывания. Однако государство

пребывания должно осуществлять свою юрисдикцию над этими лицами так, чтобы не вмешиваться ненадлежащим образом в осуществление функций представительства.

Статья 39

1. Каждое лицо, имеющее право на привилегии и иммунитеты, пользуется ими с момента вступления его на территорию государства пребывания при следовании для занятия своего поста или, если оно уже находится на этой территории, с того момента, когда о его назначении сообщается министерству иностранных дел или другому министерству, в отношении которого имеется договоренность.

2. Если функции лица, пользующегося привилегиями и иммунитетами, заканчиваются, эти привилегии и иммунитеты нормально прекращаются в тот момент, когда оно оставляет страну, или по истечении разумного срока для того, чтобы это сделать, но продолжают существовать до этого времени даже в случае вооруженного конфликта. Однако в отношении действий, совершенных таким лицом при выполнении своих функций сотрудника представительства, иммунитет продолжает существовать.

3. В случае смерти сотрудника представительства члены его семьи продолжают пользоваться привилегиями и иммунитетами, на которые они имеют право, до истечения разумного срока для оставления страны пребывания.

4. В случае смерти сотрудника представительства, который не был гражданином государства пребывания или не проживал в нем постоянно, или члена его семьи, жившего вместе с ним, государство пребывания должно разрешить вывоз движимого имущества умершего, за исключением всего того имущества, которое приобретено в этой стране и вывоз которого был запрещен ко времени его смерти. Налог на наследство и пошлины на наследование не взимаются с движимого имущества, нахождение которого в государстве пребывания обусловлено исключительно пребыванием здесь умершего как сотрудника представительства или члена семьи сотрудника представительства.

Статья 40

1. Если дипломатический агент проезжает через территорию третьего государства, которое выдало ему визу, если таковая необходима, или находится на этой территории, следуя для занятия своего поста или возвращается на этот пост или же в свою страну, это третье государство предоставляет ему неприкосновенность и такие другие иммунитеты, какие могут потребоваться для обеспечения его проезда или возвращения. Это относится также к любым членам его семьи, пользующимся привилегиями или иммунитетами, которые сопровождают дипломатического агента или следуют отдельно, чтобы присоединиться к нему или возвратиться в свою страну.

2. При обстоятельствах, подобных тем, которые указаны в пункте 1 настоящей статьи, третьи государства не должны препятствовать проезду через их территорию членов административно-технического или обслуживающего персонала представительства и членов их семей.

3. Третьи государства должны предоставлять официальной корреспонденции и другим официальным сообщениям, следующим транзитом, включая закодированные или зашифрованные депеши, ту же свободу и защиту, которая предоставляется государством пребывания. Они должны предоставлять дипломатическим курьерам, которым выдана виза, если таковая необходима, и дипломатической почте, следующей транзитом, ту же неприкосновенность и защиту, которую обязано предоставлять государство пребывания.

4. Обязанности третьих государств, предусмотренные пунктами 1, 2 и 3 настоящей статьи, относятся к лицам, упомянутым в этих пунктах, и к официальным сообщениям и дипломатической почте, нахождение которых на территории третьего государства вызвано форс-мажорными обстоятельствами.

Статья 41

1. Без ущерба для их привилегий и иммунитетов все лица, пользующиеся такими привилегиями и иммунитетами, обязаны уважать законы и постановления государства пребывания. Они также обязаны не вмешиваться во внутренние дела этого государства.

2. Все официальные дела с государством пребывания, вверенные представительству аккредитуящим государством, ведутся с министерством иностранных дел государства пребывания или через это министерство, либо с другим министерством, в отношении которого имеется договоренность, или через это другое министерство.

3. Помещения представительства не должны использоваться в целях, не совместимых с функциями представительства, предусмотренными настоящей Конвенцией, или другими нормами общего международного права, или же какими-либо специальными соглашениями, действующими между аккредитуящим государством и государством пребывания.

Статья 42

Дипломатический агент не должен заниматься в государстве пребывания профессиональной или коммерческой деятельностью в целях личной выгоды.

Статья 43

Функции дипломатического агента прекращаются, в частности,

а) по уведомлении аккредитуящим государством государства пребывания о том, что функции дипломатического агента прекращены;

б) по уведомлении государством пребывания аккредитуемого государства, что, согласно пункту 2 статьи 9, оно отказывается признать дипломатического агента сотрудником представительства.

Статья 44

Государство пребывания должно, даже в случае вооруженного конфликта, оказать содействие, необходимое для возможного скорого выезда пользующихся привилегиями и иммунитетами лиц, являющихся гражданами государства пребывания, и членов семей таких лиц, независимо от их гражданства. Оно должно, в частности, предоставить в случае необходимости в их распоряжение перевозочные средства, которые требуются для них самих и их имущества.

Статья 45

В случае разрыва дипломатических сношений между двумя государствами либо окончательного или временного отзыва представительства

а) государство пребывания должно, даже в случае вооруженного конфликта, уважать и охранять помещения представительства вместе с его имуществом и архивами,

б) аккредитуемое государство может вверить охрану помещений своего представительства вместе с его имуществом и архивами третьему государству, приемлемому для государства пребывания;

с) аккредитуемое государство может вверить защиту своих интересов и интересов своих граждан третьему государству, приемлемому для государства пребывания.

Статья 46

Аккредитуемое государство может, с предварительного согласия государства пребывания и по просьбе третьего государства, не представленного в государстве пребывания, взять на себя временную защиту интересов этого третьего государства и его граждан.

Статья 47

1. При применении положений настоящей Конвенции государство пребывания не должно проводить дискриминации между государствами.

2. Однако не считается, что имеет место дискриминация:

а) если государство пребывания применяет какое-либо из положений настоящей Конвенции ограничительно ввиду ограничительного применения этого положения к его представительству в аккредитуемом государстве;

б) если по обычаю или соглашению государства предоставляют друг другу режим более благоприятный, чем тот, который требуется положениями настоящей Конвенции.

Статья 48

Настоящая Конвенция открыта для подписания всеми государствами-членами Организации Объединенных Наций или специализированных учреждений, государствами, являющимися участниками Статута Международного Суда, а также любым другим государством, приглашенным Генеральной Ассамблеей Организации Объединенных Наций стать участником Конвенции: до 31 октября 1961 года — в Федеральном министерстве иностранных дел Австрии, а затем, до 31 марта 1962 года — в Центральных Учреждениях Организации Объединенных Наций в Нью-Йорке.

Конвенция о дипломатических сношениях ратифицирована Указом Президиума Верховного Совета СССР от 11 февраля 1964 г. с оговоркой по пункту 1 статьи 11 и с заявлением по статьям 48 и 50 Конвенции.

Ратификационная грамота СССР депонирована Генеральному Секретарю ООН 25 марта 1964 г.

Дата підписання: 18.04.61

Дата підписання (приєднання) Україною: 18.04.61 (в складі СРСР)

Дата ратифікації: 11.02.64 (Указом Президії ВР СРСР)

Набуття чинності: 12.07.64

Термін участі: необмежений

Додаток 2

У К А З ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні

З метою забезпечення належних умов для здійснення дипломатичними представництвами та консульськими установами іноземних держав в Україні їх функцій **п о с т а н о в л я ю** :

Затвердити Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні (додається).

Президент України

Л.КРАВЧУК

м.Київ, 10 червня 1993 року

№198/93

ЗАТВЕРДЖЕНО
Указом Президента
України
від 10 червня
1993 року № 198/93

П О Л О Ж Е Н Н Я

про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні

I. Загальні положення

1. Дипломатичному представництву (посольству або місії) іноземної держави в Україні (далі — дипломатичне представництво), консульській установі (генеральному консульству, консульству, віце-консульству або консульському агентству) іноземної держави в Україні (далі — консульська установа) як органам іноземної держави, співробітникам дипломатичних представництв та працівникам консульських установ для здійснення їх функцій надаються передбачені цим Положенням привілеї та імунітети, що визначаються відповідно до Віденської конвенції від 18 квітня 1961 року про дипломатичні зносини та Віденської конвенції від 24 квітня 1963 року про консульські зносини.

2. Співробітники дипломатичних представництв та працівники консульських установ, яким надаються передбачені цим Положенням привілеї та імунітети, зоб'язані поважати закони України.

3. Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, що містяться у цьому Положенні, то застосовуються правила міжнародного договору.

Передбачені цим Положенням правила можуть застосовуватись щодо дипломатичних представництв та консульських установ окремих іноземних держав, а також їх співробітників (працівників), виходячи з принципу взаємності.

II. Дипломатичні представництва

4. Глава дипломатичного представництва на рівні посла або посланника акредитується при Президентові України, а на рівні повіреного у справах — при Міністрові закордонних справ України.

5. Членами персоналу дипломатичного представництва є члени дипломатичного, адміністративно-технічного та обслуговуючого персоналу дипломатичного представництва.

Членами дипломатичного персоналу дипломатичного представництва (далі — члени дипломатичного персоналу) є члени персоналу дипломатичного представництва, які мають дипломатичний ранг.

Членами адміністративно-технічного персоналу дипломатичного представництва (далі — члени адміністративно-технічного персоналу) є члени персоналу дипломатичного представництва, які здійснюють адміністративно-технічне обслуговування дипломатичного представництва.

Членами обслуговуючого персоналу дипломатичного представництва (далі — члени обслуговуючого персоналу) є члени персоналу дипломатичного представництва, які виконують обов'язки щодо обслуговування дипломатичного представництва.

Співробітниками дипломатичного представництва є глава дипломатичного представництва та члени персоналу дипломатичного представництва.

6. Приміщення дипломатичного представництва, а також резиденція глави дипломатичного представництва та жилі приміщення членів дипломатичного персоналу є недоторканими. Доступ до цих приміщень може бути здійснений не інакше як за згодою глави дипломатичного представництва. Ці приміщення, наявне в них майно, а також засоби пересування дипломатичного представництва користуються імунітетом від обшуку, виймки, реквізиції, арешту та виконавчих дій і не повинні використовуватись для цілей, не сумісних зі здійсненням функцій дипломатичного представництва.

7. Дипломатичне представництво та глава дипломатичного представництва мають право встановлювати Державний прапор та Державний герб акредитуючої держави на приміщеннях дипломатичного представництва, а також на резиденції та засобах пересування глави дипломатичного представництва.

8. Дипломатичне представництво може безперешкодно зноситися зі своїм урядом, з розташованими в Україні іншими представництвами та консульськими установами своєї держави, а також з дипломатичними та іншими представництвами і консульськими установами своєї держави в інших державах за допомогою всіх гідних засобів, у тому числі шифрованих або закодованих телеграм, а також дипломатичної пошти.

Дипломатичне представництво може встановлювати радіопередавачі та користуватися ними в установленому порядку.

9. Архіви, документи й офіційна кореспонденція дипломатичного представництва є недоторканими.

10. Дипломатична пошта не підлягає ні розпечатанню, ні затриманню. Усі місця, що становлять дипломатичну пошту, можуть містити тільки дипломатичні документи та предмети, призначені для офіційного користування, і повинні мати видимі зовнішні знаки, що вказують на їх характер.

Дипломатичний кур'єр, статус якого підтверджується офіційним документом, у якому вказана кількість місць, що становлять дипломатичну пошту, користується при виконанні обов'язків особистою недоторканністю і не може бути заарештований або затриманий.

Органи державної влади України надають дипломатичним кур'єрам всіляке сприяння та захист у виконанні службових обов'язків.

Положення абзаців 2 та 3 цього пункту застосовуються щодо тимчасових дипломатичних кур'єрів, призначених для разового перевезення дипломатичної пошти (дипломатичні кур'єри ad hoc).

Імунітети, що надаються тимчасовим дипломатичним кур'єрам, припиняються з моменту доставки ними дипломатичної пошти за призначенням.

На основі спеціальної угоди з іноземною державою дипломатична пошта може бути ввірена командирові цивільного літака, який не вважається дипломатичним кур'єром. В цьому випадку дипломатичне представництво може направити свого співробітника прийняти дипломатичну пошту безпосередньо від командира літака.

11. Порядок переміщення через митний кордон України майна дипломатичних представництв, митні пільги, що надаються главі дипломатичного представництва, членам персоналу дипломатичного представництва та членам їх сімей, визначаються законодавством України відповідно до норм міжнародного права.

12. Глава дипломатичного представництва і члени дипломатичного персоналу користуються особистою недоторканністю і не можуть бути заарештовані або затримані.

13. Глава дипломатичного представництва і члени дипломатичного персоналу користуються імунітетом від кримінальної, адміністративної юрисдикції України та юрисдикції судів України у цивільних справах.

Імунітет від юрисдикції України не поширюється на випадки, коли глава дипломатичного представництва і члени дипломатичного персоналу вступають у цивільно-правові відносини як приватні особи у зв'язку з позовами про належне їм нерухоме майно на території України, спадкування, а також у зв'язку з позовами, що впливають з їх професійної або комерційної діяльності, що здійснюється ними за межами службових обов'язків.

Глава дипломатичного представництва, члени дипломатичного персоналу підлягають юрисдикції України у разі згоди на це акредитуючої держави.

Глава дипломатичного представництва і члени дипломатичного персоналу не зобов'язані давати свідоцькі показання.

14. Правила, передбачені пунктами 12, 13 цього Положення, поширюються на членів сім'ї, які проживають разом з главою дипломатичного представництва, із членами дипломатичного персоналу, якщо члени сімей не є громадянами України.

15. Члени адміністративно-технічного персоналу і члени сімей, які проживають разом з ними, користуються, якщо вони не є громадянами України або не проживають в Україні постійно, привілеями та імунітетами, передбаченими пунктом 6 стосовно жилих приміщень і пунктами 12, 13 цього Положення, за тим винятком, що імунітет від адміністративної юрисдикції України та юрисдикції судів України у цивільних справах поширюється лише на дії, вчинені членами адміністративно-технічного персоналу при виконанні службових обов'язків.

16. Члени обслуговуючого персоналу, які не є громадянами України або не проживають в Україні постійно, користуються імунітетом, передбаченим пунктом 13 цього Положення щодо дій, вчинених при виконанні службових обов'язків.

17. Глава дипломатичного представництва, члени дипломатичного персоналу дипломатичного представництва іноземної держави в третій державі, які прямують транзитом через територію України, користуються особистою недоторканністю та іншими імунітетами, які необхідні для забезпечення їх проїзду. Це положення застосовується щодо членів їх сімей, які користуються привілеями та імунітетами і супроводжують зазначених осіб або прямують окремо, щоб приєднатися до них чи повернутися до своєї держави.

Дипломатичним кур'ерам, які прямують транзитом через територію України, надаються такі самі недоторканність і захист, як і дипломатичним кур'ерам, що прямують в Україну.

III. Консульські установи

18. Консульська установа виконує свої функції в межах консульського округу.

Місцезнаходження консульської установи та межі її консульського округу визначаються угодою між Україною і відповідною іноземною державою.

19. До працівників консульської установи належать консульські посадові особи, консульські службовці та працівники обслуговуючого персоналу консульської установи.

До консульських посадових осіб консульської установи (далі консульські посадові особи) належать особи, включаючи главу консульської установи, яким доручено виконання консульських функцій.

Главою консульської установи визнається призначений іноземною державою і прийнятий як такий Урядом України в особі Міністерства закордонних справ України генеральний консул, консул, віце-консул і консульський агент.

До консульських службовців консульської установи (далі - консульські службовці) належать особи, які здійснюють адміністративно-технічне обслуговування консульської установи.

До працівників обслуговуючого персоналу консульської установи (далі — працівники обслуговуючого персоналу) належать особи, які виконують обов'язки щодо обслуговування консульської установи.

20. Глава консульської установи може приступити до виконання своїх обов'язків після видачі йому Міністерством закордонних справ України консульської екзекватури.

21. Приміщення консульської установи є недоторканими. Доступ до цих приміщень може мати місце лише за згодою глави консульської установи або глави дипломатичного представництва відповідної іноземної держави в Україні.

Недоторканність цих приміщень не дає права використовувати їх для цілей, не сумісних з функціями консульського представництва.

22. На приміщенні консульської установи, а також на резиденції глави консульської установи і, коли це пов'язано з виконанням службових обов'язків, на засобах пересування глави консульської установи може вивішуватися Державний прапор та встановлюватися Державний герб акредитуючої держави.

23. Архіви, документи і офіційна кореспонденція консульської установи є недоторканими.

24. Консульська установа може зноситися зі своїм урядом, з розташованими в Україні дипломатичним представництвом і консульськими установами своєї держави, а також з дипломатичними представництвами і консульськими установами своєї держави в інших державах в порядку, передбаченому цим Положенням щодо дипломатичних представництв.

Правила, передбачені пунктом 10 цього Положення про дипломатичну пошту та дипломатичних кур'єрів, застосовуються щодо консульської валізи та консульських кур'єрів, за тим винятком, що у випадках, коли є серйозні підстави вважати, що консульська валіза містить щось інше, крім офіційної кореспонденції, документів та предметів, призначених для офіційного користування, органи державної влади України можуть вимагати розпечатання консульської валізи у присутності уповноважених цих органів. У разі відмови виконати вимогу органу державної влади України валіза повертається відправникові.

25. Консульські посадові особи користуються особистою недоторканністю і не можуть бути затримані або заарештовані інакше як у разі переслідування

за вчинення тяжкого злочину або виконання вироку (ухвали, постанови) суду, що набрав законної сили.

Консульські посадові особи та консульські службовці користуються імунітетом від кримінальної, адміністративної юрисдикції України та юрисдикції судів України в цивільних справах щодо діяльності, яку вони здійснюють у межах службових обов'язків. Імунітет від юрисдикції України не поширюється на випадки пред'явлення позовів про відшкодування заподіяної дорожньо-транспортною пригодою шкоди.

Консульські службовці та працівники обслуговуючого персоналу не можуть відмовлятися давати свідочькі показання.

Працівники консульської установи не зобов'язані давати показання з питань, пов'язаних з виконанням службових обов'язків, а також показання, що роз'яснюють законодавство акредитуваної держави.

У разі відмови консульських посадових осіб давати свідочькі показання до них не можуть бути застосовані заходи примусу або покарання.

Держава, що представляється консульською установою, може відмовитись від привілеїв та імунітетів працівників консульської установи, передбачених цим пунктом.

26. Порядок переміщення через митний кордон України майна консульських установ, митні пільги, що надаються консульським посадовим особам, консульським службовцям, працівникам обслуговуючого персоналу, а також членам їх сімей, визначаються законодавством України відповідно до норм міжнародного права.

IV. Заключні положення

27. Привілеї та імунітети, передбачені цим Положенням для членів дипломатичного персоналу, поширюються на представників іноземних держав, на членів парламентських і урядових делегацій іноземних держав, які прибувають в Україну для участі в міждержавних переговорах, міжнародних конференціях і нарадах або з іншими офіційними дорученнями, а також на членів їх сімей, які їх супроводжують і не є громадянами України.

Представники іноземних держав, члени парламентських і урядових делегацій іноземних держав, які прямують для тих самих цілей транзитом через територію України, а також члени їх сімей, які їх супроводжують і не є громадянами України, користуються особистою недоторканністю та іншими імунітетами, що необхідні для забезпечення їх проїзду.

28. Привілеї та імунітети, що надаються в Україні міжнародним міжурядовим організаціям, представництвом іноземних держав при цих організаціях, а також їх посадовим особам, визначаються відповідними договорами, в яких бере участь Україна.

29. Належність до осіб, які користуються зазначеними в цьому Положенні привілеями та імунітетами, за винятком осіб, згаданих у пунктах 10, 17, 24 і

27, посвідчується документами, що видаються Міністерством закордонних справ України.

Додаток 3

У К А З П Р Е З И Д Е Н Т А У К Р А Ї Н И

Про Програму розміщення дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні

З метою створення належних умов для діяльності дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні п о с т а н о в л я ю:

1. Затвердити Програму розміщення дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні (додається).

2. Покласти на Міністерство закордонних справ України забезпечення функціонування дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні (далі — представництва).

Установити, що питання розміщення представництв вирішуються за погодженням з Міністерством закордонних справ України.

3. Кабінету Міністрів України:

забезпечити реалізацію Програми розміщення дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні, в тому числі фінансування робіт щодо реалізації Програми, та визначити її виконавців;

затвердити Положення про порядок розміщення дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні, визначивши в ньому, зокрема, порядок надання приміщень на взаємній безоплатній основі за міжнародними договорами України;

розглянути питання щодо збільшення граничної чисельності працівників центрального апарату Міністерства закордонних справ України для забезпечення координації робіт щодо розміщення та обслуговування представництв.

Президент України

Л.КУЧМА

м.Київ, 12 вересня 1994 року
N 517/94

ЗАТВЕРДЖЕНО

Указом Президента
України
від 12 вересня
1994 року N 517-94

ПРОГРАМА

розміщення дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні

1. Вступ

Програму розміщення дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні (далі — Програма) розроблено на виконання Розпорядження Президента України від 20 квітня 1994 року N 48 “Про Програму розміщення представництв іноземних держав та міжнародних організацій в Україні”.

Структуру матеріальної бази для здійснення дипломатичної та іншої представницької, консульської діяльності (далі — дипломатична діяльність), класифікацію та потужність об’єктів бази наведено в Програмі на основі незначного досвіду проектування та будівництва таких об’єктів у Києві та вивчення аналогічної практики в іноземних державах.

Програма визначає основні принципи розміщення об’єктів, що входять до інфраструктури дипломатичної діяльності, основні регіони розміщення цих об’єктів в Україні. У Програмі визначено орієнтовні обсяги капіталовкладень, можливі джерела фінансування.

Реалізація цієї Програми створить матеріальну базу для здійснення дипломатичної діяльності, що прискорить входження України у світове співтовариство.

2. Мета Програми

Основною метою Програми є визначення оптимальних обсягів матеріальної бази, що створюється для здійснення дипломатичної діяльності та розгалужена мережа якої повинна якнайповніше задовольняти потреби членів дипломатичного персоналу, консульських посадових осіб, посадових осіб міжнародних організацій в Україні (далі — дипломати).

3. Структура та обсяги матеріальної бази для здійснення дипломатичної діяльності

Після проголошення України 24 серпня 1991 року незалежною демократичною державою та підтвердження Акта проголошення незалежності України результатами всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року Україну як незалежну державу визнало більш як 145 держав світу, 132 з них установили з нею дипломатичні відносини, 53 держави мають у Києві дипломатичні представництва.

Загальна площа приміщень у Києві, в яких розміщуються дипломатичні представництва, консульські установи іноземних держав, представництва міжнародних організацій (далі — представництва), зростає. Для проживання дипломатів виділяються квартири, однак більшість проживає у готелях і приміщеннях, пристосованих під представництва (ринок нерухомого майна у Києві незначний, тому пошук готових приміщень малорезультативний).

Виділення приміщень для представництв шляхом ущільнення підприємств, установ, організацій або їх відселення вирішує лише першочергові завдання.

Обсяги Програми уточнюватимуться з урахуванням побажань представництв, а також після детального вивчення закордонного досвіду розвитку інфраструктури дипломатичної діяльності.

Матеріальна база у Програмі за своєю структурою складається з інфраструктури власне дипломатичної діяльності (представництва, офісні приміщення тощо) і соціальної інфраструктури (житловий фонд, підприємства торгівлі та харчування, лікувально-профілактичні заклади, навчально-виховні та виховні заклади тощо). Їх обсяги розраховано з використанням державних будівельних норм України (ДБН 360-92), а також будівельних норм і правил для громадських будівель та споруд (БНіП 2.08.02 — 89), при цьому нормативи забезпеченості збільшувалися для досягнення більш комфортного обслуговування.

3.1. Організаційні принципи створення та експлуатації матеріальної бази для здійснення дипломатичної діяльності

Будівництво та експлуатацію матеріальної бази для здійснення дипломатичної діяльності за державним замовленням доцільно здійснювати під контролем голови та виконавчого комітету Ради, на території якої розміщуються об'єкти матеріальної бази.

У Києві необхідно розвинути потужну мережу підприємств, установ, організацій різних форм власності, спроможну забезпечити дипломатів усіма видами соціально-побутового обслуговування, провадити ремонтно-будівельні роботи.

Для нового будівництва, яке здійснюватиметься в короткий термін (3-7 років), доцільно залучати на конкурсній основі кращі будівельні організації України, а також іноземні будівельні фірми.

3.2. Інфраструктура дипломатичної діяльності

Об'єктами інфраструктури дипломатичної діяльності є адміністративні будинки дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав в Україні. До цієї інфраструктури входять також будинки представництв міжнародних організацій в Україні, різні офісні приміщення (державні торговельні та інші ділові представництва, кореспондентські пункти тощо). Через відсутність нормативної бази з проектування подібної

інфраструктури у наступних розділах Програми розрахунки орієнтовні та потребують постійного уточнення у процесі розвитку.

3.2.1. Класифікація дипломатичних представництв за чисельністю персоналу, потужністю їх будівель

та споруд

З урахуванням незначної практики проектування та будівництва приміщень та дипломатичних представництв в Україні, надання існуючих будинків під такі представництва максимальною загальною площею офісної частини є 1500-1800 кв.м, мінімально припустимою загальною площею офісної частини дипломатичного представництва за умов комфортності є 500 кв.м. Виходячи з розмірів (обсягів) цих граничних площ та оптимальної робочої площі на одного співробітника дипломатичного представництва пропонуються такі типи будівель дипломатичних представництв:

I тип — загальна площа будівлі 1500 кв.м, 50 співробітників;

II тип — загальна площа будівлі 1000 кв.м, 30 співробітників;

III тип — загальна площа будівлі 500 кв.м, 10 співробітників.

Розмір площі земельних ділянок території дипломатичних представництв згідно з розрахунками, наведеними в розділі 3.2.6., становить:

I тип — 0,3 га; II тип — 0,2 га і III тип — 0,1 га.

3.2.2. Класифікація представництв міжнародних організацій за чисельністю персоналу, потужністю їх будівель та споруд

Класифікація будівель представництв міжнародних організацій в Україні пропонується аналогічною до класифікації будівель дипломатичних представництв в Україні, що складається з 3 типів:

I тип — загальна площа 1500 кв.м, 50 працюючих;

II тип — загальна площа 1000 кв.м, 30 працюючих;

III тип — загальна площа 500 кв.м, 10 працюючих.

Розмір площі земельних ділянок території представництв міжнародних організацій аналогічний розмірові площі земельних ділянок територій дипломатичних представництв і становить:

I тип — 0,3 га; II тип — 0,2 га і III тип — 0,1 га.

3.2.3. Класифікація офісних приміщень за потужністю офісних будівель та споруд

До даної групи приміщень належать приміщення державних торговельних та інших ділових представництв, кореспондентських пунктів тощо.

Потужність офісних приміщень за площею та кількістю працюючих менша за потужність будівель дипломатичних представництв та представництв міжнародних організацій. За потужністю офіси можна умовно розподілити на 4 групи:

I група — малі офіси загальною площею до 200 кв.м, кількість працюючих до 10 осіб;

II група - середні офіси загальною площею до 500 кв.м,

кількість працюючих до 20 осіб;

III група - великі офіси загальною площею до 1000 кв.м,

кількість працюючих до 50 осіб;

IV група - значні офіси загальною площею більш як 1000 м.кв,

кількість працюючих понад 50 осіб.

Площа земельних ділянок території офісів становить:

I група — до 0,1 га; II група — до 0,2 га; III група — до 0,3 га; IV група — більше 0,3 га.

3.2.4. Класифікація консульських установ, потужність

їх будівель

Потужність будівель консульських установ іноземних держав в Україні така ж, як і потужність будівель дипломатичних представництв та представництв міжнародних організацій в Україні. Загальна площа їх приміщень знаходиться в межах 300-1000 кв.м, а кількість працівників від 5 до 30 осіб.

Умовно в Програмі та для розробки схем розміщення консульських установ вони розділені на 3 типи (в основному, за потужністю):

I тип — до 300 кв.м загальної площі;

II тип — до 500 кв.м загальної площі;

III тип — до 1000 кв.м загальної площі.

Площа земельних ділянок території консульських установ становить:

I тип — до 0,1 га; II тип — до 0,2 га і III тип — до 0,3 га.

3.2.5. Перелік міст, у яких передбачається розміщення

представництв

Дипломатичні представництва іноземних держав в Україні, як прийнято в міжнародній практиці, розміщуються у столиці держави — Києві. Тут розміщуються також представництва міжнародних організацій, більша частина державних торговельних та інших ділових представництв, кореспондентських пунктів.

В обласних центрах, прикордонних і портових містах переважно розміщуються консульські установи (візові відділи), державні торговельні представництва, інші ділові представництва, кореспондентські пункти. До таких міст належать Дніпропетровськ, Донецьк, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Ізмаїл, Луганськ, Луцьк, Львів, Маріуполь, Миколаїв, Одеса, Севастополь, Сімферополь, Ужгород, Харків, Херсон, Чернівці.

Очікується розміщення державних торговельних та інших ділових представництв у інших обласних центрах, великих містах з розвинутим промисловим потенціалом (Вінниця, Житомир, Кіровоград, Ковель, Полтава, Рівне, Суми, Тернопіль, Хмельницький, Черкаси, Чернігів).

3.2.6. Очікувана загальна чисельність персоналу представництв з розподілом його по містах, потреба в території для розміщення представництв

Виходячи з загальної кількості держав, що визнали Україну (більш як 145) та встановили з нею дипломатичні відносини (більш як 132) Програма допускає розміщення 100 дипломатичних представництв. При рівному розподілу їх будівель за типами, вказаними в розділі 3.2.1. Програми, чисельність працюючих у них становила 3000 осіб. Кількість працюючих у представництвах міжнародних організацій при розміщенні 10 таких представництв становитиме 300 осіб.

У 20 консульських установах, що розміщуються в Україні, чисельність працюючих очікується 400 осіб.

У великій групі державних торговельних та інших ділових представництв, кореспондентських пунктів тощо (200 об'єктів), зазначених у розділі 3.2.3, чисельність працюючих очікується 4000 осіб.

Сумарна чисельність працюючих у створюваній інфраструктурі дипломатичної діяльності представництв становить 7700 осіб, з них до 50 відсотків — громадяни України, які працюють за наймом.

Зважаючи на концентрацію об'єктів інфраструктури дипломатичної діяльності у столиці, більша частина працюючих (до 5000 осіб) припадає на Київ. Очікуваний розподіл іншої частини працюючих (2700 осіб) у містах України такий:

Дніпропетровськ, Донецьк, Запоріжжя, Харків — по 150 працюючих (по 10-12 об'єктів); Львів, Ужгород — по 200 працюючих (по 12-16 об'єктів); Луцьк, Миколаїв, Маріуполь, Херсон, Чернівці — по 100 працюючих (по 5 об'єктів); Одеса — 500 працюючих (30-40 об'єктів); Івано-Франківськ, Ізмаїл, Луганськ, Севастополь, Тернопіль, Хмельницький, Ковель, Рівне, Житомир, Вінниця, Черкаси, Кіровоград, Суми, Полтава — по 50 працюючих (по 2-4 об'єкти).

Потреби в територіях для розміщення представництв визначено виходячи з містобудівних умов, тобто з урахуванням обмеженості земельних ресурсів у містах, і особливо в їх центральній частині.

В основу розрахунку покладено нижню межу розміру ділянки, яку не рекомендується зменшувати при будівництві адміністративних будинків. Ця межа визначається за таких умов: мінімальні санітарні розриви між багатопверховими спорудами, відсутність автостоянок та розмір площі зелених насаджень 3 кв.м на людину.

Формула для визначення мінімального розміру ділянки А для адміністративних будинків (без автостоянок):

$$A = \frac{NK}{B} (L + pxh/e),$$

де N - число працюючих (5000 осіб);

K - коефіцієнт відвідуваності установи, що береться від 0,1

B

до 1,5;

L — мінімальний розмір ділянки без забудови, що припадає на I працюючого (близько 5 кв.м);

p — загальна площа на I працюючого (береться диференційовано залежно від типу установи);

h — коефіцієнт забудови, що враховує наявність додаткових споруд (конференц-зал, блок обслуговування, береться від 1,0 до 2,5);

e — поверховість.

Таким чином, з урахуванням розміщення автостоянок, площа мінімально необхідної території для розміщення представництв становить у місті Києві близько 30 га. На цей час визначилось із земельними ділянками 21 представництво з площею території близько 40 га.

Очікуваний розподіл будівель дипломатичних представництв і консульських установ за типами (за потужністю):

I тип — Великобританія, Італія, Канада, Китай, Німеччина, Польща, Росія, США, Угорщина, Франція;

II тип — Австралія, Австрія, Азербайджан, Алжир, Аргентина, Бельгія, Білорусь, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Бразилія, Ватикан, В'єтнам, Вірменія, Греція, Грузія, Данія, Естонія, Єгипет, Ізраїль, Індія, Індонезія, Ірак, Іран, Ірландія, Іспанія, Казахстан, Киргизстан, КНДР, Куба, Латвія, Лівія, Литва, Малі, Марокко, Мексика, Молдова, Монголія, Нідерланди, Норвегія, Об'єднані Арабські Емірати, Південно-Африканська Республіка, Пакистан, Португалія, Республіка Корея, Румунія, Саудівська Аравія, Сирія, Словаччина, Словенія, Судан, Таджикистан, Туреччина, Туркменія, Узбекистан, Фінляндія, Хорватія, Чехія, Швейцарія, Швеція, Японія;

III тип — Албанія, Антігуа і Барбуда, Бангладеш, Барбадос, Бахрейн, Бенін, Болівія, Ботсвана, Буркіна-Фасо, Бурунді, Венесуела Гайана, Гватемала, Гвінейська Республіка, Джибуті, Еквадор, Екваторіальна Гвінея, Ефіопія, Йемен, Замбія, Зімбабве, Ісландія, Йорданія, Кабо-Верде, Камбоджа, Катар, Кенія, Кіпр, Колумбія, Коста-Ріка, Кот-д'Івуар, Кувейт, Лаос, Лесото, Ліхтенштейн, Люксембург, Маврикій, Мавританія, Мадагаскар, Малайзія, Мальдіви, Мальта, Мозамбік, Намібія, Непал, Нігерія, Нікарагуа, Нова Зеландія, Організація Визволення Палестини, Оман, Панама, Парагвай, Перу,

Руанда, Сальвадор, Сінгапур, Сенегал, С'єрра-Леоне, Таїланд, Танзанія, Туніс, Уганда, Уругвай, Філіппіни, Чад, Чилі, Шрі-Ланка, Ямайка.

Розподіл будівель представництв міжнародних організацій за типами:

I тип — ООН, ЮНЕСКО, Рада Європи, Інтерпол;

II тип — Світовий банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд;

III тип — Червоний Хрест, Грінпіс, МАГАТЕ, ФІФА та інші організації.

3.2.7. Принципи розміщення об'єктів інфраструктури дипломатичної діяльності представництв у містах, можливі типи будівель та споруд

Представництва в містах розміщуються дисперсно, на вільних від забудови ділянках, або групами по 5-10 представництв. Компонування представництв таким чином дає переваги в організації безпеки, інженерному забезпеченні, рівні обслуговування.

Об'єкти інфраструктури дипломатичної діяльності представництв можуть розміщуватися в реконструйованих будівлях, основна ж їх частина споруджується.

Дипломатичні представництва можуть бути збудовані окремо чи в комплексі з житловою частиною.

Рационально побудувати кілька значних комплексів типу московського "Центру міжнародної торгівлі", в яких мають розміститися офіси, готелі, об'єкти обслуговування, громадського харчування, відпочинку тощо.

3.3. Соціальна інфраструктура дипломатичної

діяльності

Створення розвинутої соціальної інфраструктури повинно забезпечувати комфортне проживання, різноманітні види обслуговування дипломатів та їхніх сімей, за умови високого рівня рентабельності цієї інфраструктури.

Забезпечення спеціалізованої централізованої системи обслуговування можливе лише в Києві, де зосереджується більш як 75 відсотків представництв. В інших містах, де планується розміщення консульських установ, державних торговельних та інших ділових представництв, кореспондентських пунктів тощо, їх співробітників необхідно прикріплювати до існуючих структур обслуговування без створення спеціалізованої матеріальної бази.

3.3.1. Потреба в житловому фонді, його розподіл за видами та принципи розміщення

Відповідно до наміченої кількості дипломатичних представництв, консульських установ, представництв міжнародних організацій та чисельності їх посадових осіб визначилася орієнтовна кількість необхідних

квартир — більш як 3000 (з них у Києві — 2500) загальною площею більш як 450000 кв.м (у т.ч. у Києві — 380000 кв.м).

Сумарна площа території під житлову забудову згідно з ДВН 360-92 становитиме для Києва більш як 30 га.

Квартири різного ступеня комфортності мають бути розміщені в багатоквартирних житлових будинках (90 відсотків), у тому числі в багатоквартирних житлових будинках (як новозбудованих, так і реконструйованих), що призначаються тільки для проживання дипломатів (70 відсотків), та в житлових будинках котеджного типу (10 відсотків, переважно резиденції послів).

Котеджі розміщуватимуться у районах малоповерхової забудови, багатоквартирні житлові будинки — у районах, що прилягають до місць розташування представництв.

3.3.2. Потреба в підприємствах торгівлі, громадського харчування та комунально-побутового обслуговування

Розвиток закритої мережі торгівлі, громадського харчування та комунально-побутового обслуговування дозволить більш повно задовольнити потреби співробітників представництв у послугах.

Потужність та загальна площа об'єктів за видами обслуговування становить:

підприємства торгівлі - 2010 кв.м торг.площі. (4500 кв.м

заг.площі);

підприємства громадського харчування - 400 місць (5000 кв.м заг. площі);

підприємства комунально-побутового призначення, - 3500 кв.м заг.площі.

в тому числі:

спеціалізовані — 25 роб. місць;

централізованого

виконання замовлень - 30 роб.місць.

Для забезпечення дипломатів якісними продуктами харчування необхідно закріпити за дипкорпусом 3-4 державні овочівницькі та тваринницькі підприємства та фермерські господарства.

3.3.3. Потреба в лікувально-профілактичних закладах

Для забезпечення медичного обслуговування співробітників представництв та їх сімей необхідна лікарня з поліклінікою.

Потужність лікарні для Києва — 200 ліжок (у т.ч. дитячих — 50), поліклініки — 350 відвідувань за зміну.

Для лікарняного комплексу необхідна площа більш як 3,5 га.

3.3.4. Потреба в курортно-рекреаційному обслуговуванні

Існуюча мережа будинків відпочинку, молодіжних та дитячих таборів, туристичних баз, готелів, мотелів та кемпінгів може достатньою мірою забезпечити потреби співробітників представництв та членів їх сімей у курортно-рекреаційному обслуговуванні. Для дипломатів повинні бути побудовані два спеціалізовані будинки відпочинку (один з них для сімей з дітьми) на 200 місць кожний та дитячий оздоровчий табір на 200 місць. Передбачається також будівництво приміських дач у обсязі 500 садиб (площа однієї ділянки - 0,10-0,15 га) та житлово-ділових комплексів у приміській зоні (наприклад, с. Мила Києво-Святошинського р-ну) та житлово-реабілітаційних комплексів (наприклад, у р-ні с.Сошників Бориспільського р-ну Київської обл.).

3.3.5. Потреба у навчально-виховних та виховних закладах

Виходячи з чисельності співробітників представництв орієнтовна чисельність сімей становить 2500 чоловік. У цих сім'ях дітей до 7 років близько 700, від 7 до 17 років — 1800.

Для забезпечення виховання та навчання дітей необхідно 3-5 дошкільних виховних закладів на 110-250 місць та 3-4 середні загальноосвітні навчально-виховні заклади типу ліцеїв, гімназій на 500-700 місць.

Загальна площа ділянок для даних об'єктів повинна становити 5,5 га.

3.3.6. Організація дозвілля

Для організації дозвілля необхідне будівництво приміщень для ряду фізкультурно-спортивних закладів, центрів дозвілля:

спортивні зали	- 1200 кв.м заг. площі;
басейни криті	- 250 кв.м дзеркала води.

Площа території під спортивні будівлі та споруди — більш як 7 га.

Будівлі центрів дозвілля на 1200 місць відвідування з сумарною площею ділянок 1 га. Передбачається створення приміського спортивно-оздоровчого центру в районі с.Бузова Києво-Святошинського р-ну (площа території 200 га).

3.3.7. Зберігання та технічне обслуговування автомобілів

При 100-відсотковій забезпеченості автомобілями співробітників представництв їх парк у Києві становитиме більш як 2000 одиниць. Зберігання автомобілів повинно здійснюватися при будинках представництв чи при відповідних житлових будинках, що збільшить витрати на їх зведення на 20 відсотків.

Для ремонту та обслуговування автомобілів необхідні дві спеціалізовані станції технічного обслуговування на 20 постів з територією більш як 3 га, а також дві заправні станції на 500 автомобілів за добу кожна.

Крім того, для обслуговування представництв та всієї інфраструктури дипломатичної діяльності необхідна автобаза на 1000 — 1500 машин площею більш як 4 га.

3.3.8. Організація спеціалізованої ремонтно-будівельної бази

У зв'язку зі значним збільшенням обсягів ремонтно-будівельних робіт необхідне нарощування потужностей існуючої ремонтно-будівельної бази по обслуговуванню представництв до 150000 кв.м загальної площі на рік.

Необхідно виділити територію для будівельної бази з цехами залізобетонних, столярних виробів, складами будівельних матеріалів площею більш як 5 га.

4. Порівняння принципів варіантів містобудівних рішень

Основними варіантами розміщення об'єктів інфраструктури дипломатичної діяльності є будівництво на вільних ділянках, реконструкція існуючої забудови та переобладнання існуючих будівель та споруд.

За вартістю ці варіанти майже рівнозначні, не враховуючи витрати на відселення при реконструкції. Реконструкція існуючих будівель та споруд більш трудомістка, проте у зв'язку з гострим дефіцитом вільних ділянок, особливо в центральних частинах міста, вона повинна становити не менш як 20 відсотків від обсягу будівництва.

Так, у центрі Києва обсяг реконструкції повинен становити, за умови, що середня загальна площа однієї будівлі 1500 кв.м, більш як 100 будинків, у т.ч.:

Старокиївський район	-	30	будинків
Радянський район	-	15	" -
Залізничний район	-	10	" -
Печерський район	-	10	" -
Шевченківський район	-	20	" -
Московський район	-	5	" -
Подільський район	-	10	" - ,

що становить більш як 20 відсотків обсягу реконструкції у районах на 5 років.

5. Вимоги та принципи забезпечення безпеки представництв

Необхідно виконати інженерно-технічні роботи щодо обладнання об'єктів, що охороняються, зі створенням систем освітлення, сигналізації та зв'язку; розмістити службові приміщення для підрозділів служби охорони площею більш як 6000 кв.м.

Для створення нормальних умов проживання особового складу служби охорони необхідно побудувати гуртожиток на 600 осіб.

6. Орієнтовні обсяги капітальних вкладень, можливі джерела фінансування

При визначенні питомих вартісних показників об'єктів обслуговування, житлових будинків та інженерно-транспортної інфраструктури території використані розроблені проектним комплексом "Київпроект":

питомі вартісні показники розвитку об'єктів громадського обслуговування міста Києва на період до 2005 року;

планова структура будівництва та середня кошторисна вартість одиниці місткості будівель навчально-виховних та виховних закладів, лікарень і амбулаторно-поліклінічних установ на 1986 — 1990 рр. у місті Києві;

планова структура житлового будівництва на 1991-1995 рр. у місті Києві.

Вартість наведено в цінах 1984 року для зручності розрахунків на кожному етапі в умовах інфляції.

Основні зведені техніко-економічні показники
обсягів нового будівництва та реконструкції
згідно з Програмою для міста Києва

Назва об'єктів інфраструктури дипломатичної діяльності	Загальна потужність об'єктів	Загальна площа об'єктів (кв.м)	Кількість об'єктів	Загальна площа території об'єктів (га)	Орієнтовна вартість будівництва (рекон.) об'єктів у цінах 1984 р. (тис. крб.)
Будівлі представництва	3300 працюючих (з них 50 відсотків дип. персонал)	100000	110	30	120000
Будівлі офісів (державні торговельні та інші ділові представництва, корпункти тощо)	1700 працюючих (з них 50 відсотків обслугов. персонал)	100000	200	15	120000
Житлові будівлі (багатоквартирні, котеджі)	2500 квартир	380000	150-200	30	156000 (250000)
Підприємства торгівлі	2010 м ² торг.пл.	4500	2	0,5	4000
Підприємства громадського харчування	400 місць	4000	4	0,8	4000
Підприємства комунально-побутового призначення	55 роб. місць	4500	5	0,7	4000
Лікувально-профілактичні заклади: лікарня поліклініка	200 ліжок 350 відвід.	12000	2	3,5	11000
Навчально-виховні та					

виховні заклади: ліцеї, гімназії	1800 місць	20000	4	5	4500
дошкільні виховні заклади	700 місць	10000	4		
Фізкультурно-спортивні будівлі та споруди	-	2000	2	7	2000
Центри дозвілля	1200 місць	2000	2	1	3000
Приміські дачі	-	10000	500	35	40000
Автогосподарства, станції технічного обслуговування автомобілів:					
С Т О	20 постів	4000	2	7	5000
автобаза	1500 машин	6000	2		
Ремонтно-будівельна база	150000 м2 заг.пл./рік	10000	3	5	4000
Заходи щодо забезпечення безпеки представництв (будівництво гуртожитку для служби охорони)	600 місць	10000	3	1,0	3000
ВСЬОГО			769000	991-	142,5 480500
				1041	
(574500)					

2. У дужках наведено вартість для 100-відсоткової реконструкції існуючих будівель.

Зазначені в таблиці обсяги реалізовані нині менш як на 10 відсотків.

Основним джерелом фінансування Програми має бути державний бюджет України. За недостатності коштів на будівництво об'єктів необхідно залучати кошти українських та іноземних інвесторів.

Розрахунки вартості об'єктів, що розміщуватимуться в Україні (поза межами Києва), буде внесено до схеми розміщення після уточнення їх типів та кількості.

7. Етапи здійснення та строки реалізації Програми

Заходи щодо здійснення Програми поділяються на дві частини:

I) Невідкладні заходи щодо розміщення дипломатичних представництв, які вже здійснюють діяльність в Україні, але не мають власних приміщень.

II) Перспективне нове будівництво, реконструкція існуючих будівель для розміщення представництв держав і організацій, що мають намір відкрити свої представництва в Україні, а також для представництв, які вже мають приміщення, але бажають поліпшити умови для роботи та проживання. До другої частини входять також витрати на створення соціальної інфраструктури.

Друга частина поділяється на першу та другу черги.

У першу чергу необхідно здійснити будівництво (реконструкцію)

будівель дипломатичних представництв, представництв міжнародних організацій, частини консульських установ, житла для дипломатів та частину соціальної інфраструктури.

Одним з першочергових об'єктів має бути центр тимчасового розміщення іноземних представництв. Будівництво першої черги повинно здійснюватися до 2000 року з рівномірним розподілом обсягів будівництва за роками:

Орієнтовна вартість будівництва (рекон- Перелік об'єктів струкції) за роками в цінах 1984 р.	(тис.крб.)					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000

Будівлі дипломатичних представництв, представництв міжнародних організацій, частини консульських установ, житлові будинки, підприємства громадського харчування та	72000	72000	72000	72000	72000	72000
71500						
комунально-побутового призначення, лікувально-профілактичні, навчально-виховні та виховні заклади, автогосподарства та						
СТО, ремонтно-будівельна база, заходи щодо забезпечення безпеки						

До другої черги ввійде завершення будівництва соціальної інфраструктури, консульських установ, офісів та житла для їх працівників у містах України, де вони розміщуватимуться на прохання іноземних держав.

ПЕРЕЛІК

ділянок для будівництва першочергових об'єктів матеріальної бази для здійснення дипломатичної діяльності у м.Києві та Київській області

1. Позняки, мікрорайон N 11
2. Вул.Богатирська (урочище Оболонь)
3. Квартали у колі вулиць Косіора, Дмитрівської, Річної

4. Вул.Чкалова, 5-7, 19, 23, 22, 28, 35, 34
 5. Вул.Панаса Мирного, 10-18
 6. Вул.Боричів тік, 1-23
 7. Бульв.Т.Шевченка, 23-25
 8. Бульв.Чоколівський, 5-7
 9. Вул.Краснодонська, 5-15
 10. Андріївський узвіз, 6/33
 11. Село Мила Києво-Святошинського району Київської області
 12. Село Сошників Бориспільського району Київської області (акт на право користування землею Б N 087014).
- Будівництво здійснюватиметься за рахунок інвесторів.

13. Село Бузова Києво-Святошинського району Київської області

Будівництво здійснюватиметься за рахунок інвесторів.

ПЕРЕЛІК

будівель, що можуть бути використані після реконструкції першочергових об'єктів матеріальної бази для здійснення дипломатичної діяльності у м.Києві

1. Вул.Пушкінська, 14
2. Вул.Горького, 17
3. Вул.Тургенєвська, 19, 27, 43
4. Вул. Ярославів Вал, 29-а
5. Вул.Володимирська, 17
6. Вул.І.Франка, 17-а, 17-б
7. Вул.Рейтарська, 9, 41

Додаток 4

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

від 20 травня 1993 р. N 320-р Київ

(Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ
N 957 (957-95-п) від 29.11.95)

(Розпорядження втратило чинність в частині звільнення від сплати мита на підставі
Постанови КМ N 957 (957-95-п) від 29.11.95)

Звільнити дипломатичні представництва України від ліцензування та сплати мита за промислові та продовольчі товари, які вивозяться за межі України для забезпечення діяльності вказаних представництв за кордоном.

Відповідальність за вивезення промислових і продовольчих товарів покласти на глав дипломатичних представництв України в державах перебування.

В.о. Першого віце-прем'єр-міністра України

В.ЄВТУХОВ

Додаток 5

**Класифікація та коди номерних знаків автомобілів іноземних
представництв
Класифікація номерних знаків**

“CDP” – для автомобілів глав дипломатичних представництв;

“DP” - для автомобілів дипломатичного персоналу іноземних посольств та консульських

установ;

”S” - для автомобілів адміністративно-технічного персоналу іноземних посольств та

консульських установ;

”F” - для автомобілів представництв іноземних фірм, банків інформаційних агенств та

інших організацій, які зареєстровані в Україні згідно з чинним законодавством.

Коди номерних знаків (станом на 2007 рік)

- 001 Російська Федерація
- 002 Сполучені Штати Америки
- 003 Китайська Народна Республіка
- 004 Великобританія
- 005 Франція
- 006 Німеччина
- 007 Угорщина
- 008 Литва
- 009 Болгарія
- 010 Вірменія
- 011 Австралія
- 012 Ізраїль
- 013 Білорусь
- 014 Польща
- 015 Естонія
- 016 Корейська Народно-Демократична Республіка
- 017 Швеція
- 018 Мексіка
- 019 Греція
- 020 Індія
- 021 Іран
- 022 Монголія
- 023 В'єтнам
- 024 Австрія
- 025 Єгипет
- 026 Аргентина
- 027 Японія
- 028 Канада
- 029 Португалія
- 030 Чилі
- 031 Італія
- 032 Іспанія
- 033 Словачія
- 034 Румунія
- 035 Туреччина
- 036 Норвегія
- 037 Алжир
- 038 Швейцарія
- 039 Болівія
- 040 Ватікан

- 041 Азербайджан
- 042 Корея
- 043 Бразилія
- 044 Данія
- 045 Латвія
- 046 Хорватія
- 047 Кіпр
- 048 Чехія
- 049 Фінляндія
- 050 Малайзія
- 051 ООН
- 052 Мальта
- 053 Словенія
- 054 Бельгія
- 055 Молдова
- 056 Куба
- 057 Філіпіни
- 058 Південно-Африканська Республіка
- 059 Пакистан
- 060 Лівія
- 061 МБРР
- 062 Ісландія
- 063 Сірія
- 064 Сінгапур
- 065 Ірландія
- 066 Нідерланди
- 067 Казахстан
- 068 Грузія
- 069 Ліван
- 070 Киргистан
- 071 Таджикистан
- 072 Узбекистан
- 073 Туркменистан
- 074 Таїланд
- 075 Туніс
- 076 Ємен
- 077 Сербія
- 078 Ліхтенштейн
- 079 Індонезія
- 080 Марокко
- 081 Йорданія
- 082 Боснія (дипломатичні стосунки встановлені, але дипломатичного представництва в Україні не має)
- 083 Люксембург
- 084 -

085 Уругвай (дипломатичні стосунки встановлені, але дипломатичного представництва в Україні не має)

086 Перу

087 Ірак (дипломатичні стосунки встановлені, але дипломатичного представництва в Україні не має)

088 Еквадор

089 Колумбія

090 -

091 Албанія (дипломатичні стосунки встановлені, але дипломатичного представництва в Україні не має)

092 Гана

093 Гвінея

094 Ямайка (дипломатичні стосунки встановлені, але дипломатичного представництва в Україні не має)

095 Кабо-Верде

096 Нова Зеландія (дипломатичні стосунки встановлені, але дипломатичного представництва в Україні не має)

097 Бангладеш (дипломатичні стосунки встановлені, але дипломатичного представництва в Україні не має)

098 Комісія Європейського економічного співтовариства

099 СБ

100 ГДП

Додаток 6

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про порядок доставки дипломатичної пошти України

(Із змінами, внесеними згідно з Указом Президента

№ 70/99 від 27.01.99)

(У тексті Розпорядження слова "при Міністерстві"
замінено словами "при Державному комітеті" згідно

з Указом Президента № 70/99 від 27.01.99)

1. Затвердити Положення про порядок доставки дипломатичної пошти України (додається).
2. Доручити Державній фельд'єгерській службі України при Державному комітеті зв'язку України доставляти дипломатичну пошту до представництв України за кордоном та з цих представництв в Україну.
3. Виконання обов'язків керівника служби дипломатичних кур'єрів покласти на начальника Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку України.
4. Утримання дипломатичних кур'єрів здійснювати за рахунок Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку України.
Кабінету Міністрів України щорічно передбачати у валютному плані кошти Державній фельд'єгерській службі України при Державному комітеті зв'язку України для доставки дипломатичної пошти до зарубіжних країн.

Президент України

Л. КРАВЧУК

м.Київ, 27 липня 1992 року

№ 130/92-рп

ДОДАТОК

до Розпорядження

Президента України

**від 27 липня 1992
року № 130/92-рп**

ПОЛОЖЕННЯ

про порядок доставки дипломатичної пошти України

1. Дипломатична пошта доставляється до представництв України за кордоном та з цих представництв в Україну дипломатичними кур'єрами України.
2. Дипломатичний кур'єр — уповноважена офіційна особа, якій доручається доставка дипломатичної пошти.
3. Дипломатичною поштою мають право користуватися Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади України у порядку, що встановлюється Міністерством закордонних справ України.
(Пункт 3 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 70/99 від 27.01.99)

4. Формування, оформлення, доставка дипломатичної пошти здійснюється Державною фельд'єгерською службою України при Державному комітеті зв'язку України, яка за погодженням з Міністерством закордонних справ України призначає дипломатичних кур'єрів, розробляє розклад і маршрути її доставки.

(Пункт 4 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 70/99 від 27.01.99)

5. Міністерство закордонних справ України за поданням Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку України оформляє дипломатичним кур'єрам дипломатичні паспорти з відповідними візами та веде облік кур'єрських листів.

(Пункт 5 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 70/99 від 27.01.99)

6. Фінансування витрат з доставки дипломатичної пошти здійснюється за рахунок коштів, що виділяються Міністерством фінансів України, та коштів, які одержуються Державною фельд'єгерською службою України при Державному комітеті зв'язку України від відправників цієї пошти.

(Пункт 6 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 70/99 від 27.01.99)

7. У деяких випадках дипломатичну пошту України дозволяється відправляти командирською поштою.

*Секретар Адміністрації
Президента України
М. ХОМЕНКО*

Додаток 7

МІНІСТЕРСТВО ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ

НАКАЗ

N 1041 від 11.07.95

Зареєстровано
в Міністерстві юстиції
України
м.Київ
20 вересня 1995 р.

за N 338/874

Про затвердження Інструкції про порядок забезпечення комплексної безпеки дипломатичних установ України за кордоном

Відповідно до Указу Президента України від 22 березня 1994 року N 108 з метою вдосконалення роботи по створенню умов безпечного функціонування дипломатичних установ України за кордоном та розробки відомчої нормативної бази, НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Інструкцію про порядок забезпечення комплексної безпеки дипломатичних установ України за кордоном, що додається.
2. Начальникам підрозділів центрального апарату Міністерства та керівникам дипломатичних місій при вирішенні питань, пов'язаних із безпекою дипломатичних представництв України за кордоном керуватися вимогами цієї Інструкції.
3. Координацію роботи щодо дотримання вимог Інструкції покласти на відділ комплексної безпеки закордонних установ УРЗУ МЗС України.
4. Контроль за виконанням цієї Інструкції покласти на заступника міністра Ю.О.Рилача.

Міністр

Г.Удовенко

*Затверджено
наказом Міністра закордонних
справ України від 11 липня
1995 року N 1041*

**Інструкція
про порядок забезпечення комплексної безпеки дипломатичних установ
України за кордоном**

1. Загальні положення

1.1. Інструкція про порядок забезпечення комплексної безпеки дипломатичних установ України за кордоном (далі — Інструкція) встановлює основні вимоги щодо підбору, погодженню, ремонту, пристосуванню будівель та приміщень, що призначаються для розміщення дипломатичних установ України за кордоном (посольств, генеральних консульств, постійних представництв тощо — далі Установ) та порядок їх реалізації з метою:

1.1.1. Запобігання несанкціонованому проникненню сторонніх осіб (особливо осіб, озброєних вогнепальною зброєю та вибуховими пристроями) на територію та в приміщення Установ (паркани, укріплені брами, тамбури, сигналізація, системи допуску);

1.1.2. Запобігання диверсійно-терористичними акціями проти Установ шляхом використання вогнепальної та легкої артилерійської зброї, а також поштових каналів та транспортних засобів споряджених вибуховими пристроями (приміщення для розпакування пошти, розміщення важливих спеціальних приміщень Установ);

1.1.3. Забезпечення функціонування життєво важливих систем Установ в умовах надзвичайного стану (сховища для персоналу та обладнання, запаси продуктів харчування та життєзабезпечення, системи аварійного електроживлення);

1.1.4. Запобігання витоку інформації з обмеженим доступом по технічних каналах (мовна та візуальна інформація, обробка, передавання та зберігання інформації в технічних системах).

1.2. Інструкція у повному обсязі розповсюджується на організацію робіт по комплексній безпеці представництв України при міжнародних організаціях, а також торговельних, військових та інших установ України за кордоном, що мають у своєму складі органи спеціальних видів зв'язку та референтури, за узгодженням в кожному конкретному випадку із зацікавленими міністерствами та відомствами.

1.3. Комплексний захист установ України за кордоном, що не мають у своєму складі референтур здійснюється згідно із цією Інструкцією за узгодженням із зацікавленими міністерствами та відомствами України.

1.4. Відповідальність за виконання вимог Інструкції покладається на керівника Установи згідно діючого законодавства. Організація робіт по забезпеченню комплексного захисту Установ доручається офіцерам безпеки

та відділу комплексної безпеки закордонних установ України (ВКБ УРЗДУ) згідно з діючими нормативними документами стосовно питань безпеки.

1.5. Проектування, будівництво та пристосування Установ України за кордоном виконуються за існуючими будівельними нормами з урахуванням спеціальних вимог безпеки.

2. Вимоги комплексної безпеки при підборі та придбанні земельних ділянок, садиб, будівель та приміщень

для закордонних Установ України

2.1. При підборі та придбанні чи оренді земельних ділянок, садиб, будівель з метою забезпечення їх подальшої комплексної безпеки діють наступні вимоги:

2.1.1. Будівлі, як правило, не повинні бути історичними пам'ятками або пам'ятками архітектури.

2.1.2. Усі будівлі повинні розміщуватися на одній чи кількох суміжних ділянках з урахуванням існуючих та перспективних потреб Установи. Будівлі мають бути відокремлені від сторонніх будинків смугою землі (будівля, що розташована окремо). Фасад не повинен виходити на червону смугу.

2.1.3. Ділянка повинна розміщуватися у престижному, не густонаселеному районі, осторонь від головних транспортних магістралей, місць проведення культурно-масових заходів, великих промислових та торговельних підприємств, де існує можливість скупчення людей.

2.1.4. Ділянка, по можливості, не повинна розміщуватися на розі міського кварталу. Бажано вибрати ділянку суміжну, або в безпосередній близькості, від дипломатичних Установ країн, які не знаходяться в конфліктних стосунках з іншими країнами.

2.1.5. Розмір ділянки повинен забезпечувати розміщення службових будівель та резиденції посла окремо від жилих будівель (приміщень).

2.1.6. Розмір ділянки повинен забезпечувати розміщення інженерних захисних споруд та відкритий простір навкруги паркану для забезпечення спостереження.

2.1.7. Під поверхнею ділянки чи над нею не повинні проходити (і не передбачатися) транспортні або інші комунікації (шахти, тунелі та естакади метрополітену, автотранспорту, колектори тощо).

2.1.8. Крізь територію ділянки (під, над чи по ній) не повинні проходити транзитом комунікації комунального призначення (водопроводи, газопроводи, ЛЕП, телефонні, електричні лінії, каналізація тощо).

2.1.9. До ділянки повинен підходити шлях, що добре проглядається. Бажано мати запасний виїзд (вихід) з території та будинку Установи.

2.1.10. Під час підбору ділянок необхідно скласти план навколишньої місцевості у радіусі не менше 500 м із нанесенням будівель, шляхів, комунікацій, інших об'єктів та зазначенням їх належності. Необхідно також скласти схему місцевості (план міста) з позначенням поліцейських, пожежних, медичних та державних Установ, безпечних шляхів до вокзалів, аеропортів тощо.

2.1.11. При підборі земельних ділянок з існуючими будівлями, окремих будівель чи частин будівлі (приміщень) необхідно враховувати вимоги, викладені у розділі 3 цієї Інструкції.

2.1.12. Стосовно систем електроживлення Установи бажано мати два незалежні підземні кабелі, що заведені з різних джерел живлення через трансформаторну підстанцію (ТП), яка має бути розміщена на території Установи. Вхід до високовольтної частини ТП має бути з вулиці, а до низьковольтної — з території Установи. Доцільно передбачити місце для розміщення аварійного дизельгенератора. Для заземлення всіх технічних засобів особливої норми необхідно мати окремий контур, який розташовано у контрольованій зоні представництва.

2.1.13. Підбір ділянок, будівель, приміщень для розміщення Установ необхідно проводити з безпосередньою участю та за узгодженням з представниками ВКБ УРЗДУ та СБ України з метою урахування вимог спеціальних заходів безпеки.

3. Вимоги комплексної безпеки при ремонті, пристосуванні будівель та приміщень під закордонні Установи України

3.1. До початку ремонту чи пристосування будівель та приміщень необхідно узгодити з ВКБ УРЗДУ та СБ України питання щодо:

3.1.1. Розташування приміщень, які потребують спеціального захисту (референтури, кабінетів посла, радників, кімнати таємних нарад, органів спеціальних видів зв'язку, інформаційно-обчислювального центру, пункту радіозв'язку), та вимог до них;

3.1.2. Розміщення постів охорони;

3.1.3. Використання та розміщення систем та приміщень життєзабезпечення (складів харчових продуктів, сховищ для персоналу, систем аварійного електропостачання, очистки повітря тощо);

3.1.4. Застосування засобів інженерного захисту (огорож периметрів та внутрішніх зон території, тамбурних проїздів та проходів, посилених дверей, металевих ґратів, куленепробивних вікон, посилених конструкцій, що огорожують окремі приміщення, дистанційного керування воріт, дверей тощо);

3.1.5. Використання та розміщення технічних засобів захисту (систем охоронної та пожежної сигналізації, телевізійного нагляду, тривожного оповіщення, переговорних пристроїв, автономного радіозв'язку, пристроїв перевірки поштових надходжень тощо);

3.1.6. Застосування заходів технічного захисту інформації (складання переліку приміщень, де циркулює інформація з обмеженим доступом,

наявність технічних засобів обробки, накопичення та передачі цієї інформації, екранування приміщень, рознесення кабельних мереж зовнішнього та внутрішнього зв'язку, застосування електричних фільтрів та заземлення, запобігання витоку інформації із службових приміщень по технічних каналах);

3.1.7. Влаштування на території Установи не менш ніж двох квартир для співробітників органів спеціальних видів зв'язку та їх сімей;

3.1.8. Укладання угоди з місцевим підрядником на прокладання кабельної лінії зв'язку від будівлі Установи до найближчого влаштування комутації зв'язку та її обслуговування.

3.2. При проведенні ремонтно-будівельних робіт будівель та приміщень і їх обладнанні інженерними системами повинно бути враховано таке:

3.2.1. Консульські приміщення посольств повинні розміщуватися в окремій будівлі або в приміщеннях з окремим входом;

3.2.2. Гаражі Установи бажано розміщувати за межами периметрів службових та жилих будівель;

3.2.3. Комунікації охоронної сигналізації у будинку дозволяється прокладати на ближче ніж за 0,1 м від ліній внутрішнього та міського телефонного зв'язку у лотках, коробках, на кабельних полицях. По території і в будинку (за виключенням референтури) вони покладаються екранованим кабелем в трубах з будь якого матеріалу, що виключає можливість несанкціонованого підключення до з'єднувальних ланцюгів, що йдуть від станційної апаратури до датчиків. У референтурі комунікації прокладаються відкритим способом;

3.2.4. Проектування та монтаж органів спеціальних видів зв'язку Установ здійснюється тільки спеціальними підрозділами СБ України;

3.2.5. Організація проектування та монтажу систем охоронного телебачення, охоронної та пожежної сигналізації Установи здійснюються ВКБ УРЗДУ за письмовими заявками керівництва Установи. Зазначені роботи виконуються, як правило, спеціалізованими організаціями України, які мають спеціальний

дозвіл (ліцензію) Головного управління державної служби охорони при МВС України. Залучення до виконання цих робіт іноземних фірм обов'язково погоджується із СБ України;

3.2.6. Планово-профілактичний ремонт апаратури охоронної сигналізації проводиться, як правило, спеціалізованою організацією, що здійснювала її встановлення;

3.2.7. Прийняття до експлуатації устаткування охоронної сигналізації здійснюється комісією, що призначається розпорядженням заступника міністра, до складу якої входять: офіцер безпеки Установи, представники організації, що проводила монтаж та представник ВКБ УРЗДУ. Акт прийняття складається у 4 примірниках (для посольства, підрядної організації, ВФУ, ВКБ УРЗДУ) та затверджується керівником Установи.

Оперативне та профілактичне обслуговування охоронної сигналізації забезпечує служба охорони Установи на підставі посадової інструкції.

3.3. Системи охоронного телебачення призначаються для візуального контролю службою охорони підходів до службових будівель та в'їздів і входів на території Установи. Дозволяється використовувати як вітчизняну, так і іноземну телевізійну апаратуру.

3.1.1. Кабельні комунікації повинні прокладатися по території в окремих закладних трубах, що забезпечують надійний захист від механічних пошкоджень та несанкціонованого доступу до них. Дозволяється спільне використання закладних труб для охоронної сигналізації та телебачення.

Телевізійні камери, що встановлені не в службових приміщеннях, повинні бути захищені від несанкціонованого доступу. Монітори розміщуються на посту чергового коменданта. Встановлення моніторів та телевізійних камер в референтурі заборонено.

3.3.2. Приймання та експлуатація системи охоронного телебачення здійснюється згідно з пунктами 3.2.3, 3.2.6-3.2.7 цієї Інструкції. Поточний ремонт телевізійної апаратури закордонного виробництва можуть

здійснювати місцеві спеціалісти під контролем представника Установи, що відповідає за його безпеку.

3.4. Відповідальність за забезпечення Установи апаратурою пожежної сигналізації та контроль за виконанням її монтажу покладається на ВКБ УРЗДУ.

3.4.1. Станційна апаратура пожежної сигналізації розміщується на посту N 1 чергового. Вона не повинна замикатися на місцеву пожежну частину.

Датчики пожежної сигналізації встановлюються у всіх пожежонебезпечних приміщеннях. У референтурі та виділених приміщеннях встановлюються датчики, що не мають електроакустичного ефекту.

Сповіщувачі пожежної сигналізації слід встановлювати за межами приміщення референтури (у коридорі, біля дверей референтури).

3.4.2. Прокладання ліній пожежної сигналізації, монтаж, приймання та порядок обслуговування здійснюються згідно з пунктами 3.2.3, 3.2.6, 3.2.7 цієї Інструкції.

3.5. Система тривожного сповіщення призначена для подачі сигналу тривоги в референтуру та загального сигналу “тривога” по Установі. Покладання ліній тривожного сповіщення, монтаж, приймання та порядок обслуговування здійснюються згідно з пунктами 3.2.3, 3.2.6, 3.2.7 цієї Інструкції.

3.5.1. Станційна апаратура системи тривожного оповіщення розміщується на посту чергового по референтурі, а у разі її відсутності на посту N 1 чергового коменданта.

Датчики тривожної сигналізації встановлюються у місцях, що визначаються керівником Установи та офіцером безпеки. Сповіщувачі тривожної сигналізації обов’язково встановлюються на посту N 1 чергового, у квартирах завідуючого референтурою, керівника представництва, референтів та кур’єрів спецохорони.

Дзвоники гучного бою необхідно встановлювати приховано і у місцях найбільшого скупчення співробітників Установи, холах, сходових клітинах та квартирах співробітників, які мешкають на території Установи.

3.5.2. Відповідальність за експлуатацію та збереження апаратури системи тривожного оповіщення покладається на завідуючого референтурою, а у разі відсутності референтури, на службу охорони Установи.

3.5.3. Для резервного електроживлення системи тривожного оповіщення використовуються акумулятори, що розміщуються в окремому приміщенні референтури, а у разі її відсутності в окремому приміщенні служби охорони.

3.6. Провідна переговорна система зв'язку призначена для зв'язку чергового посту N 1 з відвідувачами біля воріт, хвіртки та вхідних дверей Установи, а також, в окремих випадках, для зв'язку співробітників під час обходу території.

Для обладнання Установ провідною переговорною системою дозволяється використовувати як вітчизняні, так і іноземні технічні засоби.

Пульт керування системою слід розташовувати на посту N 1.

3.1.6. Встановлення, приймання та експлуатація провідної переговорної системи здійснюється згідно з пунктами 3.2.3, 3.2.6, 3.2.7 цієї Інструкції.

Поточний ремонт апаратури здійснюється представниками служби охорони, які повинні мати відповідну підготовку.

3.7. Внутрішня телефонна мережа призначена для внутрішнього зв'язку в Установі. Вона не повинна мати виходу за межі контрольованої зони Установи. Забезпечення Установи внутрішньою АТС та контроль за її монтажем покладається на ВКБ УРЗДУ.

3.7.1. Телефонні апарати внутрішнього телефонного зв'язку встановлюються у кабінетах керівника Установи, офіцера безпеки, завідуючого референтурою, на посту N 1, чергового по референтурі та квартирах референтів — шифрувальників. У разі службової необхідності, з дозволу офіцера безпеки, в інших кабінетах співробітників Установи.

3.7.2. Перелік абонентів внутрішньої АТС затверджує керівник Установи.

3.7.3. Станційна апаратура внутрішньої АТС встановлюється у референтурі, а у разі її відсутності — в приміщенні служби охорони.

Станційна апаратура та телефонні апарати внутрішньої АТС повинні бути вітчизняного виробництва.

3.7.4. Відповідальність за експлуатацію та збереження апаратури внутрішнього зв'язку покладається на завідуючого референтурою, а у разі відсутності референтури — на службу охорони.

3.7.5. Обладнання, прийняття та експлуатація мережі внутрішнього зв'язку здійснюється згідно з пунктами 3.2.3, 3.2.6, 3.2.7 цієї Інструкції. Зовнішній телефонний зв'язок повинен здійснюватись виключно через комутатор Установи в ручному режимі.

3.8. При проведенні проектних, будівельно-монтажних та ремонтних робіт закордонними фірмами, необхідно надавати перевагу фірмам, що мають солідні рекомендації та які є загальновідомими в своїй сфері діяльності. Будівельно-монтажні та ремонтні роботи приміщень кабінету посла, радників, кімнати таємних нарад, органів спеціальних видів зв'язку та інших приміщень, де циркулює інформація з обмеженим доступом, повинні виконуватися українськими спеціалізованими організаціями.

3.8.1. Необхідно вимагати наявності усієї проектної та робочої документації з належною кількістю примірників. Примірник проекту, що знаходиться в роботі, після завершення будівництва чи ремонту, повинен зберігатися в Установі. Проектну та робочу документацію необхідно узгоджувати з ВКБ УРЗДУ МЗС, надавши йому один примірник документації.

3.8.2. На час проведення будівельно-монтажних та ремонтних робіт в Установі наказом Міністра призначається відповідальна особа, яка здійснює постійний контроль за суворим дотриманням вимог проекту, недопущенням встановлення позапроектних пристроїв з боку залучених до робіт фахівців іноземних фірм, прокладення кабельних ліній тощо.

3.8.3. Контроль за виконанням будівельно-монтажних та ремонтних робіт здійснюється після закінчення окремих етапів робіт, а також після виконання робіт, які надалі будуть приховані наступними роботами. Згідно з результатами контролю складається акт прийняття роботи (етапу робіт) у 4 примірниках (для посольства, підрядної організації, ВФУ, ВКБ УРЗДУ) та затверджується керівником Установи.

3.8.4. У разі виявлення відхилень від проекту або коли відповідальна особа виявить наявність проведення робіт, що непередбачені проектом, вона складає акт вказівкою виявленого відхилення чи порушення і негайно повідомляє про це керівника Установи і ВКБ УРЗДУ МЗС.

3.8.5. Після закінчення ремонтно-монтажних робіт складається акт обстеження та прийому виконаних робіт з висновками щодо відповідності проведеної роботи вимогам комплексного захисту Установи згідно із цією Інструкцією. Акт складають та підписують представники підрядника, відповідальна особа Установи, яка здійснювала контроль за проведенням робіт, керівник Установи та представники ВКБ УРЗДУ МЗС.

3.9. Інструкції по експлуатації систем сигналізації, охоронного телебачення, тривожного оповіщення та провідного зв'язку розробляються офіцером безпеки та завідуючим референтурою, узгоджуються з ВКБ УРЗДУ та затверджуються керівником Установи.

3.10. Уся поштова кореспонденція, що надходить до Установи, повинна перевірятися на наявність вибухових пристроїв. Необхідно передбачати спеціальне приміщення для пункту перевірки поштових надходжень.

3.10.1. Обладнання для перевірки поштової кореспонденції може бути придбано тільки після узгодження з ВКБ УРЗДУ та СБ України і може бути як вітчизняного, так і іноземного виробництва.

Відділ комплексної безпеки закордонних установ
Управління розвитку і забезпечення закордонних установ МЗС України

ДЕРЖАВНА МИТНА СЛУЖБА УКРАЇНИ**НАКАЗ**

№ 491 від 19.07.2001
Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
м.Київ 20 серпня 2001 р.
за № 723/5914

**Про затвердження Правил митного
контролю та митного оформлення**

**предметів дипломатичних представництв, консульських установ,
представництв міжнародних організацій, а також їх персоналу та членів
сімей персоналу, які користуються на території України митними
пільгами**

З метою встановлення правил митного контролю та митного оформлення предметів дипломатичних представництв, консульських установ, представництв міжнародних організацій, а також їх персоналу та членів сімей персоналу, які користуються на території України митними пільгами відповідно до статей 35, 36 Віденської конвенції про представництво держав у їх відношеннях з міжнародними організаціями універсального характеру (1975 р.), статей 36, 37 Віденської конвенції про дипломатичні зносини (1961 р.), статей 50, 62 Віденської конвенції про консульські зносини (1963 р.), статей 59 — 67, 71 Митного кодексу України, НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Правила митного контролю та митного оформлення предметів дипломатичних представництв, консульських установ, представництв міжнародних організацій, а також їх персоналу та членів сімей персоналу, які користуються на території України митними пільгами (далі — Правила), що додаються.
2. Управлінню організації митного контролю (Терещенко С.С.), Правовому управлінню (Мельник М.В.) забезпечити подання цього наказу на реєстрацію до Міністерства юстиції України.
3. Управлінню справами (Карпенко В.П.) після реєстрації в Міністерстві юстиції України забезпечити тиражування та розсилку цього наказу до митних органів.

4. Управлінню аналізу, прогнозування та зв'язків з громадськістю (Козик Л.Г.) забезпечити висвітлення наказу та Правил у засобах масової інформації.
5. Після набрання чинності цим наказом усім управлінням згідно з компетенцією в місячний термін надати Управлінню організації митного контролю пропозиції щодо приведення нормативних актів Державної митної служби у відповідність до Правил.
6. Начальникам регіональних митниць, митниць привести технологічні схеми митного контролю у відповідність до Правил.
7. Уважати такими, що втратили чинність, Тимчасові правила митного контролю за предметами, що належать іноземним установам, організаціям та особам, які користуються на території України митними пільгами, затверджені наказом Держмиткому від 14.02.92 N 31.
8. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Голови Служби Пашка П.В.

Голова Служби Ю.П.Соловков

Погоджено

*Міністр закордонних справ України
А.М.Зленко*

*Затверджено
Наказ Державної
митної служби України
19.07.2001 N 491*

*Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
20 серпня 2001 р.
за N 723/5914*

Правила митного контролю та митного оформлення предметів дипломатичних представництв, консульських установ, представництв міжнародних організацій, а також їх персоналу та членів сімей персоналу, які користуються на території України митними пільгами

1. Терміни, що вживаються в цих Правилах

1.1. Представництво — акредитоване в Міністерстві закордонних справ України дипломатичне представництво, консульська установа, представництво міжнародної організації, яким надано митні пільги відповідно до чинного законодавства України та міжнародних договорів України.

1.2. Акредитація представництва на території України — отримання в Міністерстві закордонних справ України посвідчення про акредитацію представництва на території України.

1.3. Персонал — акредитовані в Міністерстві закордонних справ України глави представництв та члени їх дипломатичного персоналу, консульські посадові особи (крім почесних консульських посадових осіб), члени дипломатичного персоналу міжнародних організацій, члени адміністративно-технічного та обслуговувального персоналу, що не є громадянами України.

1.4. Члени сімей — акредитовані в Міністерстві закордонних справ України члени сімей персоналу, які проживають разом з ним або супроводжують його за умови, що вони не є громадянами України. На дітей персоналу віком понад 18 років пільги, наведені в цьому Порядку, не поширюються.

1.5. Адміністративно-технічний персонал — особи, які виконують адміністративно-технічне обслуговування в представництві й мають службові картки, видані Міністерством закордонних справ України.

1.6. Обслуговувальний персонал — особи, які виконують обов'язки з обслуговування представництва й мають службові картки, видані Міністерством закордонних справ України.

1.7. Акредитація персоналу, членів сімей — отримання в Міністерстві закордонних справ України дипломатичної, консульської або службової картки.

1.8. Дипломатичний кур'єр — особа, уповноважена на переміщення через митний кордон України дипломатичної пошти.

1.9. Консульський кур'єр — особа, уповноважена на переміщення через митний кордон України консульської валізи.

1.10. Предмети, призначені для офіційного користування — предмети (крім транспортних засобів), що переміщуються через митний кордон України й призначені для офіційного користування представництвами.

1.11. Несупроводжуваний багаж — предмети та транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон України окремо від власника чи відправляються в Україну їх власником (або за його дорученням іншою фізичною чи юридичною особою).

1.12. Офіційна кореспонденція — уся вхідна й вихідна кореспонденція, яка стосується представництв та їх функцій.

1.13. Транспортні засоби, призначені для офіційного користування, — транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон України та належать представництвам.

1.14. Транспортні засоби, призначені для особистого користування, — транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон України та належать персоналу і членам сімей.

1.15. Предмети, призначені для початкового облаштування, — предмети, призначені для особистого користування, які ввозяться персоналом та членами сімей в термін до 6 перших місяців роботи персоналу в Україні.

2. Загальні положення

2.1. Митні пільги представництвам, персоналу та членам сімей надаються відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України.

2.2. Якщо предмети, призначені для офіційного користування або особистого користування персоналом, підлягають контролю з боку відповідних державних органів контролю, то їх митне оформлення здійснюється після проведення контролю цими органами.

2.3. Митне оформлення предметів, для переміщення яких через митний кордон України законодавством визначено надання дозвільних документів, проводиться згідно з чинним законодавством України.

2.4. Митне оформлення предметів, транспортних засобів, що належать представництву, персоналу, членам сімей, може здійснюватись довіреною особою на підставі належним чином оформлених документів.

3. Митний контроль та митне оформлення предметів, призначених для офіційного користування, що переміщуються через митний кордон України

3.1. Пропуск через митний кордон України предметів, призначених для офіційного користування, і контроль за їх доставкою в митницю, у зоні діяльності якої розташовано відповідне представництво, здійснюються без проведення митного огляду.

3.2. Якщо під час пропуску через митний кордон України предметів, призначених для офіційного користування, є достатні підстави вважати, що під виглядом таких предметів (або крім них) переміщуються інші предмети, у тому числі й такі, увезення яких в Україну заборонено, то може бути здійснений митний огляд. Такий огляд провадиться за згодою представництва та в присутності вповноваженої представництвом особи. Якщо представництво не дає згоди на митний огляд, то предмети не підлягають пропуску на митну територію України.

3.3. Митне оформлення предметів, призначених для офіційного користування, здійснюється митницею, у зоні діяльності якої розташовано представництво.

3.4. Предмети, призначені для офіційного користування, підлягають декларуванню митним органам із заповненням вантажної митної декларації згідно з установленим порядком.

3.5. Предмети, призначені для офіційного користування, за умови дотримання встановленого порядку переміщення через митний кордон України, звільняються від обкладення ввізним митом, акцизним збором,

податком на додану вартість та митними зборами (за винятком зборів за зберігання предметів та за їх митне оформлення в зонах митного контролю на територіях і в приміщеннях підприємств, що зберігають такі предмети, чи поза робочим часом, установленим для митниць).

4. Митний контроль та митне оформлення предметів, призначених для особистого користування персоналом та членами сімей

4.1. Предмети, що призначені для особистого користування персоналом (крім адміністративно-технічного та обслуговувального персоналу), членами сімей (крім членів сімей адміністративно-технічного та обслуговувального персоналу) і переміщуються через митний кордон України разом з персоналом, членами сімей або окремо, звільняються від митного огляду.

Якщо є достатні підстави вважати, що під виглядом предметів, призначених для особистого користування (або крім них), переміщуються інші предмети, у тому числі й такі, увезення яких в Україну або вивезення з України заборонено, то митними органами проводиться митний огляд. Такий огляд здійснюється тільки за згодою та в присутності особи, для користування якої призначені предмети, або вповноваженої нею особи. У разі відсутності згоди такої особи на митний огляд предметів вони не підлягають пропуску на митну територію України (з митної території України).

Дія цього пункту поширюється також на предмети, що призначені для особистого користування персоналом (крім адміністративно-технічного та обслуговувального персоналу) та членами сімей (крім членів сімей адміністративно-технічного та обслуговувального персоналу) і переміщуються в несупроводжуваному багажі у міжнародних вантажних відправленнях (крім міжнародних поштових відправлень) за умови, що із зазначених у супровідних документах відомостей про одержувача можна визначити його статус (дипломат, консул тощо) або за наявності інших ознак, що підтверджують цей статус (наприклад, напису “дипломатичний вантаж” на оболонці (упаковці) предметів або на супровідних документах).

4.2. Митний контроль предметів, що надходять в Україну в міжнародних поштових відправленнях і призначені для особистого користування персоналом, членами сімей, здійснюється відповідно до положень Всесвітньої поштової конвенції (1994 р.) й вимог законодавства України.

За наявності на супровідних документах або оболонці (упаковці) предметів ознак, які дають підстави визнати одержувача міжнародного поштового відправлення персоналом (крім адміністративно-технічного та обслуговуючого персоналу) або членом сім'ї (крім членів сімей адміністративно-технічного та обслуговуючого персоналу), але якщо є підстави для проведення митного огляду цього відправлення з розпакуванням, митний контроль здійснюється за згодою одержувача або уповноваженої ним особи та в присутності одного з них.

Про потребу присутності одержувача при митному огляді предметів підприємством поштового зв'язку направляє йому повідомлення із зазначенням місця та часу огляду.

У разі неможливості проведення митного огляду у зв'язку з відсутністю одержувача або вповноваженої ним особи міжнародне поштове відправлення повертається відправнику відповідно до положень Всесвітньої поштової конвенції (1994 р.).

4.3. Декларування предметів, призначених для особистого користування персоналом та членами сімей, у випадках, установлених законодавством України, здійснюється із заповненням митної декларації.

Належним чином оформлена митна декларація є підставою для зворотного вивезення (увезення) зазначених у ній предметів.

4.4. Митне оформлення предметів, які призначені для особистого користування персоналом, членами сімей та надходять в Україну в міжнародних вантажних відправленнях, несупроводжуваному багажі, здійснюється митницями, у зоні діяльності яких проживають ці особи.

4.5. Для отримання (відправлення) несупроводжуваного багажу, міжнародного вантажного відправлення персонал, члени сімей або вповноважені ними особи подають митному органу два примірники переліку предметів, які містяться в цьому багажі, відправленні.

Один примірник переліку предметів, засвідчений митним органом, видається власникові багажу (відправлення) або вповноваженій ним особі, а другий разом із копіями товаросупровідних документів та документів, що посвідчують особу одержувача (відправника — у разі відправлення багажу чи міжнародного вантажного відправлення за кордон), залишається в справах митниці.

4.6. Предмети, призначені для особистого користування персоналом (крім адміністративно-технічного і обслуговувального персоналу) та членами сімей (крім членів сімей адміністративно-технічного і обслуговувального персоналу), включаючи предмети початкового облаштування, не обкладаються ввізним митом, акцизним збором, податком на додану вартість та митними зборами (за винятком зборів за зберігання предметів та за їх митне оформлення в зонах митного контролю на територіях і в приміщеннях підприємств, що зберігають такі предмети, чи поза робочим часом, установленим для митниць).

4.7. Предмети, призначені для початкового облаштування адміністративно-технічного персоналу та членів сімей адміністративно-технічного персоналу не обкладаються ввізним митом,

акцизним збором, податком на додану вартість та митними зборами (за винятком зборів за зберігання предметів та за їх митне оформлення в зонах митного контролю на територіях і в приміщеннях підприємств, що зберігають такі предмети, чи поза робочим часом, установленим для митниць).

4.8. Крім зазначених у пункті 4.7 цих Правил предметів, інші предмети, призначені для особистого користування адміністративно-технічним і

обслуговувальним персоналом, а також членами їх сімей, не обкладаються ввізним митом, акцизним збором, податком на додану вартість та митними зборами (за винятком зборів за зберігання предметів і за їх митне оформлення в зонах митного контролю на територіях і в приміщеннях підприємств, що зберігають такі предмети, чи поза робочим часом, установленим для митниць) виключно на підставі спеціальних угод з іноземною державою.

4.9. Митне оформлення предметів, транспортних засобів, які придбані на території України й вивозяться за межі митної території України, здійснюється в порядку, установленому законодавством України.

5. Митний контроль та митне оформлення транспортних засобів, призначених для офіційного користування

5.1. Митне оформлення транспортних засобів, призначених для офіційного користування, здійснюється митницею, у зоні діяльності якої розташовано конкретне представництво.

5.2. Транспортні засоби, призначені для офіційного користування, підлягають декларуванню шляхом подання митному органу вантажної митної декларації, заповненої відповідно до заявленого режиму. Вантажна митна декларація оформлюється на кожний транспортний засіб окремо.

Належним чином оформлена вантажна митна декларація є підставою для подальшої реєстрації транспортного засобу в підрозділах ДАІ МВС України.

5.3. Транспортні засоби, призначені для офіційного користування та заявлені в режимі тимчасового ввезення, не обкладаються ввізним митом, акцизним збором, податком на додану вартість та митними зборами (за винятком зборів за зберігання й зборів за митне оформлення в зонах митного контролю на територіях і в приміщеннях підприємств, що зберігають такі транспортні засоби, чи поза робочим часом, установленим для митниць).

5.4. Кількість транспортних засобів, які ввозяться представництвами для офіційного користування, визначається на умовах взаємності стосовно кожної окремої держави.

Інформація про умови взаємності надається Міністерством закордонних справ Держмитслужбі щорічно до 20 січня.

5.5. Оподаткування транспортних засобів, які ввозяться на митну територію України з метою вільного використання, здійснюється відповідно до вимог законодавства України.

5.6. Відчуження на митній території України транспортних засобів, призначених для офіційного користування, здійснюється відповідно до вимог законодавства України.

6. Митний контроль та митне оформлення транспортних засобів, призначених для особистого користування

6.1. Транспортні засоби, призначені для особистого користування, підлягають декларуванню із заповненням одного з таких документів:

митної декларації, форму якої затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15.07.97 N 748 "Про перелік відомостей, що оголошуються громадянами за встановленою формою у разі переміщення ними через митний кордон України товарів та інших предметів".

У цьому разі в пункті 4 митної декларації власник транспортного засобу дає зобов'язання такого змісту:

"Я, _____, зобов'язуюсь вивезти цей
(прізвище, ім'я)

транспортний засіб за межі митної території України";

письмового зобов'язання про зворотне вивезення транспортного засобу за межі митної території України за формою, визначеною Державною митною службою, якщо потреби заповнення митної декларації немає.

6.2. Транспортні засоби, які призначені для особистого користування і ввозяться на митну територію України з метою тимчасового користування на

митній території України, не обкладаються ввізним митом, акцизним збором, податком на додану вартість та митними зборами (за винятком зборів за зберігання предметів та за їх митне оформлення в зонах митного контролю на територіях і в приміщеннях підприємств, що зберігають такі предмети, чи поза робочим часом, установленим для митниць).

6.3. Оподаткування транспортних засобів, які ввозяться на митну територію України з метою вільного використання на митній території України, здійснюється відповідно до вимог законодавства України.

6.4. Відчуження на митній території України транспортних засобів, призначених для особистого користування здійснюється відповідно до вимог законодавства України.

6.5. Для отримання посвідчення про реєстрацію транспортного засобу в органах ДАІ МВС України (далі — Посвідчення) власники транспортних засобів або вповноважені ними особи мають подати митниці, у зоні діяльності якої проживає власник, такі документи:

письмову заяву;

митну декларацію, форму якої затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15.07.97 N 748 “Про перелік відомостей, що оголошуються громадянами за встановленою формою у разі переміщення ними через митний кордон України товарів та інших предметів” (письмове зобов’язання про зворотне вивезення транспортного засобу), оформленою в установленому порядку прикордонною митницею;

документи, що підтверджують правомірність володіння (користування) транспортним засобом;

реєстраційні (технічні) документи (якщо транспортний засіб експлуатувався за межами України);

документи, що посвідчують особу, та дипломатичну, консульську або службову картку, видану Міністерством закордонних справ України.

6.6. У десятиденний термін із дня видачі Посвідчення транспортний засіб має бути зареєстрований у підрозділі ДАІ МВС України.

6.7. Кількість транспортних засобів, які дозволяється ввозити персоналу для особистого користування, визначається на умовах взаємності щодо кожної окремої держави.

Інформація про умови взаємності надається Міністерством закордонних справ Держмитслужбі щорічно до 20 січня.

7. Митний контроль та митне оформлення офіційної кореспонденції, дипломатичної пошти, консульської валізи

7.1. Офіційна кореспонденція може переміщуватися звичайними поштовими каналами, дипломатичною поштою, поштою представництв міжнародних організацій, консульською валізою.

7.2. До офіційної кореспонденції, яка переміщується звичайними поштовими каналами, належать листи вагою до 2 кг, дрібні пакети вагою до 2 кг та бандеролі вагою до 5 кг, які містять листи, друковані матеріали, книги, брошури, проспекти, лазерні диски тощо. Ознакою такої офіційної кореспонденції є її конкретне адресування дипломатичному представництву, консульській установі, міжнародній організації (її представництву) або їх персоналу.

7.3. Уся офіційна кореспонденція недоторкана.

7.4. Якщо в митних органів є достатні підстави вважати, що офіційна кореспонденція, яка надійшла каналами поштового зв'язку, містить предмети, заборонені для пересилання в Україну, то вона може бути розпечатана за згодою та в присутності вповноваженої ним особи. Повідомлення про потребу присутності одержувача при митному огляді із зазначенням місця та часу огляду підприємство поштового зв'язку направляє одержувачу в разі надходження офіційної кореспонденції з-за кордону; відправнику — у разі відправлення офіційної кореспонденції за кордон. У разі неможливості проведення митного огляду у зв'язку з відсутністю згоди

представництва офіційна кореспонденція, яка надійшла каналами поштового зв'язку, повертається відправнику.

7.5. Усі місця, які складають дипломатичну пошту, пошту представництва міжнародної організації, консульську валізу повинні мати видимі зовнішні знаки, що вказують на їх характер.

7.6. Дипломатичний кур'єр, консульський кур'єр забезпечуються офіційним документом (кур'єрським листом), у якому зазначаються статус кур'єра та кількість місць дипломатичної пошти, консульської валізи.

7.7. Дипломатична пошта, консульська валіза можуть бути довірені також дипломатичному кур'єру, консульському кур'єру ad hoc, призначеними для перевезення тільки цієї дипломатичної пошти, консульської валізи та забезпеченими офіційним документом (кур'єрським листом). Дипломатичному кур'єру, консульському кур'єру ad hoc надаються митні пільги, передбачені законодавством України відповідно для дипломатичних, консульських кур'єрів. Такі пільги припиняються з моменту доставки дипломатичної пошти, консульської валізи за призначенням.

7.8. Дипломатична пошта, консульська валіза можуть бути довірені командирі цивільного повітряного судна. Консульська валіза може бути довірена також командирі судна, що переміщується водними шляхами. У цьому разі командир судна забезпечується офіційним документом (кур'єрським листом), але він не вважається дипломатичним кур'єром, консульським кур'єром. Представництво може направити своїх представників прийняти дипломатичну пошту, консульську валізу безпосередньо й безперешкодно від командира судна.

7.9. При ввезенні в Україну чи вивезенні за кордон дипломатичної пошти, консульської валізи дипломатичний кур'єр, консульській кур'єр чи командир судна подають митному органу офіційний документ (кур'єрський лист), оформлений на цю пошту.

7.10. Митне оформлення дипломатичної пошти, пошти представництва міжнародної організації, консульської валізи, що відправляються за межі України, здійснюється митницею, у зоні діяльності якої розташовано представництво.

7.11. Положення цього розділу Правил застосовуються також до кур'єрів, кур'єрів ad hoc міжнародних організацій, якщо це не суперечить міжнародним договорам України.

7.12. Дипломатична пошта, пошта представництв міжнародних організацій, консульська валіза не підлягають розкриттю або затриманню. Дипломатична пошта, пошта представництв міжнародних організацій, консульська валіза можуть містити тільки офіційну кореспонденцію, документи й предмети, призначені виключно для офіційного користування. Якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, то за наявності достатніх підстав уважати, що в консульській валізі містяться інші предмети, митні органи мають право вимагати, щоб консульська валіза була розкрита вповноваженими особами іноземної держави, що представляється, у присутності посадових осіб митного органу України. У разі відмови цих осіб від розкриття консульська валіза повертається в місце відправлення.

7.13. Митне оформлення дипломатичної пошти, пошти представництв міжнародної організації, консульської валізи, що ввозяться на митну територію України, здійснюється прикордонною митницею, через яку вони переміщуються.

7.14. Обмін консульськими валізами між двома консульськими установами, які очолюються почесними консульськими посадовими особами і розташовані в різних державах, дозволяється за умови згоди кожної держави.

8. Митний контроль та митне оформлення особистого багажу дипломатичного, консульського кур'єрів

8.1. Особистий багаж дипломатичного, консульського кур'єрів, у тому числі кур'єрів ad hoc, звільняються від митного огляду, якщо немає достатніх

підстав уважати, що він містить предмети, увезення яких в Україну чи вивезення за кордон заборонено або обмежено законодавством чи регулюється окремими правилами. Огляд особистого багажу здійснюється тільки в присутності самого кур'єра або його вповноваженого представника.

8.2. Положення цього розділу Правил застосовуються також до особистого багажу кур'єрів міжнародних організацій, якщо це не суперечить міжнародним договорам України.

9. Митні пільги консульським установам, які очолюються почесними консульськими посадовими особами

9.1. Вимоги пунктів 3.1 — 3.3, 7.1 — 7.13 поширюються на консульські установи, які очолюються почесними консульськими посадовими особами.

9.2. Консульській установі, яку очолює почесна консульська посадова особа, дозволяється ввезення для офіційного користування без обкладення платежами та зборами, передбаченими законодавством України (за винятком зборів, що справляються за зберігання предметів та за їх митне оформлення в зонах митного контролю на територіях і в приміщеннях підприємств, що зберігають предмети, чи поза робочим часом, установленим для митниць), таких предметів:

державних гербів та прапорів країни, яку представляє ця консульська установа, вивісок, печаток і штампів, книг, офіційних друкованих матеріалів, канцелярського приладдя та інших подібних предметів;

канцелярських меблів для обладнання офісу;

комп'ютерної, копіювальної та комунікаційної техніки (телефонів, факсів, модемів тощо) у потрібній кількості;

інших подібних предметів.

Дія цього пункту поширюється на вищезгадані предмети, якщо вони ввозяться з держави, яку представляє консульська установа, або з інших країн на вимогу держави, яку представляє консульська установа.

10. Митний контроль та митне оформлення предметів, транспортних засобів, що належать почесним консульським посадовим особам або посадовим особам консульських установ, які є громадянами України чи іноземними громадянами, які постійно проживають в Україні

10.1. Митний контроль та митне оформлення предметів, транспортних засобів, що належать почесним консульським посадовим особам або посадовим особам консульських установ, які є громадянами України чи іноземними громадянами, які постійно проживають в Україні, здійснюються згідно із законодавством України.

10.2. Якщо міжнародним договором України встановлено для почесної консульської посадової особи чи посадової особи консульської установи, яка є громадянином України або іноземним громадянином, який постійно проживає в Україні, інші правила, то при митному контролі та митному оформленні валюти, цінностей, предметів, транспортних засобів, що належать цим особам, застосовуються правила міжнародного договору.

Начальник Управління організації митного контролю С.С.Терещенко

Додаток 9

Витяг статей щодо дипломатичних представництв**МИТНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ**

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, N 38-39, ст.288)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами N 291-IV (291-15) від 28.11.2002, ВВР, 2003, N 4, ст.32 - набирає чинності з 01.01.2003 року N 348-IV (348-15) від 24.12.2002, ВВР, 2003, N 6, ст.51 N 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003, ВВР, 2004, N 17-18, ст.250 N 1495-IV (1495-15) від 17.02.2004, ВВР, 2004, N 19, ст.276 N 1766-IV (1766-15) від 15.06.2004, ВВР, 2005, N 3, ст.77 N 1970-IV (1970-15) від 01.07.2004, ВВР, 2005, N 1, ст.9 N 2285-IV (2285-15) від 23.12.2004)

(Кодекс набирає чинності з 1 січня 2004 року, крім частини тринадцятої статті 71, яка набирає чинності з 1 січня 2005 року згідно із Законом N 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003)

(Кодекс набирає чинності з 1 січня 2004 року, крім частини тринадцятої статті 71, яка набирає чинності з 1 січня 2006 року згідно із Законом N 2285-IV (2285-15) від 23.12.2004)

Розділ XIII МИТНІ ПІЛЬГИ

Глава 50 МИТНІ ПІЛЬГИ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ПРЕДСТАВНИЦТВАМ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ, МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ПРЕДСТАВНИЦТВАМ ІНОЗЕМНИХ ФІРМ ТА ОФІЦІЙНИМ ОСОБАМ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ, А ТАКОЖ ДИПЛОМАТИЧНИМ ПРЕДСТАВНИЦТВАМ УКРАЇНИ, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ ЗА КОРДОНОМ

Стаття 286. Митні пільги для дипломатичних представництв іноземних держав

Дипломатичні представництва іноземних держав на території України за умови дотримання встановленого цим Кодексом порядку переміщення

товарів через митний кордон України можуть ввозити на митну територію України та вивозити з її митної території товари, призначені для офіційного (службового) користування представництв із звільненням від митного огляду та сплати податків і зборів, за винятком плати за митне оформлення таких товарів, якщо воно здійснюється поза місцями розташування митних органів або поза робочим часом, встановленим для митних органів.

Стаття 287. Митні пільги для глави дипломатичного представництва іноземної держави та членів дипломатичного персоналу представництва

Глава дипломатичного представництва іноземної держави та члени дипломатичного персоналу представництва, а також члени їхніх сімей, які проживають разом з ними, за умови, що вони не є громадянами України та не проживають в Україні постійно, можуть ввозити в Україну товари, призначені для особистого користування, включаючи предмети початкового облаштування, та вивозити з України товари, призначені для особистого користування, включаючи придбані на митній території України, з дотриманням встановленого цим Кодексом порядку їх переміщення через митний кордон України та із звільненням від сплати податків і зборів, за винятком плати за їх митне оформлення, якщо воно здійснюється поза місцями розташування митних органів або поза робочим часом, встановленим для митних органів.

Особистий багаж глави дипломатичного представництва іноземної держави, членів дипломатичного персоналу представництва, членів їхніх сімей, які проживають разом з ними, звільняється від митного огляду, якщо немає достатніх підстав вважати, що він містить товари, не призначені для особистого користування, або товари, ввезення (вивезення) яких заборонене законом або регулюється карантинними та іншими спеціальними правилами. Такий огляд повинен здійснюватися тільки в присутності названих у цій статті осіб або їх уповноважених представників та за письмовим розпорядженням керівника чи заступника керівника відповідного митного

органу. На митному посту допускається також проведення огляду за письмовим розпорядженням керівника поста або його заступника.

Стаття 288. Митні пільги для співробітників адміністративно-технічного персоналу дипломатичного представництва іноземної держави

Співробітники адміністративно-технічного персоналу дипломатичного представництва іноземної держави та члени їхніх сімей, які проживають разом з ними, якщо ці співробітники та члени їхніх сімей не є громадянами України та не проживають в Україні постійно, можуть ввозити в Україну товари, призначені для початкового облаштування, із звільненням від сплати податків і зборів, за винятком плати за їх митне оформлення, якщо воно здійснюється поза місцями розташування митних органів або поза робочим часом, встановленим для митних органів.

Особи, зазначені у частині першій цієї статті, ввозять в Україну та вивозять з України товари в порядку, встановленому статтею 287 цього Кодексу.

Стаття 289. Поширення митних пільг, що надаються членам дипломатичного персоналу представництва іноземної держави, на співробітників адміністративно-технічного та обслуговуючого персоналу

На основі спеціальної угоди з іноземною державою митні пільги, що надаються згідно з цим Кодексом членам дипломатичного персоналу представництва іноземної держави, можуть поширюватися на співробітників адміністративно-технічного та обслуговуючого персоналу цього представництва, а також на членів їхніх сімей, які не є громадянами України та не проживають в Україні постійно, виходячи з принципу взаємності стосовно кожної окремої держави.

Стаття 290. Надання митних пільг консульським установам іноземних держав та членам їх персоналу

Консульським установам іноземних держав, консульським посадовим особам, включаючи главу консульської установи та консульських службовців, а також членів їхніх сімей, надаються митні пільги, передбачені цим Кодексом для дипломатичних представництв іноземних держав або відповідного персоналу дипломатичного представництва.

На основі спеціальної угоди з іноземною державою на працівників обслуговуючого персоналу консульської установи, а також на членів їхніх сімей, які не є громадянами України та не проживають в Україні постійно, виходячи з принципу взаємності стосовно кожної окремої держави, можуть поширюватися митні пільги, що надаються згідно з цим Кодексом відповідному персоналу дипломатичного представництва іноземної держави.

Стаття 291. Переміщення дипломатичної пошти та консульської валізи іноземних держав через митний кордон України

Дипломатична пошта та консульська валіза іноземних держав, що переміщуються через митний кордон України, не підлягають ні розпечатуванню, ні затриманню. За наявності достатніх підстав вважати, що консульська валіза містить товари, не зазначені в частині третій цієї статті, митний орган може зажадати розпечатання валізи уповноваженими особами цієї іноземної держави у присутності посадових осіб митного органу. У разі відмови від розпечатання така валіза повертається до місця відправлення.

Всі місця, що становлять дипломатичну пошту та консульську валізу, повинні мати видимі зовнішні ознаки, що свідчать про їх характер.

Дипломатична пошта може містити виключно дипломатичні документи та товари, призначені для офіційного користування, а консульська валіза — тільки офіційну кореспонденцію та документи або товари, призначені виключно для офіційного користування.

Стаття 292. Митні пільги для іноземних дипломатичних і консульських кур'єрів

Іноземні дипломатичні та консульські кур'єри можуть ввозити в Україну та вивозити з України товари, призначені для їх особистого користування, із звільненням на основі взаємності від митного огляду та сплати податків і зборів, за винятком плати за їх митне оформлення, якщо воно здійснюється поза місцями розташування митних органів або поза робочим часом, встановленим для митних органів.

Стаття 293. Митні пільги для представників та членів делегацій іноземних держав

Представникам іноземних держав, членам парламентських та урядових делегацій, а також на основі взаємності членам делегацій іноземних держав, які приїждять в Україну для участі в міжнародних переговорах, міжнародних конференціях та нарадах або з іншими офіційними дорученнями, надаються митні пільги, передбачені цим Кодексом для дипломатичного персоналу представництв іноземних держав. Такі пільги надаються також членам сімей цих осіб, які їх супроводжують.

Дипломатичному персоналу, консульським посадовим особам представництв іноземних держав, членам їхніх сімей, а також особам, зазначеним у частині першій цієї статті, які прямують з тією ж метою транзитом через територію України, надаються митні пільги, передбачені цим Кодексом для дипломатичного персоналу іноземних представництв.

Стаття 294. Митні пільги для міжнародних організацій, представництв іноземних держав при них, а також для їх персоналу

Митні пільги для міжнародних організацій та представництв іноземних держав при них, а також для персоналу цих організацій і представництв та членів сімей персоналу визначаються відповідними міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку.

Стаття 295. Надання митних пільг посадовим особам представництв іноземних держав та міжнародних організацій в Україні

Кожна посадова особа, яка має пільги згідно із статтями 287-290, 292-294 цього Кодексу, користується ними у разі прямування в Україну для зайняття відповідної посади з моменту перетину митного кордону України, а у разі знаходження на території України — з того часу, коли ця посадова особа офіційно приступила до виконання своїх обов'язків.

Члени сімей посадових осіб, зазначених у частині першій цієї статті, якщо вони не є громадянами України та не проживають в Україні постійно, мають ті ж самі пільги, що й ці посадові особи.

Стаття 296. Припинення надання митних пільг посадовим особам представництв іноземних держав та міжнародних організацій в Україні

Після залишення посадовими особами представництв іноземних держав та міжнародних організацій митної території України надання їм митних пільг, передбачених статтями 287-290, 292-294 цього Кодексу, припиняється.

Стаття 297. Декларування товарів представництв іноземних держав та міжнародних організацій в Україні

Товари, призначені для офіційного (службового) користування представництв іноземних держав та міжнародних організацій, підлягають декларуванню митним органам та пропускаються в Україну в режимі імпорту.

(Стаття 297 в редакції Закону N 1970-IV від 01.07.2004)

Стаття 298. Декларування товарів представництв іноземних фірм в Україні

Товари, що не підлягають відчуженню на території України та призначені для службового користування представництв іноземних фірм, декларуються

митним органам на строк до трьох років з моменту акредитації цих представництв під зобов'язання про зворотне вивезення.

Питання щодо продовження строку тимчасового ввезення товарів, зазначених у частині першій цієї статті, вирішується митним органом, в регіоні діяльності якого розташоване відповідне представництво іноземної фірми.

Стаття 299. Декларування товарів, що належать посадовим особам представництв іноземних держав та представництв іноземних фірм в Україні

Товари, призначені для особистого користування осіб, які мають митні пільги, декларуються митним органам за місцем акредитації чи перебування цих осіб та пропускаються в Україну в режимі імпорту.

(Стаття 299 в редакції Закону N 1970-IV від 01.07.2004)

Стаття 300. Порядок переміщення через митний кордон України товарів дипломатичних представництв України, що знаходяться за кордоном

Дипломатичні представництва України, що знаходяться за кордоном, за умови дотримання ними встановленого порядку переміщення товарів через митний кордон України можуть вивозити з України товари, призначені для офіційного (службового) користування представництва, із звільненням від сплати податків і зборів, за винятком плати за їх митне оформлення, якщо воно здійснюється поза місцями розташування митних органів або поза робочим часом, встановленим для митних органів.

Стаття 301. Декларування товарів дипломатичних представництв України, що знаходяться за кордоном

Товари, призначені для офіційного (службового) користування дипломатичних представництв України, що знаходяться за кордоном,

підлягають декларуванню митним органам та пропускаються за межі України на весь строк акредитації представництва за кордоном.

представництва за кордоном.

Додаток 10

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАГЛЯДУ ЗА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ
БЕЗПЕКИ АВІАЦІЇ

НАКАЗ

28.09.2004 N 81

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України 7 грудня
2004 р. за N 1555/10154

**Про затвердження Інструкції з організації та здійснення
контролю на безпеку в аеропортах України**

Відповідно до ст. 77 Державної програми авіаційної безпеки цивільної авіації та Додатка 17 до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. “Безпека. Захист міжнародної цивільної авіації від актів незаконного втручання”, а також з метою вдосконалення системи організації контролю на безпеку в аеропортах України НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Інструкцію з організації та здійснення контролю на безпеку в аеропортах України (далі — Інструкція), що додається.
2. Начальнику управління авіаційної безпеки (Плавко В.Ф.):
 - 2.1. Забезпечити подання цієї Інструкції на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України.

2.2. Довести зазначену Інструкцію до відома керівників аеропортів, авіапідприємств, наукових і навчальних закладів цивільної авіації всіх форм власності.

3. Уважати такою, що не застосовується на території України, “Інструкцію о порядке производства досмотра ручной клади, багажа и личного досмотра пассажиров гражданских воздушных судов и изъятия веществ, грузов и предметов, запрещенных к провозу на гражданских воздушных судах”, затверджену спільним наказом Міністерства цивільної авіації та Міністерства внутрішніх справ СРСР від 11 березня 1981 року N 55-ДСП 80.

4. Контроль за виконанням цього наказу покласти на начальника управління авіаційної безпеки Плавка В.Ф.

Голова В.Максимов

ЗАТВЕРДЖЕНО

*Наказ Державної служби України з
нагляду за забезпеченням безпеки
авіації 28.09.2004 N 81*

*Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України 7 грудня 2004 р. за N
1555/10154*

ІНСТРУКЦІЯ

**з організації та здійснення контролю на безпеку
в аеропортах України**

1. Загальні положення

1.1 Ця Інструкція розроблена відповідно до Повітряного кодексу України, Закону України “Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної

авіації” від 20.02. 2003 N 545, постанови Кабінету Міністрів України від 02.08.95 N 592 “Про затвердження Тимчасових правил контролю з метою забезпечення безпеки цивільної авіації” з урахуванням рекомендацій і стандартів міжнародної організації цивільної авіації ІКАО (DOC. 8973/5), Європейської конференції цивільної авіації ЄКЦА (DOC 30).

1.2. Інструкція регламентує порядок здійснення контролю на безпеку в загальному технологічному комплексі обслуговування пасажирів, членів екіпажів повітряних суден, вантажу, пошти, бортприпасів в аеропортах України на міжнародних та внутрішніх повітряних лініях з метою забезпечення безпеки польотів, охорони життя та здоров'я пасажирів і членів екіпажів цих суден.

1.3. Положення та процедури, викладені в Інструкції, поширюються на всіх суб'єктів забезпечення авіаційної безпеки, експлуатантів і аеропортів, зареєстрованих в Україні, незалежно від форм їх власності.

1.4. Інструкція використовується службами авіаційної безпеки аеропортів, авіапідприємств для організації та здійснення контролю на безпеку пасажирів, членів екіпажів, ручної поклажі, багажу, вантажу, пошти та бортових припасів в аеропортах України.

1.5. Нормативні посилання

При розробленні цієї Інструкції використовувалися такі нормативно-правові акти:

Повітряний кодекс України ;

Закон України “Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації” ;

Тимчасові правила контролю з метою забезпечення безпеки цивільної авіації, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 02.08.95 N 592 ;

Правила сертифікації служб авіаційної безпеки в Україні, затверджені наказом Державного департаменту авіаційного транспорту України від

05.01.96 N 1 та зареєстровані в Міністерстві юстиції України 24.01.96 за N 35/1060;

Додаток 17 до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. “Безпека. Захист міжнародної цивільної авіації від актів незаконного втручання”;

Керівництво з безпеки для захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання (DOC 8973/5 — вид. 6/2002, ІКАО);

Віденська конвенція про дипломатичні відносини від 18.04.61 N 1138 ;

DOC 30 Європейської Конференції Цивільної Авіації “Безпека.

Політика ЄКАК у галузі авіаційної безпеки”.

1.6. Терміни та визначення

У цій Інструкції терміни мають такі визначення:

Дипломатичний агент — глава представництва або член дипломатичного персоналу представництва.

Дипломатичний кур’єр — спеціально вповноважена особа, яка має офіційний документ, що підтверджує її статус, а також право на перевезення дипломатичної пошти.

Потенційно небезпечні пасажирів — категорія пасажирів, яка здійснює переліт у примусовому порядку (конвойовані, депортовані) в супроводі вповноважених співробітників відповідних органів.

Інші терміни, що застосовуються в Інструкції, мають значення, визначені в розділі II Державної програми авіаційної безпеки цивільної авіації.

1.7. Скорочення

АБ — авіаційна безпека;

АНВ — акт незаконного втручання;

БП — безпека польотів;

ІКАО — Міжнародна організація цивільної авіації;

ПС — повітряне судно;

САБ — служба авіаційної безпеки;

СТЗБ — спеціальні технічні засоби безпеки;

ЦА — цивільна авіація.

2. Основні правила контролю на безпеку

2.1. В аеропортах України як на внутрішніх, так і на міжнародних рейсах проводиться контроль на безпеку пасажирів (у тому числі транзитних і трансферних у разі відсутності відповідних залів чекання), членів екіпажів повітряних суден (далі — ПС), ручної поклажі, багажу, вантажу, поштових і термінових відправлень та бортових припасів, у тому числі бортхарчування.

2.2. Контроль на безпеку персоналу аеропорту, відвідувачів і транспортних засобів проводиться у випадках, наведених у розділі 4.10 цієї Інструкції.

2.3. У разі одержання інформації про загрозу безпеці ПС у повітрі членами екіпажу за рішенням командира ПС може бути проведений контроль на безпеку під час польоту.

2.4. Від контролю на безпеку звільняються:

особи, які охороняються державою згідно із Законом України “Про державну охорону органів державної влади та посадових осіб” ;

офіційні особи іноземних держав, які згідно з протоколом перебування в Україні підлягають державній охороні;

ручна поклажа, багаж, що належать зазначеним особам.

2.5. Контроль на безпеку запроваджується сертифікованим персоналом служб авіаційної безпеки (далі — САБ) аеропортів (авіапідприємств) як з використанням спеціальних технічних засобів безпеки (далі СТЗБ), так і ручним способом.

У випадках, передбачених у розділі 4.2 цієї Інструкції, стосовно пасажирів і членів екіпажів ПС здійснюється особистий контроль на безпеку. Такий контроль проводиться в межах, достатніх для виявлення зброї та заборонених

для перевезення предметів і речовин, та здійснюється лише працівниками однієї статі з пасажиром або членом екіпажу, який проходить контроль.

Для проведення контролю на безпеку можуть залучатися спеціальні біосенсиори.

2.6. Контроль на безпеку проводиться за спеціальною технологією, розробленою в аеропорту на підставі цієї Інструкції та з урахуванням місцевих умов, з метою запобігання доставці на борт ПС зброї, боєприпасів, вибухових речовин та пристроїв, інших небезпечних предметів і речовин, які можуть бути використані для вчинення акта незаконного втручання (далі — АНВ) у діяльність цивільної авіації (далі — ЦА) або заборонені для перевезення повітряним транспортом.

2.7. Перелік небезпечних предметів і речовин, заборонених для перевезення повітряним транспортом, визначається згідно з вимогами п. 83 Державної програми авіаційної безпеки цивільної авіації.

2.8. Контроль на безпеку проводиться у спеціально обладнаних пунктах контролю.

2.9. Окремо від основного потоку пасажирів контроль на безпеку проходять:

члени екіпажів ПС;

пасажиринваліди;

особи зі зброєю під час виконання ними службових обов'язків;

потенційно небезпечні пасажиринваліди.

2.10. Під час проведення контролю на безпеку в кожному пункті контролю обов'язкова присутність працівників органу внутрішніх справ в аеропорту (територіальних органів внутрішніх справ) для озброєного забезпечення запобігання і припинення АНВ у діяльність ЦА та виконання функцій, передбачених Законом України “Про міліцію”.

2.11. Відправники вантажу, пошти, кур'єрських та термінових відправлень, бортових припасів до проведення контролю на безпеку пред'являють

документи, у яких зазначаються гарантія їх безпеки для перевезення на ПС, властивість та найменування.

Контроль на безпеку здійснюється до завантаження на борт ПС у присутності вповноважених представників власника вантажу і бортових припасів після пред'явлення ними документів, що посвідчують особу.

2.12. У разі проведення ручного контролю на безпеку багажу, вантажу, пошти, кур'єрських та термінових відправлень і бортових припасів за відсутності власника (уповноваженої особи власника таких відправлень чи припасів або особи, яка супроводжує вантаж) така процедура здійснюється за мотивованим рішенням керівника САБ аеропорту (авіапідприємства) або органу внутрішніх справ в аеропорту в присутності двох понятих, про що складається акт контролю на безпеку багажу (вантаж, пошти, бортприпасів) за відсутності пасажира (додаток 1) чи відправника (додаток 2).

2.13. Пасажири та члени екіпажу ПС, які не пройшли контроль на безпеку або не подали для цього ручну поклажу, багаж та інші речі, що належать їм, до посадки в ПС не допускаються.

Вантаж, пошта, кур'єрські та термінові відправлення і бортові припаси, до яких не застосовані процедури контролю на безпеку цивільної авіації, завантаженню на борт ПС не підлягають.

2.14. Час проведення контролю на безпеку не повинен перевищувати загального часу, передбаченого розкладом для оформлення рейсу. Спрощення процедури такого контролю за будь-яких умов забороняється.

2.15. У разі запізнення пасажира до посадки в ПС у зв'язку з проходженням контролю на безпеку адміністрація аеропорту (авіапідприємства) повинна забезпечити його відправлення черговим рейсом або повністю відшкодувати вартість квитка чи невикористаної його частини.

2.16. Адміністрація аеропорту (авіапідприємства) уживає заходів щодо інформування користувачів ПС про обов'язковість контролю на безпеку та про права і відповідальність у частині, що їх стосується.

Тексти спеціальної інформації, що рекомендується до розміщення в аеропортах України наведені в додатку 3.

2.17. У разі неправомірних дій посадових осіб, уповноважених виконувати обов'язки щодо контролю на безпеку, користувач ПС може подати скаргу до адміністрації аеропорту або до органу регулювання діяльністю ЦА, а також до суду.

3. Організаційно-технічні заходи з упровадження контролю на безпеку в аеропортах

3.1. Загальними організаційно-технічними заходами з упровадження контролю на безпеку передбачаються:

3.1.1. Своєчасне виявлення та запобігання незаконному провозу пасажирями, членами екіпажу, іншими особами зброї, вибухових, отруйних, легкозаймистих, радіоактивних речовин, боєприпасів, різних небезпечних предметів, які можуть бути використані з метою здійснення АНВ або спричинити надзвичайні події (авіаційні) та зашкодити здоров'ю людей, а також інших небезпечних предметів, заборонених до перевезення ПС.

3.1.2. Взаємне передавання оперативної інформації згідно із схемою оповіщення, розробленою у кожному аеропорту (авіапідприємстві), про загрозу захоплення (угону) ПС та інші АНВ у діяльність ЦА між САБ аеропортів (авіакомпаній), СБУ, МВС, державними органами, зацікавленими в отриманні такої інформації.

3.1.3. Сповіднення пасажирів, членів екіпажу, користувачів ПС на всіх етапах технологічного обслуговування про мету та порядок здійснення контролю на безпеку, про предмети та речовини, що заборонені до транспортування на ПС ЦА, а також про відповідальність за їх незаконне перевезення і порушення вимог АБ шляхом розміщення текстів спеціальної інформації в приміщеннях аеровокзалів та пасажирських павільйонів.

3.1.4. Якісне здійснення огляду ручної поклажі, багажу, вантажу, пошти, кур'єрських та термінових відправлень, бортприпасів та особистого

контролю пасажирів і членів екіпажу ПС ЦА з метою забезпечення високого рівня вимог АБ.

3.1.5. Забезпечення захисту багажу пасажирів, які пройшли контроль на безпеку, до завантаження на борт ПС.

3.1.6. Ефективне всебічне застосування СТЗБ, підтримання їх у належному технічному стані.

3.1.7. Виключення контактів пасажирів, які пройшли контроль, з такими, що не пройшли цю процедуру, з проводжаючими та персоналом аеропорту, не зайнятим обслуговуванням пасажирів у контрольованій зоні.

3.1.8. Спостереження за поведінкою і спілкуванням пасажирів в аеропорту, перевірка місць загального користування з метою пошуку зброї, вибухових пристроїв, небезпечних предметів і речовин, навмисно залишених пасажирами перед проходженням контролю на безпеку.

3.1.9. Для здійснення огляду ручної поклажі, багажу та особистого контролю пасажирів в аеропортах або окремих пасажирських павільйонах облаштовуються зони контролю на безпеку. Зони контролю на безпеку залежно від кількості пасажирів та рейсів можуть мати один або кілька пунктів контролю. При вході в пункт контролю розміщуються вивіски “Зона контролю на безпеку”, “Пункт контролю”.

3.1.10. Пункт контролю включає:

приміщення для контролю на безпеку (огляду) ручної поклажі, багажу та контролю на безпеку пасажирів, обладнане необхідними СТЗБ;

окреме приміщення (кабіну) для особистого контролю пасажирів;

технічне приміщення (стінна шафа) для електронних блоків СТЗБ та портативних СТЗБ.

Пункт контролю повинен мати мінімальний перелік технологічного обладнання та устаткування (додаток 4).

3.1.11. Пункт контролю має окремі вихідні та входні двері, обладнані надійними замками та охоронною сигналізацією. Для запобігання насильницькому проникненню через пункт контролю в контрольовану зону ширина проходу має забезпечувати переміщення однієї особи. Ключі від замків зберігаються у начальника зміни САБ аеропорту.

3.1.12. Якщо зона контролю складається з кількох пунктів контролю, то один з них визначається резервним для обробки пасажиропотоку в разі виникнення нештатних ситуацій і обладнується додатковим комплектом СТЗБ.

3.1.13. У зоні контролю (пункті) передбачається резервування СТЗБ у разі виходу з ладу основного устаткування.

3.1.14. Вибір площ та їх планування під зони контролю (пункти) в аеровокзалах здійснюється на підставі відповідної нормативної документації з урахуванням рекомендацій Керівництва міжнародної організації ЦА (далі — ІКАО) з проектування аеропортів (DOC 9184-AN/902).

3.1.15. Облаштування зон контролю (пунктів) проводиться таким чином, щоб сторонні особи не мали змоги безперешкодно спілкуватися з пасажирами, які пройшли контроль.

3.1.16. Зони контролю (пункти), кабіни особистого контролю повинні відповідати санітарно-гігієнічним та нормативно-технічним і протипожежним вимогам, що пред'являються до приміщень з масовим перебуванням людей. У зазначених приміщеннях передбачається аварійне електричне освітлення.

3.1.17. Зона контролю (пункт) облаштовується апаратурою телефонного та гучномовного зв'язку зі службами аеропорту, що взаємодіють, та органом міліції, тривожно-викличною сигналізацією та електронним табло-показчиком номера рейсу.

3.1.18. При облаштуванні пунктів контролю СТЗБ використовується інформація, що міститься у відповідних інструкціях виробників СТЗБ.

3.1.19. Для перебування пасажирів, які пройшли контроль на безпеку, в аеровокзалах (павільйонах) створюються стерильні зони за принципом “зал чекання”, які повинні відповідати санітарно-гігієнічним та нормативно-технічним вимогам. У них забезпечуються належні умови для тимчасового перебування пасажирів (місця для сидіння, туалетні кімнати, автомати продажу напоїв та інше). Вихідні двері на перон облаштовуються надійними замками.

4. Види контролю на безпеку

З метою унеможливлення пронесення на борт ПС заборонених предметів і речовин запроваджуються такі види контролю:

з використанням СТЗБ;

фізичний контроль;

особистий контроль пасажирів та членів екіпажів.

Контролю на безпеку підлягають:

пасажирів (у тому числі транзитні та трансферні у разі відсутності транзитного залу чекання);

члени екіпажів ПС;

пасажирів з дипломатичним статусом (дипломатичні агенти);

пасажирів бізнес-класу;

пасажирів-інвалідів;

потенційно небезпечні пасажирів (особи, які депортуються, та ті, що конвоюються);

особи, озброєні вогнепальною зброєю;

особливо небезпечні речовини;

вантаж, пошта, кур’єрські та термінові відправлення, бортові припаси (у т.ч. бортхарчування, сувенірна продукція та ін.);

товари, що доставляються для продажу в стерильних залах чекання;

транспортні засоби та особи на в'їзді (вході) до контрольованої зони.

4.1. Обсяги ручного контролю на безпеку

4.1.1. Обсяг ручного контролю на безпеку обмежений кількістю явних або другорядних ознак наявності в ручній поклажі, багажі предметів та речовин, що можуть становити реальну загрозу або заборонені для перевезення повітряним транспортом.

4.1.2. Обсяг ручного контролю на безпеку (огляду) вантажу обумовлений їх габаритами та необхідністю попередньої перевірки відповідності супровідних документів реальному вантажу, що наданий для перевезення повітряним транспортом.

4.1.3. Обсяг повторного контролю (огляду) на безпеку обумовлений виявленням контакту зареєстрованого пасажирів, який пройшов процедуру контролю на безпеку, з особами, які не пройшли такої процедури, або авіаційним персоналом, який не обслуговує пасажирів конкретного рейсу.

4.2. Особистий контроль пасажирів та членів екіпажів проводиться у разі:

4.2.1. Виявлення технічними засобами контролю на безпеку металевих предметів в одязі пасажирів.

4.2.2. Повідомлення про можливість угону ПС, що виконує конкретний рейс за визначеним маршрутом.

4.2.3. Надходження інформації про наявність у пасажирів вогнепальної, холодної зброї, вибухових речовин, набоїв, отруйних та інших небезпечних речовин, предметів, заборонених до перевезення повітряним транспортом;

4.2.4. Виявлення в багажі та ручній поклажі пасажирів вогнепальної, холодної зброї, інших небезпечних предметів та речовин, що заборонені до перевезення повітряним транспортом.

4.2.5. Наявності ознак підозрілої поведінки та дій пасажирів, що можуть свідчити про його злочинні наміри або викликати підозру в співробітників САБ аеропорту (авіапідприємства).

4.3. Контроль на безпеку пасажирів, які мають дипломатичний статус

4.3.1. Дипломатичні агенти та пасажирів бізнес-класу проходять контроль на безпеку і подають до такого контролю ручну поклажу та багаж на загальних підставах.

4.3.2. Особи, які зустрічають (проводжають) офіційні делегації (офіційних осіб), проходять контроль на безпеку та подають до такого контролю всі предмети, що вносяться ними до контрольованої зони.

4.3.3. Контроль на безпеку дипломатичної пошти та консульських валіз здійснюється тільки із застосуванням технічних засобів контролю на безпеку.

4.3.4. Дипломатична пошта та консульська валіза не підлягають ні розпечатуванню, ні затримці. Усі відправлення, що становлять дипломатичну пошту або консульську валізу, повинні мати видимі зовнішні знаки, що вказують на їхній характер, та можуть містити лише дипломатичні документи, офіційну кореспонденцію або предмети, призначені для офіційного користування. У разі виявлення технічними засобами безпеки, що в консульській валізі міститься щось інше, компетентні органи можуть вимагати, щоб консульська валіза була розпечатана в їхній присутності уповноваженим представником дипломатичного представництва або консульської установи іноземної держави в Україні. У разі, коли такий представник відмовляється виконати цю вимогу, консульська валіза повертається відправнику.

4.3.5. Після проходження процедури контролю на безпеку дипломатичні кур'єри супроводжуються до ПС співробітниками САБ аеропорту (авіапідприємства).

4.3.6. Контроль на безпеку пасажирів бізнес — класу проводиться на загальних підставах у залі VIP.

4.4. Контроль на безпеку пасажирів-інвалідів

4.4.1. Пасажирів-інваліди та особи, які їх супроводжують, контроль на безпеку проходять окремо від основного потоку пасажирів.

4.4.2. Контроль на безпеку пасажирів-інвалідів проводиться як з використанням СТЗБ, так і ручним способом у залежності від виду захворювання.

4.4.3. Особи, які супроводжують пасажирів-інвалідів (хворого), та їх ручна поклажа і багаж проходять контроль на безпеку одночасно з останнім на загальних підставах.

4.4.4. Пасажири, які мають при собі електронні пристрої для стимулювання серцевої діяльності, не оглядаються із застосуванням технічних засобів.

4.4.5. Пасажири-інваліди можуть бути відправлені на борт ПС одразу ж після проведення контролю на безпеку.

4.5. Контроль на безпеку потенційно небезпечних пасажирів

4.5.1. Контроль на безпеку конвойованих осіб

Конвойовані особи проходять контроль на безпеку в супроводі складу конвою до початку контролю пасажирів конкретного рейсу. Процедура контролю такої категорії пасажирів визначається відповідною технологією для кожного аеропорту з урахуванням місцевих умов.

Про перебування конвойованих осіб і складу конвою на борту інформується екіпаж ПС; у польотних документах робиться відповідний запис. Посадка конвою на борт ПС здійснюється в першу чергу, висадка — після закінчення висадки всіх пасажирів.

Про перевезення пасажирів під конвоем відповідний орган за добу письмово інформує експлуатанта про дату перевезення, номер рейсу, умови конвоювання та рівень небезпеки конвойованої особи (осіб).

4.5.2. Контроль на безпеку осіб, які депортуються

Орган влади, який депортує небажаних осіб, повідомляє перевізника про перевезення осіб, які депортуються, не менш ніж за 24 години до виконання рейсу та подає про депортованих таку інформацію:

номер рейсу;

кількість депортованих;

причини депортації;

перелік посадових осіб, які супроводжують депортованих;

наявність серед депортованих осіб, які притягувалися до кримінальної відповідальності;

наявність інфекційних хворих та психічно хворих.

Контроль на безпеку депортованих та осіб, які їх супроводжують, проводиться на загальних підставах.

4.5.3. Експлуатант може відмовитись від перевезення хворих пасажирів, конвойованих та інших осіб, якщо є підстави, з точки зору експлуатанта, що вони можуть становити загрозу безпеці життя і здоров'я інших пасажирів або завдати шкоду безпеці польоту.

4.6. Контроль на безпеку при перевезенні озброєних осіб та вогнепальної зброї

Порядок і правила перевезення зброї у салоні ПС згідно із пунктом 96 Державної програми авіаційної безпеки ЦА регламентується окремим нормативно-правовим актом.

4.7. Контроль на безпеку особливо небезпечних вантажів

4.7.1. Пасажирам та членам екіпажу категорично забороняється мати при собі в ручній поклажі та багажі особливо небезпечні речовини або предмети, споряджені ними.

4.7.2. Оформлення до перевезення особливо небезпечних речовин та сполук, предметів, споряджених ними, у загальному пасажиропотоці для транспортування пасажирськими ПС забороняється.

4.7.3. При наявності відповідних документів на перевезення особливо небезпечних речовин та сполук, предметів, споряджених ними, оформлення до перевезення здійснюється за спеціальною інструкцією уповноваженим

авіаційним персоналом через вантажний склад для подальшого транспортування на ПС вантажними рейсами.

4.8. Контроль на безпеку вантажу, пошти, кур'єрських та термінових відправлень, бортових припасів

4.8.1. Контроль на безпеку вантажу, поштових відправлень здійснюється співробітниками САБ у відповідно обладнаних приміщеннях (боксах) на території комерційного (вантажного) складу, а в окремих випадках безпосередньо перед завантаженням на борт ПС. Технологічним процесом контролю передбачається застосування стаціонарних та портативних СТЗБ, а також спеціальних біосенсорів.

4.8.2. Контроль на безпеку бортових припасів (бортхарчування та ін.) здійснюється співробітниками САБ на вихідній лінії цеху бортхарчування безпосередньо перед завантаженням на спецавтомобіль. Бортприпаси, що доставляються в аеропорт автомобілями фірми постачальника, підлягають контролю при завантаженні на борт ПС перед виконанням конкретного рейсу.

4.8.3. Поштові відправлення, що надійшли до аеропорту з метою їх подальшого перевезення повітряним транспортом поза встановленим порядком (не за каналами поштової зв'язку) вважаються такими, що становлять підвищене джерело небезпеки і підлягають всебічному контролю на безпеку як із застосуванням технічних засобів, так і візуальному огляду.

4.8.4. При виявленні у вантажі та поштових відправленнях зброї, вибухових речовин, боєприпасів, небезпечних предметів і речовин партія (місця) вантажу та пошти затримується і не завантажується на борт ПС для перевезення до вирішення питання стосовно неї відповідними правоохоронними органами.

4.8.5. Для тимчасового зберігання вилучених з перевезення небезпечних вантажів та пошти поза контрольованою зоною облаштовується спеціальне

сховище, яке повинно мати надійну охоронно-пожежну сигналізацію і засоби зв'язку.

4.8.6. Термінові відправлення (посилки, бандеролі)

приймаються до перевезення безпосередньо від кур'єра-відправника за наявності в нього відповідних документів, що засвідчують особу. Уміст кожної посылки (бандеролі) перераховується у супровідних документах. Відправнику може бути запропоновано розкрити посылку (бандероль) з метою контролю на безпеку в його присутності.

Контроль на безпеку термінових відправлень здійснюється із застосуванням технічних засобів.

4.9. Контроль продукції, що доставляється до торговельних точок у стерильні зали чекання

Контроль на безпеку продукції для торговельних точок в стерильних залах чекання здійснюється персоналом САБ аеропорту шляхом перевірки документів з метою виявлення виду продукції та кількості місць, а її вміст — з використанням СТЗБ.

Негабаритні пакунки з товаром оглядаються візуально в присутності постачальника продукції.

4.10. Контроль транспорту та осіб на контрольно-пропускних пунктах

4.10.1. Контроль на безпеку осіб та транспорту на контрольно-пропускних пунктах (далі — КПП) при вході (в'їзді) в контрольовану зону аеропорту здійснюється з метою попередження пронесення зброї, вибухових пристроїв, предметів і речовин, що можуть бути використані з метою здійснення акту незаконного втручання.

4.10.2. Контроль осіб здійснюється ручним способом у разі:

уведення посиленого пропускного режиму у зв'язку з одержанням інформації про можливість здійснення акту незаконного втручання в контрольованій зоні аеропорту;

одержання інформації про наявність зброї у конкретної особи.

У звичайному режимі проводиться вибірковий контроль осіб.

4.10.3. Контроль транспортних засобів проводиться візуально з використанням поворотного дзеркала для огляду важкодоступних місць.

5. Розподілення технологічних обов'язків між операторами в пункті контролю із застосуванням спеціальних технічних засобів

5.1. Пункти контролю на безпеку в аеропортах облаштовуються повним комплектом СТЗБ, до якого входять:

рентгенотелевізійний інтроскоп;

стаціонарний металошукач;

портативні (ручні) металодетектори;

детектор вибухових речовин.

5.2. Технічні засоби безпеки резервуються не менше як на 50% від основного комплекту. Кожний пункт контролю, що має повний комплект СТЗБ, обслуговується зміною (групою) працівників САБ, яка складається з 4 осіб (операторів). Технологічні обов'язки розподіляються між ними в такому порядку:

5.2.1. Оператор N 1 при вході до пункту контролю перевіряє авіаквитки; порівнює документи з особою пасажирів; веде облік пасажирів; направляє пасажирів до пункту контролю, регулюючи таким чином його ритм роботи; інформує пасажирів про необхідність та порядок проходження процедури контролю на безпеку; пропонує пасажирів подати до контролю ручну поклажу, багаж, особисті речі, а також предмети, заборонені до перевезення, якщо пасажир має намір пронести їх на борт ПС.

5.2.2. Оператор N 2 контролює вміст ручної поклажі та багажу з допомогою рентгенотелевізійного інтроскопа; у разі необхідності приймає рішення щодо розкриття ручної поклажі та багажу для візуального контролю.

5.2.3. Оператор N 3 проводить у присутності пасажирів ручний контроль умісту ручної поклажі та багажу згідно з рішенням оператора N 2; працює з ручним металодетектором та детектором вибухових речовин; здійснює спостереження за ручною поклажею та багажем, що пройшли контроль на безпеку, до вручення їх пасажирів; направляє пасажирів для проходження процедури контролю з використанням стаціонарного металошукача; бере участь у складанні актів на вилучення заборонених предметів і речовин; проводить особистий контроль на безпеку.

5.2.4. Оператор N 4 працює із стаціонарним металошукачем; у разі потреби здійснює особистий контроль пасажирів з використанням портативного металодетектора та візуально; проставляє позначки на авіаквитках пасажирів, які пройшли контроль; здійснює ведення облікової документації в пункті контролю.

5.2.5. Оператор N 2 та оператор N 3 періодично міняються робочими місцями у визначений технологією термін часу.

5.2.6. Старший зміни (групи) відповідного пункту контролю на безпеку керує роботою операторів у технологічному процесі проведення контролю на безпеку та веде хронометраж роботи технічних засобів контролю на безпеку: після закінчення процедури проведення контролю на безпеку за результатами проведеної роботи заповнює журнали обліку контролю на безпеку пасажирів, ручної поклажі і багажу (додаток 5), вантажу, пошти (додаток 6), бортових припасів (додаток 7);

протягом робочої зміни відмічає у журналі обліку роботи спеціальних технічних засобів безпеки час увімкнення, вимкнення, час простою у разі виходу з ладу кожної одиниці технічних засобів відповідного пункту контролю на безпеку (додаток 8).

6. Порядок вилучення заборонених до транспортування повітряним транспортом предметів і речовин

6.1. Виявлені в пасажирів та членів екіпажу ПС у їхній ручній поклажі та багажі предмети та речовини, заборонені до транспортування повітряним транспортом, вилучаються. Кожний факт вилучення оформлюється актом виявлення та вилучення у пасажирів (члена екіпажу) цивільного ПС предметів і речовин, заборонених до транспортування (додаток 9).

6.2. За фактами вилучення у пасажирів та членів екіпажу заборонених предметів робиться запис у журналі обліку вилучення у пасажирів та члена екіпажу ПС заборонених до перевезення предметів і речовин (додаток 10).

6.3. Вилучені в пасажирів та членів екіпажу предмети та речовини, що перебувають у вільному продажу, але заборонені до транспортування повітряним транспортом, передаються проводжаючим або зберігаються в аеропорту до їх витребування.

6.4. Для зберігання вилучених предметів і речовин в аеропортах виділяються та належним чином облаштовуються окремі приміщення (бокси) або металеві шафи. Зберігання таких предметів і речовин у зонах контролю забороняється.

6.5. Вилучені предмети і речовини, за бажанням пасажирів, передаються проводжаючим або перевозяться на ПС у якості супроводжуваного багажу у недоступному для пасажирів місці.

6.6. Пасажир або член екіпажу, у якого під час контролю на безпеку вилучені зброя, набої, боєприпаси, вибухові речовини, за відсутності документів, які засвідчують право користування ними та перебування їх у власності, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством. У такому разі вилучена зброя, спеціальні засоби, боєприпаси передаються до відповідних органів внутрішніх справ.

7. Облік та звітність за результатами контролю на безпеку

7.1. В аеропортах (міських аеровокзалах) складається та ведеться облікова документація:

акти виявлення та вилучення у пасажирів та членів екіпажу заборонених до транспортування предметів та речовин;

журнал обліку контролю на безпеку пасажирів, ручної поклажі і багажу — у кожному пункті контролю на безпеку;

журнал обліку актів вилучення у пасажирів та членів екіпажу ПС заборонених до транспортування предметів і речовин — один на зону контролю ;

журнал обліку контролю вантажу, пошти;

журнал обліку контролю бортприпасів;

журнал обліку роботи спеціальних технічних засобів, що застосовуються в технологічному процесі контролю на безпеку, — у кожному пункті контролю;

журнал обліку чергувань (приймання-здавання чергування зміною) складається в довільній формі один на зону контролю;

акти контролю багажу за відсутності пасажира;

акти контролю вантажу, пошти, бортприпасів за відсутності відправника.

Термін зберігання всіх форм документації — 1 рік.

7.2. Заступник керівника аеропорту (авіапідприємства) з АБ (начальник САБ) подає до спеціально уповноваженого органу з питань АБ ЦА один раз на квартал, але не пізніше 5-го числа першого місяця наступного кварталу, звіт про результати контролю на безпеку ручної поклажі, багажу, особистого контролю пасажирів (додаток 11).

7.3. Інформація про вилучення з ручної поклажі пасажирів та членів екіпажу, а також з багажу, пошти, бортприпасів зброї, вибухових речовин, боеприпасів, вибухових пристроїв, отруйних та радіоактивних речовин і

сполук негайно передається черговому лінійного відділу внутрішніх справ в аеропорту та на адресу Державіаслужби.

Начальник управління і авіаційної безпеки

В.Плавко